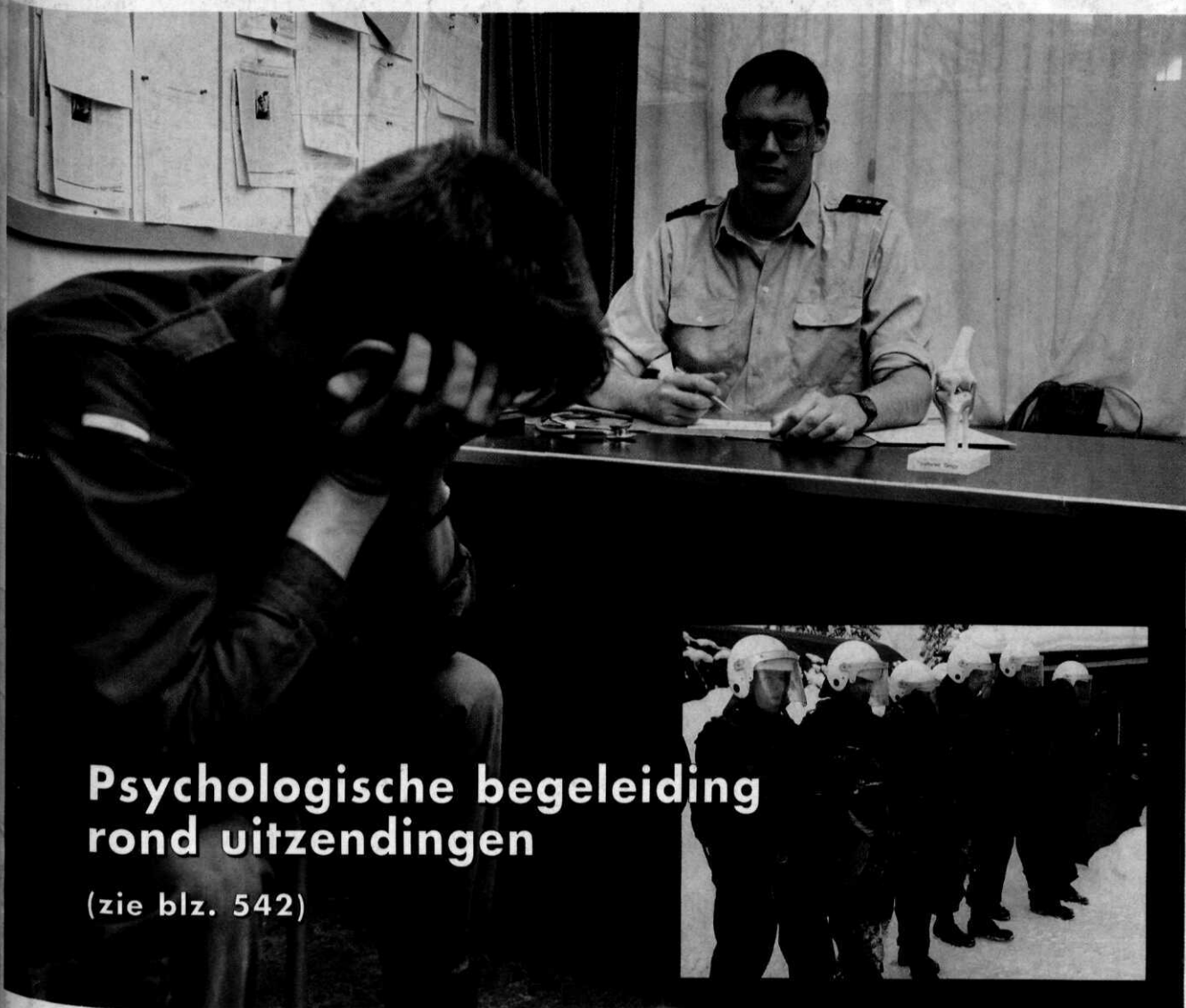

168
/ 10

MILITAIRE SPECTATOR

**Psychologische begeleiding
rond uitzendingen**

(zie blz. 542)

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter
Beoefening van de Krijgswetenschap
E-mailadres: m.haas@kma.nl

Secretaris: I.M. de Jong
majoor der intendance
p/a Ledenadministratie
Telefoon (070) 318 72 79

Ledenadministratie:
Instituut Defensie Leergangen
mw. E.M. de Haas-De Ruijter
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag

HOOFDREDACTEUR

prof. J.M.J. Bosch
brigade-generaal der cavalerie
p/a Inst. Defensie Leergangen MPC 58B
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 215 27 00

ADJ. HOOFDREDACTEUR

H. Emmens
commodore Koninklijke Luchtmacht

REDACTEUREN

drs. P.J.E.J. van den Aker
kolonel der cavalerie
drs. P.H. Kamphuis
hoofd Sectie Militaire Geschiedenis KL
F.H. Meulman
kolonel Koninklijke Luchtmacht
drs. J. Terpstra
kolonel van de militair psychologische
en sociologische dienst
ir. R.G. Tieskens
luitenant-kolonel van de technische staf

BUREAU-REDACTIE/PRODUCTIE

mw. drs. A. Kool
p/a Ledenadministratie
Telefoon (015) 215 27 20

ABONNEMENTEN

f 40,- (studenten f 25,-) buitenland
f 50,- per jaar. Losse nummers f 4,-

ADVERTENTIES

CET Reclame & Publiciteit
Telefoon (0497) 53 15 31

DRUK

Drukkerij Giethoorn Ten Brink
Vormgeving: Trend-Set Snelzet bv
ISSN 0026-3869

NADRUK VERBODEN

MILITAIRE SPECTATOR

- 518** Editoriaal:
100 Dagen...
- 520** Mededelingen
- 521** P.L.J. Loukes:
Topstructuur Koninklijke Luchtmacht
Een integrale aanpak van besturing, structuur, cultuur
- 527** H. Binneveld:
De ontbrekende schakel
Oude communicatiemiddelen in een moderne oorlog
- 534** M. Nederlof:
Grond-luchtgeleide wapens voor de Koninklijke
Luchtmacht
Besluitvorming en achtergronden bij de invoering van
de NIKE en de HAWK
- 542** H.W. de Swart, A. Flach:
Psychologische begeleiding rond uitzendingen
- 550** M. de Haas:
Tsjetsjenië
Keerpunt voor het Russische doctrinaire denken?
- 560** Boeken
- 562** Samenvattingen/Summaries

100 Dagen...

100 Dagen is doorgaans de grens die wordt gebruikt om terug te kijken op de eerste ervaringen van een ambtstermijn. Een eerste moment voor bezinning, voor het evalueren van de initiële resultaten van het gevoerde beleid, voor het stellen van kritische vragen, en voor een voorzichtige vooruitblik. De 100 dagen grens krijgt hiermee een bijzondere betekenis.

Krap 100 dagen en de 20-ste eeuw behoort tot het verleden. 100 Dagen nog en we sluiten een periode van 100 jaar af die ongekende veranderingen op sociaal-cultureel, wetenschappelijk en technisch gebied te zien heeft gegeven. Een eeuw die zich ook politiek-militair kenmerkt door ingrijpende internationale veranderingen, vele conflicten, vaak gepaard gaand met een apocalyptische vernietiging van mensen en materieel, en door militair-doctrinaire veranderingen als gevolg van een groot aantal technologische ontwikkelingen en de toepassing ervan te land, ter zee, in de lucht en in de ruimte.

In sociaal-cultureel opzicht kenmerkt de 20-ste eeuw zich, zeker in het welvarende deel van de wereld, onder meer door de opkomst van de massa- en consumptiemaatschappij. Het is ook de eeuw van de stijging van de welvaart, van de

opkomst van de verzorgingsstaat, van de sociale ontwikkeling naar gelijke rechten, en in toenemende mate scholing, en dit alles ingebed in wettelijke kaders. Het individu staat daarbij nadrukkelijk centraal.

Wat wetenschappelijke en technische ontwikkelingen betreft, springen in het oog: de grootschalige toepassing van elektriciteit en mechanisatie, het vergroten van de productiviteit door toepassing van de lopende band en verdere automatisering, de opkomst van telefoon, radio en televisie, de ontwikkeling van de auto, het vliegtuig en natuurlijk de informatisering (informatie en communicatie-technologie-ICT) met haar vele toepassingsmogelijkheden op het gebied van informatieverwerking, -verwerking en -voorziening.

In politiek-militaire zin kenmerkt de 20-ste eeuw zich door revolutionaire verandering in de internationale verhoudingen en de ordening der staten, door een veelheid aan vaak grootschalige conflicten, en door revolutionaire materiële ontwikkelingen. De 20-ste eeuw is de eeuw van onder meer de tank, het vliegtuig, de mitrailleur, het gebruik van de ruimte, de ontwikkeling en toepassing van de atoombom, en de nucleaire wapenwedloop.

In feite kent de 20-ste eeuw drie grote perioden van staatkundige verandering. In de eerste plaats de periode 1910-1919. Een periode waarin de oude ordening van de Europese staten onder invloed van de Eerste Wereldoorlog volledig ineenstort en een nieuwe kaart overblijft, die tot ongeveer 1940 blijft bestaan.

Tijdens de tweede periode, van 1940 tot 1949, wordt multi-polariteit onder invloed van de uitkomsten van de Tweede Wereldoorlog vervangen door een bi-polaire wereld. Die bi-polaire wereld blijft tot 1989 bestaan. De derde periode ten slotte betreft het tijdvak 1989 tot heden. Een periode waarin structuren veranderen, internationale verhoudingen opnieuw gestalte krijgen. Een periode ook die nog niet is uitgekristalliseerd en die zeker het eerste decennium van de 21-ste eeuw zal domineren.

Wat heeft deze eeuw nu in essentie laten zien? Zoals gezegd, grote veranderingen en ontwikkelingen, vaak revolutionair, maar ook paradoxaal van aard. Waar wetenschappelijke ontwikkeling de basis heeft gelegd voor vooruitgang in bepaalde delen van de wereld en op specifieke

gebieden, zien we in andere delen van de wereld specifieke kennisgebieden achterblijven. Waar in een deel van de wereld welvaart domineert, kent de wereld anderzijds ook grote armoede en wordt het verschil tussen arm en rijk steeds groter. Automatisering heeft haar vruchten afgeworpen. Daarentegen leidt automatisering ook tot minder arbeid en worden mensen gedwongen hun toenemende vrije tijd anders te besteden dan vroeger. Als gevolg van industriële ontwikkelingen en toepassingen is ook het gevaar van milieurampen toegenomen.

Ten slotte kenmerkt de 20-ste eeuw zich door grote veranderingen wat betreft het karakter van de conflicten. Van totale conflicten als de Eerste en Tweede Wereldoorlog naar de beperkte conflicten in de tweede helft van deze eeuw. Bovendien is een kentering waarneembaar van het reguliere naar het irreguliere conflict. In zijn algemeenheid kunnen we stellen dat tegenstellingen zijn blijven bestaan en in een aantal gevallen zelfs groter zijn geworden.

De grote vraag is natuurlijk: hoe zal de 21-ste eeuw eruit zien? Welke ontwikkelingen zal zij brengen en zal zij net zo revolutionair zijn als de 20-ste eeuw? Zullen de ontwikkelingstempo's in de verschillende delen in de wereld convergeren of verder divergeren? Vooralsnog ziet het er niet naar uit dat de bestaande verschillen en bronnen van conflicten zullen verdwijnen (gebrek aan water, overbevolking, tegenstellingen tussen arm en rijk, etnisch-culturele en politiek-religieuze tegenstellingen). Een andere te beantwoorden vraag is: hoe houden we de wereld beheersbaar en hoe haar te regeren? De transformatieperiode die in 1989 is ingezet is nog lang niet ten einde. Onduidelijk is hoe de internationale gemeenschap zich uiteindelijk ontwikkelt en wat de invloed zal zijn van verdergaande globalisering. Waar staan we ten aanzien van de informatie- en communicatietechnologie (ICT)? Wat zal de invloed zijn van verdere automatisering?

Ten slotte, hoe zal de politiek-militaire omgeving zich verder ontwikkelen? Wat is de rol van defensie in de 21-ste eeuw? In hoeverre zijn we bereid visie te vertalen naar consequenties voor de defensieorganisatie? Wat is de realiteitswaarde van een Hoofdlijnennotitie, die de basis moet vormen voor de samenstelling en kwaliteit van de Nederlandse defensieorganisatie in de eerste decennia van de 21-ste eeuw? In hoeverre houdt

zij voldoende rekening met technologieontwikkelingen die binnen afzienbare tijd te verwachten zijn?

Amerika als supermacht heeft een welhaast onaantastbare voorsprong op gebied van militaire materiele ontwikkeling en ICT en is als enige in staat die voorsprong te behouden. Hoe houden we dit gat zo beperkt mogelijk en wat betekent dit in de internationale verhoudingen? Nationaal gezien zullen we de voorzichtige inspanningen op het gebied van samenwerking moeten intensiveren. Niet incrementeel, maar waar nodig direct en volledig. Lange-termijnkaasschaven, al dan niet in de vorm van kaasblokjes, is pijnlijker dan op korte termijn visionair onderbouwde harde noten te kraken. We zullen ons ook meer moeten oriënteren op internationale samenwerking in het kader van het gebruik van de ruimte, de *high ground* van de toekomst. We zullen beslissingen moeten nemen die transformatieperioden overbruggen. In dit kader moeten vragen worden beantwoord over de toekomstige rol van de huidige hoofdwapensystemen. Wat de invloed van al deze ontwikkelingen op de organisatie, de doctrine en niet in de laatste plaats het personeel zal zijn, is moeilijk te voorspellen. Wel staat vast dat de omgeving hoge en vermoedelijk steeds hogere eisen zal blijven stellen aan de kwaliteit van het personeel. Een selectie- en opleidingsuitdaging die er niet om liegt en die veel energie van de defensieorganisatie zal vergen.

Vóór de eerste 100 dagen na de milleniumwisseling om zijn, zal de nieuwe Defensienota zijn gepubliceerd. Thans is nog onvoldoende duidelijk of het een beargumenteerde visie wordt of een optelsom van politieke wensen. Het is in ieder geval te hopen dat de Defensienota meer langetermijnstabiliteit in de defensieorganisatie brengt.

De 21-ste eeuw zal zeker de nodige veranderingen laten zien. Vooral evolutionair van aard, maar wellicht ook revolutionair. Waar het allemaal toe zal leiden, zal pas tegen het einde van de volgende eeuw zichtbaar zijn. De lezers zullen daar dan geen deelgenoot meer van zijn. Wel zullen zij als 'spectator' de ontwikkelingen de komende jaren kunnen volgen. De 100 dagen grens, om de eerste ervaringen in april 2000 te evalueren en voorzichtig vooruit te blikken, zal daarbij weinig soelaas bieden. Maar de redactie belooft u dat de *Militaire Spectator* er in haar editoriaal van september 2009 op terug zal komen.

Mededelingen

Aankondiging

De Koninklijke Militaire Academie organiseert op vrijdag 3 december 1999 een symposium over 'Information Operations'. Dit symposium komt tot stand in samenwerking met de Defensiestaf, de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap en FEL-TNO. Het thema luidt:

'Informatie als middel, doel en wapen'

Het 'keynote address' zal worden uitgesproken door de Assistant Director Operations Division van de International Military Staff van de NAVO. Als sprekers zullen verder optreden: professor George Stein van het (USAF) Air War College, Richard Szafranski, van de 'Toffler Associates' en commodore (Royal Navy) Patrick Tyrrell, Deputy Chief Executive Defence Communication Agency. Daarnaast wordt verslag gedaan van de bevindingen van het Duits-Nederlands werkverband 'Info Ops'.

Belangstellenden kunnen zich aanmelden bij de KMA. Bij voorkeur per fax: 076-5273223. Telefoon: 076-5273209.

De Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap nodigt leden en belangstellenden uit voor een bijeenkomst over:

'Ervaringen in Albanië'

Tijdens het conflict rond Kosovo speelde zich onder meer in Albanië een massaal vluchtelingenprobleem af. De kol drs. P.L.J. Bos maakte als Hoofd Informatie deel uit van het management van het crisiscentrum van de Albanese regering. De kolmarns A.J. Wesselingh was commandant van de CJTF 'Romeo', die in Albanië was gestationeerd. Beiden zullen een inleiding houden over hun ervaringen in deze periode. De bijeenkomst vindt plaats op:

dinsdag 19 oktober 1999

Defensievoorlichtingscentrum
Korte Houtstraat 21, Den Haag

Vanaf 19.30 uur is de zaal open. De bijeenkomst vangt aan om 20.00 uur.
Gaarne aanmelden tijdens kantooruren: 076 - 5273209.

Topstructuur Koninklijke Luchtmacht

Een integrale aanpak van besturing, structuur, cultuur

drs. P.L.J. Loukes – majoor van de Koninklijke Luchtmacht*

Inleiding

Op 7 juli 1999 gaf de Bevelhebber der Luchtstrijdkrachten (BDL) het startschot voor de implementatie van de nieuwe topstructuur van de Koninklijke Luchtmacht. Daarmee was een einde gekomen aan een lange voorbereiding, waarbij de topstructuur uitgebreid tegen het licht was gehouden, diverse modellen voor verbeteringen waren doordacht en uiteindelijk ingrijpende keuzes werden gemaakt voor de toekomst.

In dit artikel wordt de reorganisatie van de topstructuur van de KLU uit de doeken gedaan. Daarbij beschrijf ik de voorgeschiedenis en het verloop van de reorganisatie. Vervolgens ga ik in op de inhoudelijke aspecten die bij de reorganisatie werden aangepakt: besturing, structuur en cultuur. Het artikel besluit met een korte slotbeschouwing. Na lezing dient de lezer op hoofdlijnen bekend te zijn gemaakt met de nieuwe topstructuur van de KLU, haar achtergronden en inhoud.

Achtergrond van de reorganisatie

Het afgelopen decennium heeft voor de defensieorganisatie en daarmee ook voor de KLU in het teken gestaan van ingrijpende veranderingen. Internationale en nationale politieke ont-

wikkelingen hebben geleid tot een heroriëntatie op taak, omvang en structuur van de krijgsmacht. Vooral de internationale politieke situatie leidde tot accentverschuivingen voor wat betreft de inzet van de diverse krijgsmachtdelen. Daarbij kwam de nadruk te liggen op een snelle en flexibele inzet van (delen van) de krijgsmacht. De KLU bleek door de beschikbare middelen bij uitstek geschikt voor de uitvoering en ondersteuning van dit soort operaties (*Deliberate Force*, *Desert Storm*, diverse humanitaire operaties en *last but not least* operatie *Allied Force* in de Kosovo-crisis).

Het streven naar een verhoging van de doelmatigheid en doeltreffendheid van de KLU als organisatie heeft tot aanzienlijke consequenties geleid. Diverse ontwikkelingen, waaronder de realisatie van de aanbevelingen van de Werkgroep Operationeel-Logistieke Filosofie (WOLF), de invoering van de Verbeterde Bedrijfsvoering (VBKLU) en het daaraan gerelateerde Verbeterd Economisch Beheer (VEB) en de diverse 'Spoor 1'-maatregelen hebben bij de KLU reeds tot ingrijpende herstructureringen geleid.

Daarnaast werd in 1991 een herstructurering van de topstructuur van de KLU in gang gezet, die in 1995 zou worden afgerond. Op basis van de resultaten van het onderzoek door Klynveld, Bosboom en Hegener (KBH) werden de beheerstaken van de commando's Tactische Luchtmacht (CTL) en Logistiek en Opleidingen (CLO) geïntegreerd in de Lucht-

machtstaf en werden de Directeur Materieel (DMKLU) en de Directeur Personeel (DPKLU) verantwoordelijk voor de integrale aansturing van respectievelijk de depots en de scholen. De operationele onderdelen werden onder de Directeur Operatiën (DPKLU) geplaatst. Zodoende diende een 'plattere' organisatie te ontstaan.

In 1994 kwam de Luchtmachtraad (Lumara) tot de slotsom dat de aansturing van de onderdelen méér moest worden gericht op het te leveren eindproduct. Daarom werd de topstructuur ingevoerd, die tot dit jaar bestond en die al meer in lijn was met de operationeel-logistieke filosofie. Die zogenaamde WOLF-structuur is bij de KLU-onderdelen in essentie ingevoerd en de bedrijfsvoering is in overeenstemming gebracht met de gekozen besturingsfilosofie. Een adequate aansturing en ondersteuning van de KLU-onderdelen door de Luchtmachtstaf bleek met die structuur echter nog onvoldoende gewaarborgd. Hiervoor werd een betere scheiding van de taakvelden beleid & plannen en beheer & uitvoering noodzakelijk geacht. Daarnaast moesten de reductiedoelstellingen van het HKKLU nog worden gerealiseerd.

Uitgangspunten

In 1997 heeft de BDL zich met de Lumara beraden op de wenselijkheid van herinrichting van besturing en (top)structuur van de KLU. Daarbij werd geconstateerd dat in de besturing en top(structuur) tot dan toe te weinig inhoud was gegeven aan de in het verleden geaccordeerde uitgangs-

* De auteur is secretaris van het Projectteam Implementaire Topstructuur KLU (PITKLU).

punten. Die uitgangspunten en randvoorwaarden zijn nagenoeg identiek aan de uitgangspunten die zijn gehanteerd bij de huidige reorganisatie.

Uitgangspunten en randvoorwaarden:

- maximale decentralisatie;
- integrale aansturing van de resultaatverantwoordelijke eenheden (RVE'n);
- sturing op hoofdlijnen, in de lijn en op 'output';
- een zo eenduidig mogelijke scheiding van de taakvelden beleid & plannen en beheer & uitvoering;
- een eenduidige verdeling van taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden;
- het uitgewerkte organisatiemodel dient tot heldere mandaten te leiden;
- er dienen in het toekomstige model voldoende *checks and balances* te zijn ingebouwd;
- de besturing dient te geschieden op basis van een heldere planning & control cyclus (PCC);
- er dient optimaal gebruik te worden gemaakt van besturingsinstrumenten als verticaal en horizontaal contractmanagement;
- integraal wapensysteemmanagement (IWSM) moet mogelijk blijven;
- de personeelsreductie doelstelling dient binnen het gekozen model te worden gerealiseerd;
- het aantal opperofficierfuncties mag niet worden uitgebreid;
- de functionele directies blijven verantwoordelijk voor de taakelementen functioneel beleid & plannen;
- de Lumara dient als Raad van Bestuur te functioneren, gericht op het zeker stellen van de toekomst van de KLU en het zorgdragen voor omstandigheden waarbinnen de dagelijkse taken zo goed mogelijk kunnen worden uitgevoerd (sturing op hoofdlijnen).

Het personeel werd over het besluit van de Lumara tot herinrichting van de besturing en de (top)structuur in juni 1997 geïnformeerd. De onderbouwing van dit besluit werd door de BDL in een aantekening vastgelegd. In augustus 1997 werd besloten tot de formatie van een Stuurgroep Top-

structuur KLU (STKLU) en een Projectgroep Topstructuur KLU (PTKLU). De opdracht aan de PTKLU luidde: „ ... de nadere uitwerking en implementatie van het door de Lumara geaccordeerde organisatiemodel”. Door de PTKLU is een nieuw besturingsmodel ontwikkeld, waarover later meer. Op basis van dit model en rekening houdend met de reductiedoelstellingen zijn voorstellen opgesteld voor de inrichting van de Staf BDL, Staf Tactische Luchtmacht (STL) en het Korps Luchtmachtstaf (KLS). Eind 1997 en begin 1998 waren de OT-voorstellen aangeboden. In mei 1998 werd de eindrapportage van de PTKLU aan de Lumara aangeboden.

De definitieve uitwerking en implementatie van het door de Lumara geaccordeerde organisatiemodel, alsmede de daaruit voortvloeiende veranderingen, werd op 18 mei 1998 opgedragen aan het Projectteam Implementatie Topstructuur (PITKLU). Het PITKLU was belast met de uitwerking van de aspecten structuur, besturing en cultuur. Voorts diende het PITKLU een inrichtingsplan voor het HKKLU op te stellen op basis van de definitieve reorganisatieplannen voor de bewoners: Staf BDL, STL en KLS, alsmede de interne verhuizing te organiseren. Ten slotte kreeg het PITKLU de opdracht de communicatie te verzorgen over de voortgang en tussentijdse resultaten van het project, toegesneden op de diverse te onderscheiden doelgroepen.

Het PITKLU hanteerde een aantal mijlpalen waarlangs het project binnen een jaar tot een goed einde gebracht diende te worden. De uitwerking en de uiteindelijke voorstellen kregen vorm in het Voorlopig Plan HKKLU dat eind april 1999 door het Georganiseerd Overleg werd goedgekeurd. Daarbij werd niet alleen de nieuwe structuur vastgelegd, maar ook zicht gegeven op de voortgang van de verbeteringen ná 1 juli 1999. De nieuwe topstructuur werd per 1 juli 1999 van kracht verklaard en op 7 juli 1999 in een korte ceremonie op het HKKLU ingewijd.

De topstructuur

De topstructuur van de Koninklijke Luchtmacht is nu, aansluitend op de reorganisaties op de KLU-onderdelen en reeds eerder aangehaalde inzichten, grondig gewijzigd. Zo brengt de reorganisatie de topstructuur weer in lijn met de bedrijfsvoering op de onderdelen. De reorganisatie wordt hieronder per aspect beschreven: besturing, structuur en cultuur.

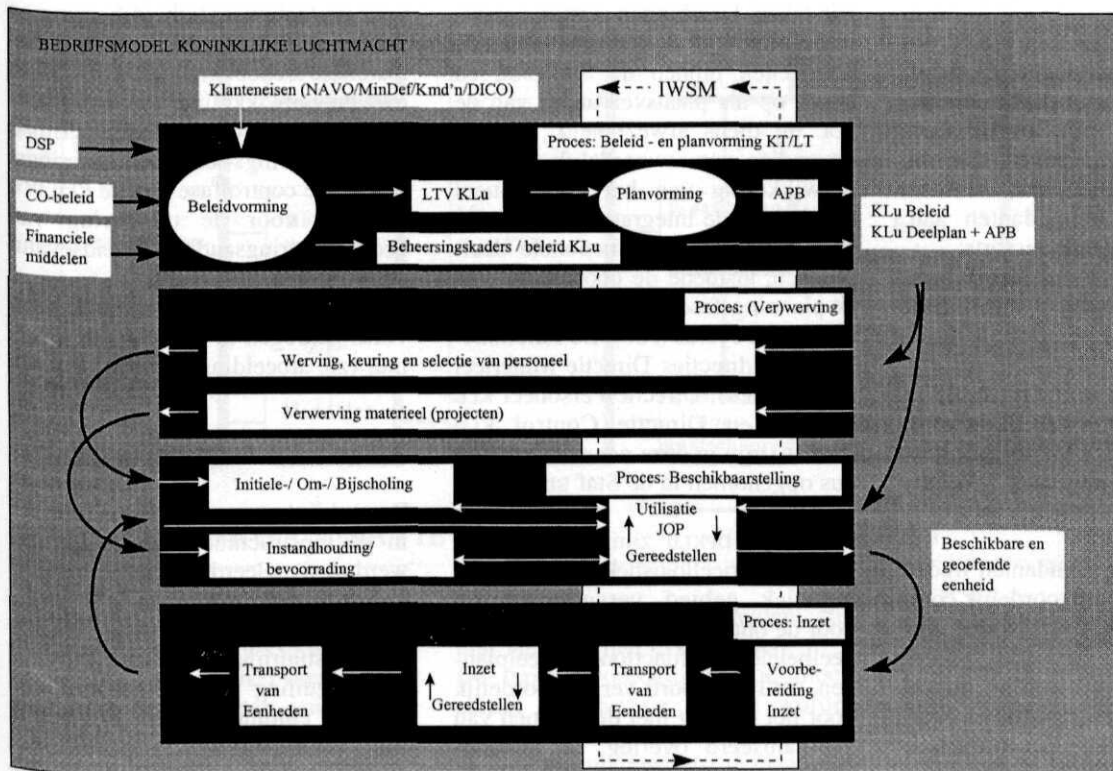
Besturing

Voor een adequate invulling van een organisatiemodel, is er bij de reorganisatie voor gekozen een bedrijfsmodel te ontwikkelen. Een bedrijfsmodel is een model van een organisatie waarin (clusters van) samenhangende processen kunnen worden weergegeven. Dit model geeft de meest essentiële processen van de organisatie weer. Hierbij wordt niet de huidige praktijk beschreven, maar wordt aangegeven hoe de organisatie ideaaltypisch zou kunnen worden opgebouwd, op basis van een aantal vooraf vastgestelde uitgangspunten.

Bij het ontwikkelen van het bedrijfsmodel zijn, naast de reeds genoemde uitgangspunten, de volgende aanvullende uitgangspunten gehanteerd:

- proceseigenaren voeren eenhoofdige leiding over processen;
- processen moeten zijn te definiëren in termen van *input - throughput - output*;
- overdrachtsmomenten, waarbij de output van het voorgaand proces de input vormt van het daaropvolgende proces, dienen helder te zijn;
- de uitvoering van processen kan worden verricht in eigen KLU-beheer, maar ook in beheer van externe instanties (industrie, DICO, et cetera).

Het bedrijfsmodel van de KLU geeft zo simpel mogelijk de hoofdprocessen van de KLU weer. Uiteraard bestaan er binnen het bedrijfsmodel vele teruggoppelmechanismen, die in het

Afb. 1
Bedrijfs-
model KLu

bedrijfsmodel niet zijn weergegeven ter wille van de leesbaarheid. Er bestaan besturingsmechanismen (bijvoorbeeld integraal management en coördinatie) en besturingsprocessen (zoals bijvoorbeeld planning & controlcycli) binnen en tussen alle gedefinieerde hoofdprocessen (zie afbeelding 1).

In het gekozen bedrijfsmodel van de KLu zijn vier hoofdprocessen te onderkennen, te weten:

- beleid- en Planvorming;
- verwerving;
- beschikbaarheidstelling en training;
- inzet.

Voorheen kende elk hoofdproces binnen de KLu meerdere proceseigenaren. Dit leidde tot een complex stelsel van verantwoordelijkheden en bevoegdheden en was in strijd met het uitgangspunt van eenhoofdig leiderschap per proces. Dit bemoeilijkte het aanspreken van proceseigenaren op de te realiseren output. Ook de overdrachtsmomenten waren hierdoor niet helder en er ontstond tevens onduide-

lijkheid over de samenhang van processen. Hier is in de nieuwe organisatie verandering in gekomen door een heldere taakverdeling tot stand te brengen in een minder complex besturingsstelsel.

De uitkomsten van de procesanalyse hebben geleid tot het toekennen van proceseigenaarschap van de processen aan specifieke functionarissen. Daarmee is tevens de taakverdeling tussen deze functionarissen op hoofdlijnen vastgesteld.

- Beleid & Planvorming: BDL;
- Verwerving: BDL;
 - Materieel-logistieke verwerving (projecten): DMKLU;
 - Werving, keuring & selectie van personeel: DPKLU;
- Beschikbaarstelling & training: BDL;
 - Training (JOP) & gereedstelling: C-Tactische Luchtmacht;
 - Instandhouding & bevoorrading: C-Logistiek Centrum KLu;
 - Initiele, om- en bijscholing: C-Opleidings Centrum KLu;
- Inzet: C-Tactische Luchtmacht.

Structuur

Om eenhoofdige leiding aan de top door te voeren is de lijn-staforganisatie ingevoerd. De Bevelhebber der Luchtstrijdkrachten – ondersteund door de PBDL en zijn functionele directeuren – neemt de positie in van hoogste integrale manager van de KLu. De BDL formuleert beleid, geeft taakopdrachten aan ressortcommandanten en controleert of de hun opgedragen taak naar behoren wordt uitgevoerd.

Voordelen

De voordelen van de lijn-staforganisatie zijn velerlei. De eenhoofdige leiding maakt een snellere besluitvorming mogelijk. Voorts verschaft zij duidelijkheid. Er kan geen twijfel meer bestaan over wie waarvoor verantwoordelijk is (aanspreekbaarheid). Daardoor is het beter mogelijk om te beoordelen waar zaken goed of fout lopen (bestuurbaarheid). Bovendien verloopt de communicatie in een lijn-staforganisatie duidelijker en sneller. →

Lijn

De nieuwe topstructuur leidt tot belangrijke verschuivingen. Er wordt een nieuw bestuurlijk niveau gecreëerd tussen BDL en de KLU-onderdelen, het ressortniveau. De BDL is de hoogste lijnfunctionaris en stuurt de drie ressortcommandanten aan. Het betreft de volgende ressorts:

- Tactische Luchtmacht (TL), Staf (STL) met de operationele KLU-onderdelen;
- Logistiek Centrum KLU (LCKLU);
- Opleidingscentrum KLU in de vorm van de Koninklijke Militaire School Luchtmacht Vliegbasis Woensdrecht (KMSL VLB WDT).

De drie ressortcommandanten treden op als resultaatverantwoordelijk commandant voor hun ressort. Uitvoerende en aan de uitvoering gekoppelde taken zijn of worden zoveel mogelijk naar deze ressorts overgebracht en de verdere decentralisatie van uitvoerende en beheerstaken gaat onverminderd door.

Staf

Behalve een persoonlijke staf beschikt de BDL over een beleidsstaf die hem adviseert en ondersteunt in

zijn taken. Daarbinnen is PBDL verantwoordelijk voor de coördinatie van de activiteiten binnen de Staf BDL en treedt op als plaatsvervanger van de BDL bij diens afwezigheid. PBDL is bovendien verantwoordelijk voor de ontwikkeling van het conceptueel KLU-beleid, de integratie van functioneel deelbeleid en functionele deelplannen, alsmede de coördinatie van de planningsfase van de KLU Planning & Control cyclus (PCC). De functionele beleidsdirecties Directie Materieel KLU (DMKLU), Directie Personeel KLU (DPKLU) en Directie Control KLU (DCKLU) zijn in deze nieuwe structuur dus opgenomen in de Staf BDL.

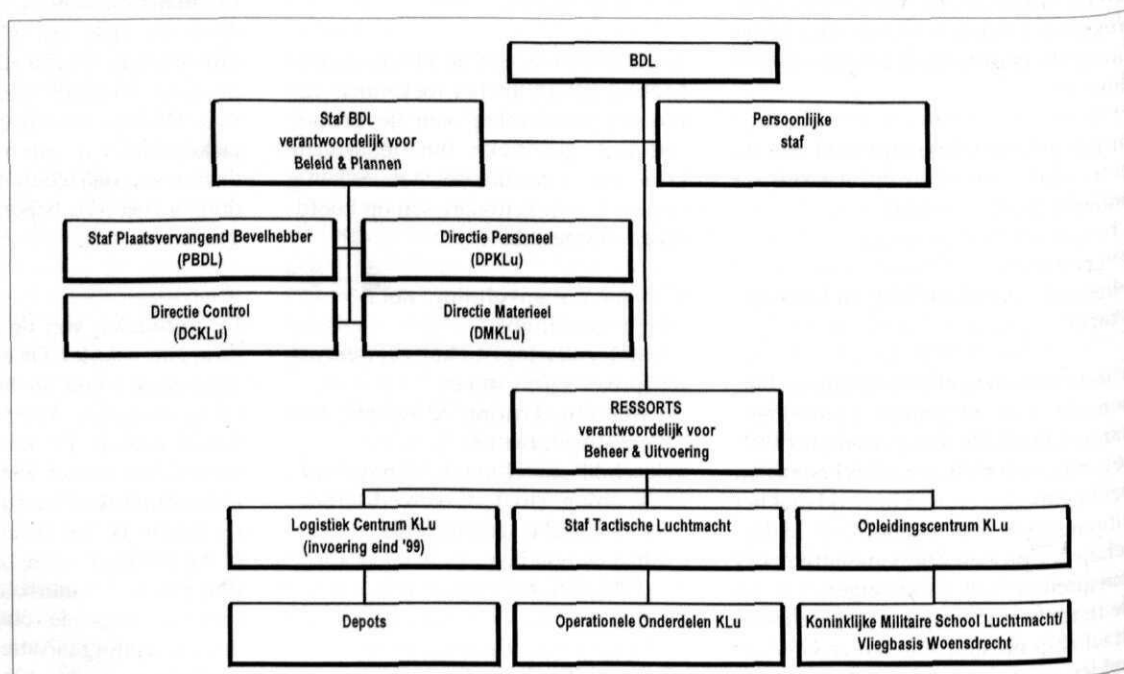
DMKLU en DPKLU zijn op respectievelijk materieellogistiek en personeellogistiek gebied verantwoordelijk voor de ontwikkeling van functioneel deelbeleid en functionele deelplannen. DPKLU is voorts verantwoordelijk voor het overleg met de organen van georganiseerd overleg, de gezondheidszorg en voor enkele ressortoverschrijdende personeelsaangelegenheden (zoals *management development*, bestuursrechterlijke geschillen, gedragswetenschappelijke zaken en centrale functietoewijzing).

DMKLU is bovendien verantwoordelijk

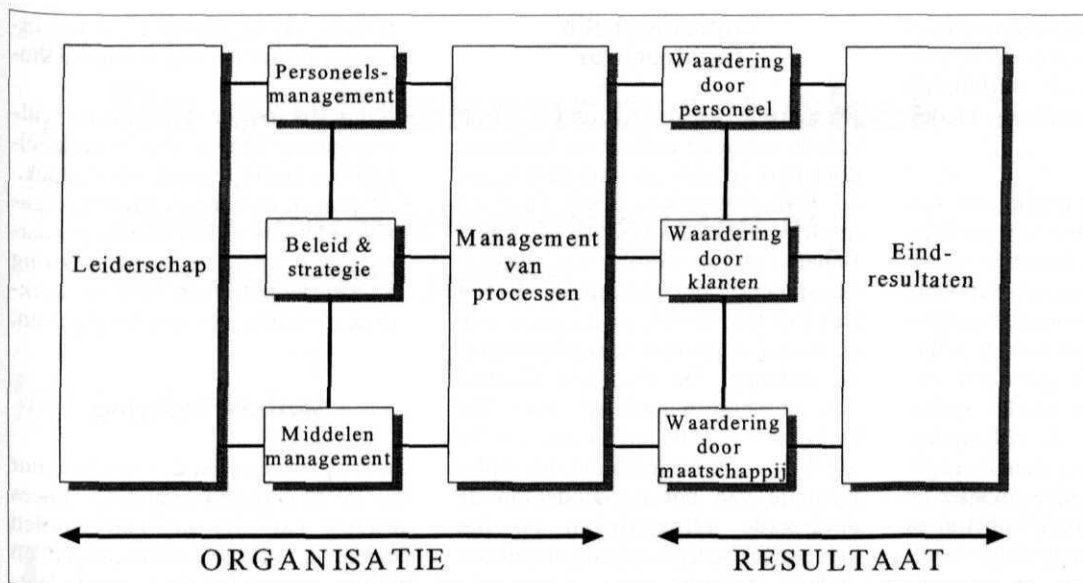
voor de luchtwaardigheidsborging en voor het proces van 'voorzien in' materiële behoeften. DCKLU is belast met de ontwikkeling van het financieel-economisch, bedrijfsvoeringsinformatiserings- en automatiseringsbeleid, de controlfase van de KLU PCC alsmede voor de uitvoering van bedrijfsvoeringsaudits, beleidsevaluaties en financiële audits. Het nieuwe besturingsmodel heeft vorm gekregen in de volgende structuur (zie afbeelding 2).

Cultuur

Reeds bij de aanzet tot veranderingen in de topstructuur door de Lumara werd gesignaleerd dat het merendeel van de tekortkomingen in de topstructuur gelegen was in de wijze waarop men bestuurlijk met elkaar omging. De 'verzuiling' werd als grootste bron van het cultuurprobleem aangeduid. Met verzuiling wordt bedoeld: het verstarren van de organisatie in het nastreven van functionele, categorale of organisatorische deelbelangen. Daarbij is het zicht op de integrale doelstelling van de organisatie als geheel op de achtergrond geraakt. De verzuiling lag aan de basis van tal

Afb. 2
Nieuwe
organisatie-
structuur
KLU

Afb. 3
Het kwaliteits-
model INK
(Instituut
Nederlandse
Kwaliteit)

van andere gesignaleerde tekortkomingen in het organisatiegedrag, kortom 'de cultuur'. Het thema 'cultuur' kent de afgelopen jaren grote opgang in organisaties en het was ook een voor de hand liggend initiatief van de Lumara om de voorgenomen reorganisatie ook 'tussen de oren' van het personeel te krijgen.

Het PITKLU had daarom mede de opdracht om, behalve de besturing en de structuur, ook de cultuur van de organisatie aan te pakken. Na een onderzoeksfase werd de Lumara een cultuurdiagnose van het Hoofdkwartier van de KLU aangeboden. Vervolgens onderzocht men op welke wijze de cultuur kon worden 'aangepakt'.

Aanpak cultuurverbetering

Het PITKLU zag in dat een geïsoleerde aanpak van het cultuurvraagstuk geen kans op succes zou bieden. Slechts bij inbedding in het geheel van de reorganisatie en een integrale veranderingsstrategie zou de cultuurverandering/verbetering wortel kunnen schieten.

Aangezien het gaat om het aanpassen van menselijk gedrag aan de veranderende omstandigheden, zal er alleen maar sprake kunnen zijn van stapsgewijze verbeteringen die pas na verloop van jaren tot een heuse cul-

tuurverandering kunnen leiden; cultuur laat zich niet even regelen.

De (spreekwoordelijke) koe moest echter wel bij de horens worden gevat. Daarom is de aanpak van cultuurverbetering gesplitst in maatregelen die direct kunnen worden ingevoerd en maatregelen die een structureel proces van verbeteringen in gang moeten zetten. De eerste soort maatregelen bestond uit de volgende thema's:

- a voorbeeldfunctie top,
- b aanpassen overlegstructuren (raden en comités),
- c huisvesting HKKLU,
- d loopbaanbeleid (voor MD en niet-MD personeel) en
- e begeleiding van de afdelingen.

Deze maatregelen zijn deels reeds vóór de officiële start van de nieuwe organisatie in gang gezet, deels staat uitvoering voor de deur. De tweede soort maatregelen heeft gestalte gekregen in de keuze om in het veranderingsproces gebruik te maken van het kwaliteitsmodel INK (Instituut Nederlandse Kwaliteit) als *instrument* van verandering.

Het kwaliteitsmodel INK

Voor het verbetertraject is door de KLU gekozen voor een strategie waar-

bij stap voor stap veranderingen tot stand worden gebracht. Het INK-model is in eerste instantie ontwikkeld voor het bedrijfsleven (KLM, Mercedes Benz, Erisson, Philips). Gebleken is dat het gedachtegoed achter het model universeel is en evenzeer geschikt voor organisaties in de publieke sector (politie, justitie, onderwijs, KL/NATCO, KLU/Vlb Volk). Het model biedt ruimte voor dezelfde zaken die ook organisaties in de publieke arena kenmerken, zoals de noodzaak van meervoudige afwegingen in een complexe omgeving, de erkenning van het belang van ketendenken en de maatschappelijke gerichtheid.

Het INK-model biedt een methodiek voor zelfevaluatie en de mogelijkheid tot het identificeren en oppakken van verbeteringen binnen een aantal onderling samenhangende en voor de besturing van de organisatie relevante aandachtsgebieden (zie afbeelding 3). De negen aandachtsgebieden zijn in hun samenhang bepalend voor het succes van de organisatie. De verbanden tussen alle gebieden van het model maken dit duidelijk. Het model is verdeeld in organisatiegebieden en resultaatgebieden. Feitelijk zal men eerst afgaan op de resultaten. Immers, onze activiteiten zijn erop gericht goede resultaten te behalen. Het

resultaat wijzigt als men maatregelen neemt in één of meer van de organisatiegebieden. Door de verbinding van organisatie- en resultaatgebieden krijgt men feedback.

Het resultaat van de organisatie kan men meten, ook als het om publieke taken gaat. In eerste instantie wordt daarbij gedacht aan het operationele resultaat. Maar ook financiële resultaten tellen mee om vast te stellen hoe goed de organisatie presteert en, belangrijker nog, wat verder verbeterd kan worden. Met de vijf organisatiegebieden is men in staat de organisatie op systematische manier te beschrijven. Na discussie in het team waarmee de positiebepaling wordt uitgevoerd, krijgt men een gemeenschappelijk beeld over de organisatie en heeft men mogelijke verbeteringen geïdentificeerd.

Op weg naar 'totale kwaliteit' doorlopen organisaties een stapsgewijze ontwikkeling. Het INK-model geeft zicht op de 'volwassenheid' van de organisatie, uitgedrukt in vijf fasen: activiteit-, proces-, systeem-, keten-georiënteerd en 'totale kwaliteit'. Door de positiebepaling uit te voeren kan de organisatie vaststellen in welke fase men zich bevindt en ook waar men naartoe wil groeien.

Het is een eigen keuze welke fase men in de toekomst wil bereiken. Fase III (systeemgeoriënteerd) is in deze reeks een echte mijlpaal omdat in deze fase klantgerichtheid (het model besteedt ook aandacht aan een nadere bepaling van het klantbegrip in de publieke sector) echt in de praktijk wordt gebracht. De organisatie wordt daarop aangepast en prestaties (intern en extern) worden voortdurend gemeten. Er is hier sprake van een echte kwaliteitsbarrière; is die overwonnen, dan wordt het daarna relatief gemakkelijk om het kwaliteitsniveau verder te verhogen.¹

Implementatie topstructuur

De keuze voor een integrale aanpak van de aspecten cultuur en besturing door deze te zien als onderdelen van de bedrijfsvoering, heeft voor de implementatie verregaande gevolgen. Behalve de borging van het verbeteringsproces door gebruik te maken van het INK-model, is daarmee ook zicht op een primair verantwoordelijke instantie. De Directeur Control KLU is verantwoordelijk voor het bedrijfsvoeringsbeleid in de KLU. Er werd dan ook besloten dat de implementatie van het INK-model en de gefaseerde verbeteringen op het gebied van bedrijfsvoering en cultuur onder zijn leiding diende plaats te vinden. Een coördinatiegroep met vertegenwoordigers uit de voornaamste delen van het HKKLU zal hem daar in ondersteunen.

De wijze waarop men de verandering tot stand wil brengen, is een verantwoordelijkheid van de lijn en kan worden omschreven als de manier waarop men beheerst van een zogenaamde 'Ist'- naar een 'Soll'-situatie gaat. Daarbij dient eerst de Soll-situatie te worden vastgesteld door aspecten van het zelfevaluatiemodel te concretiseren voor de verschillende KLU-niveaus. Hetzelfde geldt voor de Ist-situatie. Vervolgens wordt een transitieplan opgesteld en worden daarover afspraken gemaakt in het kader van de planning & control cyclus. Uitvoeren en bijstellen vormen de laatste twee stappen in dit proces.

Om een voorspoedige implementatie te bewerkstelligen zijn de volgende stappen gezet:

- Het creëren van een breed draagvlak voor de INK-methodiek bij de (toekomstige) veranderingsmanagers van de BDL-staf en de ressorts.
- Werving en selectie van zogenaamde bedrijfsvoeringsteams, die commandanten en andere belangrijke leidinggevenden bijstaan bij verbetering van de bedrijfsvoering op hun onderdeel, ressort of afdeling.
- Selectie van een opleidingsinstituut dat op verschillend niveau scholing,

training en begeleiding zal verzorgen op het gebied van de INK-methodiek.

- Aandacht voor de wijze waarop cultuuromslag kan worden bewerkstelligd met behulp van de INK-aanpak.
- Afspraken met het centraal georganiseerd overleg over de wijze waarop aan verbeterde bedrijfsvoering en het terugdringen van de werkdruk invulling kan worden gegeven.

Slotbeschouwing

De reorganisatie van de (top)structuur van de KLU is een langdurig proces geweest dat niet los kan worden gezien van de maatschappelijke en politieke ontwikkelingen van de laatste tien jaar. Daarbij lopen diverse initiatieven vaak door elkaar. Zo wil de top meer grip krijgen op de organisatie (sturing), de politiek wil onder meer reducties realiseren, de werknemers willen de werkdruk reduceren, de onderdelen (RVE'n) willen meer verantwoordelijk zijn voor hun output en dus meer bevoegdheden op decentraal niveau krijgen, et cetera.

Al deze krachten hebben een grote invloed op een ambitieuze veranderingsoperatie als de reorganisatie van de (top)structuur van de KLU. Het inzicht dat al deze facetten vooral als één geheel moeten worden gezien, is heel belangrijk geweest. Het heeft geleid tot een geïntegreerde aanpak van de reorganisatie. Tevens is duidelijk onder de aandacht gebracht dat er nog meer veranderingen (verbeteringen) zullen volgen. De gekozen verbeterstrategie met behulp van het INK-model geeft immers duidelijk aan dat verbeteren (dus veranderen) een continu proces is.

Systematisch bezig zijn met verbetering vergroot de geloofwaardigheid en voorkomt stagnaties. Wanneer visie in alle geledingen van de KLU doordringt en een eendrachtige samenwerking in gang wordt gezet, met als doel tot verbetering te komen op elk bedrijfsvoeringsaspect, dan zal dat op zich de belangrijkste (concrete) cultuurmaatregel zijn!

¹ Voor meer informatie over het INK-model zie: Instituut INK: *Handleiding Positiebepaling & Verbeteren publieke sector*, 's-Hertogenbosch 1998, en Van Dort/Zuidema: *Werken met het Model Nederlandse Kwaliteit*, Deventer 1999.

De ontbrekende schakel

Oude communicatiemiddelen in een moderne oorlog

prof. dr. H. Binneveld*

Inleiding

De belangstelling voor de Eerste Wereldoorlog is de laatste jaren aan het toenemen. Ook in Nederland is dit het geval. Er is zelfs een zeker slagveldtoerisme op gang gekomen, al staat dit dan ook in vergelijking met de ons omringende landen nog in de kinderschoenen. Sinds enige jaren bestaat er ook een Nederlandse reisgids die belangstellenden de weg wijst naar en op de Velden van Weleer.¹

Deze slagvelden bevinden zich op een smalle strook grond die begint bij de sluizen van Nieuwpoort en eindigt in de Vogezes. De streek ligt bezaaid met monumenten, restanten van loopgraven en bunkers. Het meest in het oog springend zijn echter de talloze begraafplaatsen. Een bezoek aan slagvelden roept altijd bepaalde emoties op. Bij die uit de Eerste Wereldoorlog gaat het vooral om gevoelens van onbegrip en verbijstering. Daarbij speelt niet alleen het aantal gevallen een rol – dat waren er ongeveer negen miljoen – nee, wat hier zo in het oog springt is de wanverhouding

tussen de gebrachte offers en de bereikte resultaten. De frontlijn is immers ondanks alle gigantische offensieven in vier jaar tijd, nauwelijks verschoven. Het lijkt wel of deze oorlog alleen maar heeft bestaan uit een aaneenschakeling van zinloze slachtpartijen.

Zo gezien is het begrijpelijk dat de verantwoordelijke generaals nogal wat kritiek in ontvangst hebben mogen nemen. Deze aanvallen op gevestigde reputaties begonnen reeds tijdens de oorlog en duren tot op de dag van vandaag voort. Vooral in Engeland bestaat er een hele traditie waarbinnen het heldendom van de gewone soldaten wordt gecontrasteerd met de domheid van de generaals. Men spreekt dan ook steevast over 'Lions led by Donkeys'.

Nu zal geen enkele militair historicus ontkennen dat er door de betrokken bevelhebbers fouten en in sommige gevallen zelfs grove fouten zijn gemaakt. Dit wil alleen nog niet zeggen dat minder 'domme' generaals betere resultaten zouden hebben geboekt. Hieraan kan met rede worden getwijfeld. Alle commandanten moesten namelijk opereren binnen een militaire context die een adequate bevelvoering op cruciale momenten onmogelijk maakte. Kort gezegd komt het erop neer dat de generaals wel de beschikking hadden gekregen over een enorm potentieel aan geweldsmiddelen, maar dat de instrumenten om dit potentieel continu te beheersen ontbraken. De op dat

moment bestaande communicatiemiddelen lieten dit eenvoudig nog niet toe.

Deze discrepantie en de gevolgen die dit heeft gehad voor het verloop van de strijd vormen het onderwerp van deze bijdrage. De opzet is verder als volgt. We beginnen met een korte uiteenzetting over de industriële revolutie en de gevolgen die deze voor het militaire bedrijf heeft gehad. Daarna komen de voornaamste militaire aspecten van de Eerste Wereldoorlog aan de orde. Het gebrekkige communicatienetwerk vormt het onderwerp van de derde paragraaf. Het geheel besluit met een korte samenvatting.

Massaliteit en vuurkracht

Eeuwenlang hebben de Europese vorsten voor het beslechten van hun conflicten gebruik gemaakt van huurlegers.² Deze waren zeer kostbaar en hun omvang bleef dan ook over het algemeen beperkt. De Franse Revolutie vormde hier een breukpunt. In 1793 voerde het revolutionaire bewind in Parijs de dienstplicht in. Ook werd getracht de totale Franse samenleving dienstbaar te maken aan de oorlogvoering. Deze erfenis werd Napoleon in de schoot geworpen. Dit militaire genie smeedde de verworvenheden van de Franse Revolutie om tot een zwaard met behulp waarvan Europa op de knieën werd gedwongen. Alleen in Rusland en in Spanje liepen de zaken verkeerd. Een van de

* De auteur is hoogleraar maatschappijgeschiedenis aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

¹ Brants, C. en K. Brants, *Velden van weleer. reisgids naar de Eerste Wereldoorlog*, Amsterdam 1993.

² Het navolgende is gebaseerd op: Hans Binneveld, *Om de geest van Jan Soldaat. Beknopte geschiedenis van de militaire psychiatrie*, Rotterdam 1995, p. 19-60.

voornaamste verworvenheden waarover de keizer kon beschikken was een enorm leger opgebouwd uit dienstplichtigen.

De verbeterde administratieve en logistieke infrastructuur stelde de Europese mogendheden later in de eeuw in staat Bonapartes mogelijkheden in de schaduw te stellen. In 1870 was 1 op de 74 Fransen en 1 op de 34 Duitsers inzetbaar voor het leger. Tegen 1914 was dit respectievelijk 1 op de 10 en 1 op de 13. Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog waren op papier de volgende legersterktes beschikbaar: Frankrijk 3.200.000, Duitsland 2.700.000, Rusland 3.900.000, Oostenrijk-Hongarije 2.300.000.

Het zal duidelijk zijn dat het uit economische en organisatorische overwegingen niet raadzaam was deze legers permanent onder de wapenen te houden. De meeste soldaten keerden dan ook, na de basistraining ontvangen te hebben, terug naar huis. In tijd van crisis konden ze dan worden opgeroepen en bij de parate troepen worden gevoegd. Zo gezien heeft de invoering van de dienstplicht de staten de beschikking gegeven over een schier onuitputtelijk reservoir aan mankracht.

De moderne legers waren niet alleen omvangrijker dan hun pre-industriële voorgangers, ze waren ook gezonder. Dit was gedeeltelijk het gevolg van de betere voeding die door de levensmiddelenindustrie werd geproduceerd. Aan het einde van de negentiende eeuw konden de strijdkrachten beschikken over ingeblikt voedsel, melkpoeder en margarine. Dit betekende dat de soldaten ook tijdens langdurige campagnes adequaat konden worden gevoed.

Van niet minder betekenis waren de verbeteringen die er in de gezondheidszorg werden ingevoerd. Tijdens de pre-industriële tijd werden de verliescijfers vooral bepaald door epide-

mieën. Tyfus, vlektyfus en dysenterie vormden de klassieke vijanden van het militaire bedrijf. Deze situatie begin in de loop van de vorige eeuw geleidelijk aan te veranderen. Hoewel niet kan worden gezegd dat het uitbreken van epidemieën definitief kon worden voorkomen, kan toch worden gesteld dat de beruchtste boosdoeners enigszins onder controle werden gebracht. Toegenomen medische kennis en de perfectionering van de militair-geneeskundige organisatie speelden in dit proces een belangrijke rol.

De legers werden niet alleen groter en gezonder. Ook de effectiviteit van hun bewapening ging sterk vooruit. Vooral de vuurkracht ontwikkelde zich spectaculair. Hoezeer de vuurkracht in de negentiende eeuw was toegenomen, mag blijken uit een vergelijking van de situatie die er bestond ten tijde van de Napoleonische oorlogen met die aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog. Het leger van Napoleon had op iedere duizend man de beschikking over drie stukken geschut. De legers in 1914 konden beschikken over het dubbele aantal, waarbij nog moet worden aangekend dat de vuursnelheid van deze kanonnen was vertwintigvoudigd.

Het meest in het oog springend was de verbetering van het geschut. Zowel de explosieve kracht van de granaten als de afstanden die ze konden overbruggen namen snel in tempo toe. In de geschiedenis van de vestingwal kan men de weerslag van deze ontwikkeling zien. Veel zogenaamde bomvrije forten bleken reeds spoedig na hun voltooiing uiterst kwetsbaar te zijn geworden voor artilleriebeschietingen. Bovendien moesten deze versterkingen op steeds grotere afstanden van de bevolkingscentra worden gebouwd. Zeer spectaculair was ook de toegenomen effectiviteit van het veldgeschut. Tijdens de Amerikaanse Burgeroorlog vielen de granaten die op de vijandelijke troepen werden afgevuurd uiteen in een vijftal scherven. Na 1866 zorgden hoog explosieve ladingen voor de productie van een duizendtal fragmenten. Het vermogen

om vijanden uit te schakelen, nam daardoor dus gigantisch toe.

Wat minder opvallend, maar daardoor zeker niet minder belangrijk, waren de verbeteringen die er aan de infanteriewapens werden aangebracht. Nieuwe geweer types met hogere vuursnelheden en grote reikwijdten deden hun intrede. De introductie van het rookloze kruit zorgde ervoor dat de schutter het doel in de gaten kon blijven houden, waardoor er continu kon worden geschoten. Van groot belang was ook dat het bedieningsgemak toenam. Als gevolg hiervan kon er aan het eind van de vorige eeuw vanuit allerlei posities, staand, liggend of lopend, vuur kon worden uitgebracht.

Een belangrijke uitbreiding van het wapenarsenaal van de infanterist werd gevormd door de mitrailleur. In eerste instantie maakte de mitrailleur furore in de koloniale oorlogen. Met behulp van dit wapen wisten kleine Europese strijdmachten grote inlandse legerscharen van zich af te slaan.³ Voor het Europese slagveld werd het instrument minder toepasbaar geacht. Bij het uitbreken van de strijd in 1914 waren alle betrokken partijen op dit punt dan ook onderbewapend. Dit verzuim werd echter snel goedge maakt toen werd aangetoond dat ook blanke eenheden buitengewoon kwetsbaar waren voor mitrailleurvuur. Een en ander betekende dat in 1914 een infanteriebrigade van 3.000 man dezelfde vuurkracht kon ontwikkelen als het 60.000 man tellende leger van de hertog van Wellington.

Mobiliteit

Massaliteit en vuurkracht zijn natuurlijk belangrijke grootheden, maar ze veronderstellen wel een bepaalde mobiliteit om tot gelding te kunnen worden gebracht. Deze functie viel toe aan de spoorwegen. Het eerste land waar de spoorwegen voor militaire doeleinden werden gebruikt was Rusland. In 1846 werden daar 14.500 mannen over een afstand van 200 mijl per spoor vervoerd. Oostenrijk vervoerde in 1850 op dezelfde manier niet minder dan 75.000 man van

³ Zie hiervoor met name Ellis, J., *The social history of the machinegun*, Baltimore 1986.

Wenen naar Bohemen. Enige jaren later verrasten de Fransen de wereld met een transport van 604.381 man en 129.227 paarden. Deze werden tussen 16 april en 15 juli van Frankrijk naar Italië vervoerd.

Toch moesten de grote uitbreidingen van het spoorweganet toen nog beginnen. In 1870 lag er 65.000 mijl spoorbaan in Europa. Toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak lag er 180.000 mijl, wat dus een toename betekende met bijna tweehonderd procent. Daar komt nog bij dat er ook sterkere locomotieven kwamen en de organisatie van het spoorwegbedrijf doelmatiger werd. Een en ander had tot gevolg dat de transportcapaciteit enorm kon worden vergroot. Zo kon in 1870 een enkelspoor acht treinen per dag vervoeren. In 1914 was dit opgelopen tot veertig.

In Pruisen werd het militaire belang van het nieuwe transportsysteem niet onmiddellijk ingezien. Dit is niet zo verwonderlijk, omdat de spoorwegen daar zich niet konden meten met die in Frankrijk. Pas na 1860 kwam hierin geleidelijk verandering. En toen zou met name Pruisen laten zien dat de spoorwegen de oorlogvoering definitief hadden veranderd. De oorlog met Oostenrijk (1866) en de Frans-Duitse oorlog werden als het ware gedictieerd door het spoorweganet. Ook in het befaamde Schlieffenplan (1905) was voor de spoorwegen een hoofdrol weggelegd. De overwinning die de noordelijken tijdens de Amerikaanse Burgeroorlog op de zuidelijken wisten te behalen, dankten zij ook niet in de laatste plaats aan het betere gebruik dat zij van het spoorweganet konden maken.

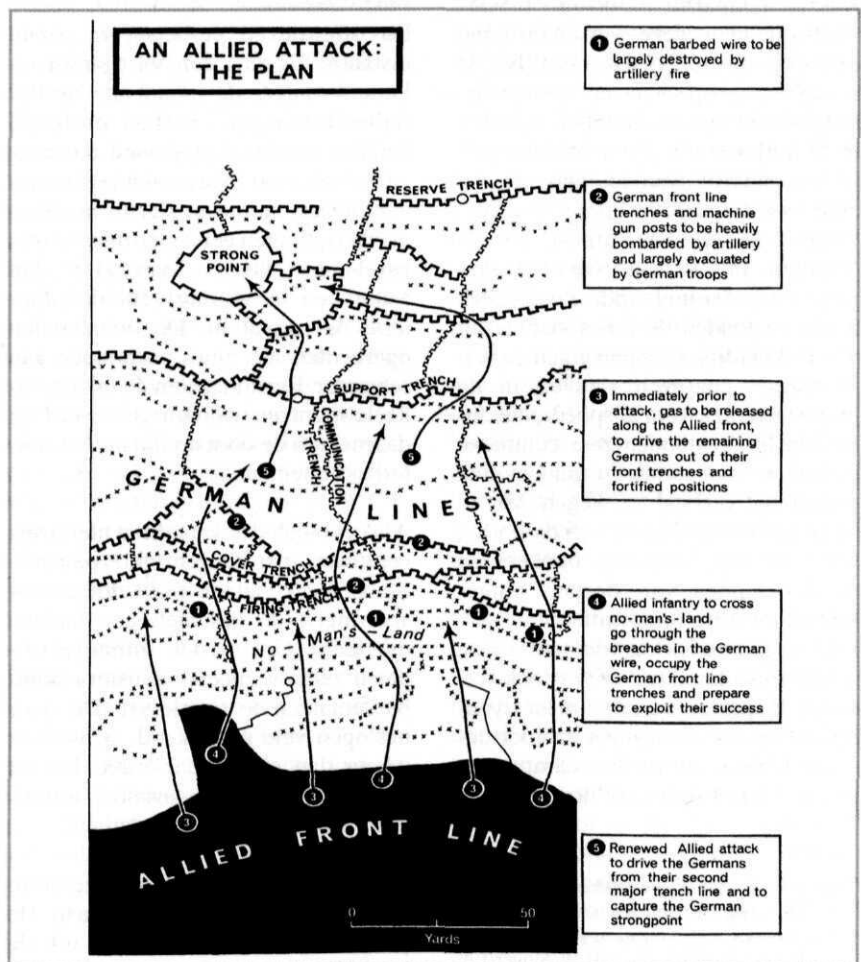
Zwakke schakel

Toch zat er een bepaalde zwakte in het systeem, een zwakte die tot in de Tweede Wereldoorlog invloed zou blijven uitoefenen. Deze zwakte was de verbinding tussen het laatste spoorwegstation en de troepen

in het veld. Zelfs bij het voortreffelijk georganiseerde Pruisische leger ontstonden problemen bij de bevoorradings van deze eenheden. Dit gebeurde zowel in de strijd tegen Oostenrijk als in de oorlog met Frankrijk. Toen de Duitse troepen zich een weg baanden door Frankrijk, stonden er lange files van stilstaande treinen tussen de grens en Frankfurt en Keulen. De eindstations bleken niet in staat de massa's goederen snel te verwerken. Nieuw aangekomen treinen konden niet worden gelost door de overvolle perrons. De verbinding met het veldleger werd onderhouden met paarden en wagens. Het zal duidelijk zijn dat de snelheid hiervan in vergelijking met die van de treinen gering was. Zo ontstonden nieuwe vertragingen. Het bovenstaan-

de neemt echter niet weg dat de spoorwegen een revolutionaire ontwikkeling van de militaire logistiek mogelijk hebben gemaakt.

Veel minder spectaculair, maar daardoor niet minder belangrijk, waren de verbeteringen die in dezelfde periode in het berichtenverkeer plaatsvonden.⁴ Zonder de telegraaf, later gecombineerd met de telefoon en de radio, zouden mobilisatie en transport ondenkbaar zijn geweest. Door de telegraaf werd voor het eerst in de geschiedenis bevelvoering op grote afstand mogelijk. Toch had ook dit nieuwe militaire communicatiesysteem een zwakke schakel. Tijdens de Eerste Wereldoorlog zou dit op onbarmhartige wijze aan het licht komen. →

Afb. 1 Het plan voor de geallieerde aanval

(Bron: Martin Gilbert. The routledge atlas of the first World War. Leiden 1994, blz. 54)

⁴ Creveld, Martin van, *The transformation of war*, New York 1991, p. 101 e.v.

De Eerste Wereldoorlog

Eind oktober 1914 moesten zelfs de grootste optimisten binnen de Generale Staf van het Duitse leger toegeven dat hun plannen hadden gefaald.⁵ Het plan-Schlieffen, dat de basis had moeten vormen voor de omsingeling en vernietiging van het Franse leger, bleek toch niet realiseerbaar te zijn. Wat was opgezet als een kortdurende bewegingsoorlog, ging over in een uitzichtloze stellingoorlog. Begin november begonnen de legers zich in te graven: de loopgravenoorlog was daarmee een feit geworden.

Het gebruik van loopgraven was niet nieuw. Zowel in de Amerikaanse Burgeroorlog (1861-1865) als in de Russisch-Japanse Oorlog (1904-1905) hadden deze verschansingen een rol gespeeld. Nieuw was alleen de schaal waarop het nu gebeurde. Legers waarvan de aantallen soldaten in de miljoenen liepen, nestelden zich in een labyrint van loopgraven, dat zich over honderden kilometers uitstrekte van de Kanaalkust tot de Vogezen. In het begin was het allemaal nog weinig indrukwekkend. Soms bestonden de linies slechts uit wat prikkeldraadversperringen en wat inderhaast gegraven sleuven in de grond. Hierin kwam al spoedig verandering. Er ontstonden zeer complexe systemen van parallelle gangen met onderlinge verbindingswegen. Vooral in de laatste twee jaren van de oorlog verzezen ook betonnen bunkers en werden ruïnes van dorpen omgebouwd tot ware fortificaties.

De loopgravenoorlog was niet alleen statisch van karakter, er was ook wel degelijk spraken van een meer dynamisch aspect. Zo vonden er voortdurend kleine, tactische campagnes plaats. Deze hadden tot doel het aan-

brenge van kleine correcties in de frontlijn, bijvoorbeeld het veroveren van een heuveltje of het afsnijden van een Salient, een uitstulping in de lijn. Daarnaast waren er de grote offensieven, gericht op het realiseren van een strategische doorbraak, waarna de bewegingsoorlog zou kunnen worden hervat. De Fransen probeerden dit in Artois (voorjaar 1915), de Engelsen in het Somme-gebied (zomer 1916) en bij Ieperen (zomer 1917), de Duitsers eveneens in het Somme-gebied (voorjaar 1918). De grote Duitse aanval op Verdun (februari 1916) was niet gericht op het forceren van een doorbraak, maar had als doel het Franse leger te laten doodbloeden door ze een onverdedigbaar geachte stad te laten verdedigen.

Vast stramien

De offensieven verliepen in eerste instantie volgens een vast stramien. Eerst kwamen de inleidende artilleriebeschietingen. Vorige oorlogen hadden immers aangetoond dat aanvallen op goed ingegraven tegenstanders alleen kans van slagen maakten als de stellingen eerst stormrijp waren geschoten. Daarna, meestal bij het aanbreken van de dag, zette de infanterie de aanval in. De infanteristen opereerden in linies, schouder aan schouder. Eerst moesten de vijandelijke loopgraven worden gezuiverd en daarna kon de doorstoot naar het achterland beginnen.

Al snel bleek dat de realiteit niet overeenkwam met de gemaakte plannen. Soms bleek dat de prikkeldraadversperringen de beschietingen hadden overleefd. Ook wisten sommige soldaten zelfs de meest intensieve bombardementen te overleven. De door het open veld oprukkende aanvallers waren dan een gemakkelijk doelwit voor de verdekt opgestelde mitrailleurs van deze overlevenden.

De generaals leerden van deze ervaringen en pasten hun plannen aan. De primitieve aanvalstactieken uit de begintijd werden steeds geraffineerder naarmate de oorlog vorderde. Reeds in 1915 werd de rol van de

artillerie uitgebreid. Naast de inleidende beschietingen kreeg dit wapen de taak de infanterie ook tijdens de opmars te steunen. Het lichte veldgeschut produceerde daartoe een soort beschermend gordijn van granaten waarachter de eigen manschappen konden oprukken. Deze zogenaamde 'barrage' moest de tegenstanders dwingen in dekking te blijven, waardoor hun effectiviteit uiteraard afnam. De barrage werd in eerste instantie door de Fransen gebruikt en vervolgens ook ingevoerd in het Engelse en het Duitse leger.

Patstelling

Het Engelse leger probeerde de patstelling van de loopgravenoorlog te doorbreken met behulp van een technologische innovatie. In de nazomer van 1916 introduceerden zij een nieuw wapensysteem: de tank. Deze werd voor het eerst ingezet tijdens de laatste fase van het Somme-offensief. Hoewel de eerste exemplaren niet waren uitgerust met geschut maar slechts de beschikking hadden over mitrailleurs, werden zij door de Duitsers zeer gevreesd. Laatstgenoemden lieten zich uiteraard ook niet onbetuigd. Zij introduceerden niet alleen de strijdgassen maar ontwikkelden ook een geheel nieuwe infanterietactiek: de stormtroepen. Dit waren elite-eenheden bewapend met draagbare mitrailleurs, handgranaten en vlammenwerpers. Deze troepen opereerden in kleine eenheden. Bij een aanval beten zij de spits af. De gewone infanterie kwam pas in actie als deze keurtroepen bressen in de vijandelijke linies hadden geslagen. Omdat de Duitsers de intensiteit van de inleidende beschietingen gingen opvoeren en de duur ervan beperken, slaagden zij er ook nog in het verrassingsmoment weer een plaats op het slagveld te geven.

Nieuwe oplossingen

Uit het bovenstaande blijkt dat er dus ook tijdens de Eerste Wereldoorlog generaals waren die van hun fouten leerden en die zochten naar nieuwe oplossingen voor de problemen van de loopgravenoorlog. Deze oplossin-

⁵ Het navolgende is gebaseerd op J.M.W. Binneveld, 'Oorlog en waanzin, de eerste Wereldoorlog en het ontstaan van de militaire psychiatrie'. In H.Ph. Vogel/H.W. Singer/J.A. de Moor, *Een wereld in oorlog. Militaire geschiedenis in hoofdstukken*, Utrecht 1995, p. 201-214

gen waren alleen niet toereikend. De tank was, om een voorbeeld te geven, een nieuw en veelbelovend wapensysteem, maar dan wel voor de toekomst. Tijdens de Blitzkrieg in de meidagen van 1940 speelde zij een hoofdrol. In de beginjaren kon hiervan nog geen sprake zijn. Voortdurend traden mechanische mankementen op, waardoor soms maar de helft van de ingezette tanks er in slaagde bij het vijandelijke gebied te komen. De geringe bepantsering en de lage snelheid (plusminus acht kilometer per uur) zorgden verder ook nog voor een grote kwetsbaarheid. De tank bracht de Engelsen dan ook niet de verwachte doorbraak aan de Somme.

Met de stormtroepen was het anders gesteld. Het praktische nut van dit nieuwe concept kon al snel worden aangetoond. In het voorjaar van 1918 wisten de Duitsers ongekende terreinwinst te boeken en dit was niet in de laatste plaats te danken aan de inzet van deze bijzondere eenheden. Toch bracht ook dit voorjaarsoffensief niet het gewenste resultaat. Het Britse leger werd niet teruggedreven naar de zee en na verloop van tijd verzandde ook deze laatste Duitse poging de bewegingsoorlog te herstellen.

De zojuist gegeven voorbeelden mogen duidelijk maken dat er tijdens de Eerste Wereldoorlog in militair opzicht niet alleen sprake was van een herhaling van zetten. Men leerde wel degelijk van gemaakte fouten en de oorlog had in 1918 een totaal ander gezicht dan in 1914. Er was echter een gebied waarop nauwelijks vooruitgang werd geboekt en op deze ontwikkeling, of beter gezegd gebrek aan ontwikkeling, had zelfs de meest briljante generaal geen antwoord. Hiermee zijn we beland bij de communicatiemiddelen die deze generaals bij hun bevelvoering ten dienste stonden.

Communicatiemiddelen

De loopgravenoorlog en de daarbij behorende gefixeerde posities maakten de aanleg van een uitgebreid communicatienetwerk mogelijk. De telefoon speelde daarbij de hoofdrol. Alle commandocentra stonden via telefoonkabels met elkaar in verbinding. De lijnen begonnen bij de staven van de direct aan het front gelegen bataljons. Daarna volgde de wat verder naar achter geplaatste staven van de brigades en de divisies en de legerkorpsen. Helemaal aan het eind bevonden zich de hoofdkwartieren van de legers en van de verschillende opperbevelhebbers. Deze waren op veilige plaatsen ver achter het front gesitueerd.

De topgeneraals liepen niet alleen weinig persoonlijk risico maar leefden er ook goed van. De lunches van maarschalk Joffre waren befaamd en duurden zelden korter dan twee uur. Zijn Britse collega Haig wist elke dag tijd te vinden voor een uitgebreide rit te paard. Het contract tussen het leven van de generaals op de kastelen en dat van de militairen die de loopgraven bemanden, was dan ook enorm. Na de oorlog is deze risicoloze en comfortabele wijze van bevelvoeren van allerlei kanten onder vuur genomen. John Keegan heeft echter zeer recent opgemerkt dat men de topgeneraals veel kan verwijten, maar dat hun beslissing om zich ver achter het strijdtoneel te vestigen juist is geweest.⁶ Hun geëigende plaats was daar waar alle telefoonverbindingen met de lagere niveaus samenkwamen.

Als het rustig was functioneerde dit communicatiesysteem goed. De verbindingen konden dan ook wel tegen een stootje. De bovengrondse leidingen werden bij het naderen van de frontlijn vervangen door ondergrondse verbindingen die op het laatste traject wel twee meter diep waren ingegraven. De dagelijkse gang van zaken kon zo goed worden gecoördineerd. Dit was overigens op zich al een hele opgave. De manschappen in de loopgraven moesten dagelijks van eten en drinken en van munitie worden voor-

zien. Verder werden zij ook regelmatig afgelost. In principe stond de soldaat eerst enige dagen in de voorste linies. Daarna werd hij teruggetrokken naar een wat verder terug gelegen ondersteunende loopgraaf. Hierna kwam hij in de reserve te zitten. Tot slot volgde dan een periode van rust. Voor de Britten is berekend dat de soldaten ongeveer veertig procent van hun tijd in de loopgraven doorbrachten en de rest in de reserve of in rust. Er vond dus een voortdurende verplaatsing van manschappen en van materieel plaats. De telefoon verleende hierbij uitstekende diensten.

Logistiek

Ook bij de voorbereiding van de grote offensieven voldeed dit communicatiesysteem aan de eisen. De wijze waarop deze werden voorbereid, dwingt nog steeds respect af. Het waren juweeltjes van logistieke planning. Eerst werd het aangewezen verzamelgebied van de noodzakelijk geachte infrastructuur voorzien. Er werden spoorlijnen doorgetrokken en nieuwe wegen aangelegd. Daarna werden honderdduizenden soldaten aangevoerd. De inleidende en de ondersteunende beschietingen vergden verder de concentratie van duizenden stuks geschut van uiteenlopend kaliber. Om dit geschut te voeden waren bergen granaten nodig. Tijdens de derde slag om Ieperen werden er bijvoorbeeld 3.500.000 afgevuurd, zijnde de jaarproductie van 50.000 munitie-arbeiders.

Ook onder de grond werden de nodige voorbereidingen getroffen. Mijnwerkers en soldaten waren wekenlang bezig met het graven van gangen naar de vijandelijke linies. Aan het eind van deze gangen werden springstoffen geplaatst die aan het begin van het offensief tot ontploffing moesten worden gebracht. Op deze manier hoopte men sterke punten in de verdediging op te kunnen blazen. Als dit was gelukt begonnen de stormaanvalen en was het gedaan met de rust. Vanaf dat moment begon ook het communicatienetwerk mankementen

⁶ John Keegan, *The First World War*, Londen 1998, p. 338 e.v.

Afb. 2 Oude werkmethoden werken goed: postduiven in actie (april 1918)
(Bron: ATP Taylor. *The first World War*. Penguin 1966)

te vertonen. De oprukkende troepen werden gevolgd door soldaten van de verbindingdienst die telefoonkabels achter zich aan trokken. Deze lijnen liepen onbeschermd door niemandsland en er traden dan ook voortdurend kabelbreuken op. Martin Middelbroek laat in zijn beschrijving van de strijd aan de Somme zo'n soldaat van de verbindingdienst aan het woord.⁷ Deze vertelt hoe hij met zijn collega's van krater tot krater kroop om de beschadigde lijnen te herstellen. In de loop van de dag zagen zij de vruchteloosheid van het geheel in en staakten zij deze levensgevaarlijke activiteiten.

⁷ Martin Middelbroek, *The first day on the Somme*, 1 July 1916, Londen 1984, p. 163.

⁸ Een uitvoerige analyse in: John Keegan, *The face of battle, a study of Agincourt, Waterloo and the Somme*, Londen 1976.

⁹ Een goede analyse geeft: Martin Middelbroek, *The Kaiser's battle, 21 March: the first day of the German spring offensive*, Londen 1978, p. 308-343.

Ontbrekende schakel

Tijdens deze offensieven werd duidelijk dat er een schakel ontbrak aan de communicatieketen. Dit was de draagbare radio. Alleen met behulp van dit instrument zou een snelle communicatie tussen de aanvallers en hun commandocentra mogelijk zijn geweest. Deze apparaten kwamen echter pas tijdens de Tweede Wereldoorlog ter beschikking waardoor de bevelvoering toen ook veel effectiever kon geschieden. Tijdens de Eerste Wereldoorlog moest worden teruggevallen op hulpmiddelen die nog uit de pre-industriële tijd stamden: postduiven, lichtkogels en koeriers. Het waren middelen waarover ook Napoleon tijdens zijn campagnes kon beschikken.

Hierbij kan nog worden aangetekend dat de onoverzichtelijkheid van het slagveld sinds het optreden van de Franse keizer enorm was toegenomen.⁸ De hele frontlijn lag bezaaid met kraters en kuilen. Strijdgassen en

rookgranaten belemmerden iedere visuele waarneming. Voeg daarbij nog de omvang van de legers en de uitgestrektheid van de slagvelden en het zal duidelijk zijn dat het voor Napoleon veel gemakkelijker is geweest inzicht in het strijdverloop te krijgen dan voor generaals uit latere oorlogen.

Chaos

Een consequentie van dit alles was dat de staven in de commandocentra onvolledig of te laat werden geïnformeerd over wat zich nu precies in het veld afspeelde. Deze onzekerheid begon bij de bataljonstaf en zette zich voort naar de hogere echelons. Een goede bevelvoering was in zo'n situatie erg moeilijk. Er gingen dan ook regelmatig dingen mis. Vooral het uitvoeren van de barrage bleek een hachelijk zaak. In veel gevallen werd het beschermende gordijn te ver voor de eigen troepen gelegd, zodat ze er niets aan hadden. Soms ook vielen de granaten te dichtbij, waardoor er slachtoffers door eigen vuur te betreuren waren. Ook werden hele compagnieën neergemaaid omdat zij langs een mitrailleurnest oprukten dat volgens plan al door een andere eenheid uitgeschakeld had moeten zijn. Op deze manier konden zelfs de best voorbereide aanvallen uitmonden in een regelrechte chaos.

Op de hoogste niveaus werd getracht om deze situatie het hoofd te bieden door zo veel mogelijk vast te houden aan de oorspronkelijke plannen. Alle grote acties uit deze oorlog getuigen dan ook van een grote mate van rigiditeit en inflexibiliteit in de bevelvoering. Het Duitse voorjaarsoffensief van 1918 vormde hierop de enige uitzondering, maar ook dit leidde uiteindelijk niet tot succes.⁹ Het is vooral deze rigiditeit geweest die de generaals het odium van domheid heeft verleend. Tot op de dag van vandaag is echter niemand in staat geweest aan te geven wat ze dan wel hadden moeten doen, gegeven de toenmalige stand van de wapen- en communicatietechniek. De Eerste Wereldoorlog was gedoemd uit te monden in een

bloedige slachtpartij, met of zonder 'domme' generaals.¹⁰

Besluit

Een van de meest fascinerende dingen van de Eerste Wereldoorlog is de wanverhouding tussen de gebrachte offers en de bereikte resultaten. De frontlijn veranderde in vier jaar tijd nauwelijks, alle massale slachtingen ten spijt. In zo'n situatie is het begrijpelijk dat er vraagtekens worden gezet bij de competentie van de militaire bevelhebbers. Het risicoloze, luxueuze leven dat de hogere generaals leidden, heeft hun reputatie ook

¹⁰ Op deze problematiek wordt uitvoerig ingegaan in: John Terraine, *The smoke and the fire. Myths and anti-myths of war 1861-1945*, Londen 1992.

geen goed gedaan; daarvoor was het contrast tussen de luxe van de ver achter het front gelegen kastelen en de ellende van de loopgraven te groot.

Dit gezegd hebbende moet toch worden geconstateerd dat deze generaals in een buitengewoon moeilijke positie verkeerden. Aan de ene kant hadden de maatschappelijke ontwikkelingen uit de negentiende eeuw nieuwe mogelijkheden gecreëerd om oorlog te voeren. De legers waren groter geworden en de vuurkracht was exponentieel toegenomen. Met behulp van de spoorwegen konden deze kolossale legers snel en efficiënt over grote afstanden worden verplaatst.

Het ontbrak echter aan instrumenten met behulp waarvan dit geweldspotentieel ook tijdens de strijd kon worden gestuurd. De telegraaf en de telefoon waren uiterst nuttig bij het

mobiliseren en het transporteren van troepen. Zij waren ook waardevol bij het voorbereiden van een offensief. Hun betekenis hield echter op vanaf het moment dat de aanval werd ingezet. Dan waren de bevelhebbers voor het onderhouden van communicatie afhankelijk van postduiven en koeriers. Hun informatievoorziening schoot daardoor ernstig tekort. Het bijsturen van vooraf geplande acties werd zo een hachelijke zaak.

Een effectieve bevelvoering zou alleen mogelijk zijn geweest als men de beschikking had gehad over mobiele radio's. Deze laatste schakel in de communicatieketen kwam pas na de oorlog ter beschikking, want de ontwikkeling van de communicatie-apparatuur had geen gelijke tred gehouden met die van de geweldsmiddelen. De prijs die hiervoor moest worden betaald was hoog.

Grond-luchtgeleide wapens voor de Koninklijke Luchtmacht

Besluitvorming en achtergronden bij de invoering van de NIKE en de HAWK

M. Nederlof – kolonel van de Koninklijke Luchtmacht*

Inleiding

Op 1 november 1999 is het 40 jaar geleden dat de Eerste Groep Geleide Wapens van de Koninklijke Luchtmacht werd opgericht. Deze datum is een goed moment om stil te staan bij de besluitvorming over en de achtergronden van de invoering van de grond-luchtgeleide wapens. De komst van de NIKE en de HAWK was ongetwijfeld een grote stap voor de Koninklijke Luchtmacht, die beslissend is geweest voor de verdere ontwikkeling van dit krijgsmachtdeel. Zo waren het in 1991, tijdens de Golfoorlog, de geleide wapens die als 'Reaction Forces avant la lettre' werden ingezet in Turkije en Israël om de Irakese SCUD-raketten te pareren.

Een terugblik op de voorgeschiedenis van de geleide wapens is ook nu nog interessant vanwege de nationale en internationale invloeden, en overwegingen die bij de besluitvorming een rol speelden.

De luchtverdediging in de naoorlogse periode

Toen de KLU in 1953 een zelfstandig krijgsmachtdeel werd, stonden de ervaringen van de Tweede Wereld-

oorlog een ieder nog helder voor de geest. De KLU was georiënteerd op de Britse Royal Air Force en was zojuist het straaltijdperk binnengestapt met een Brits vliegtuig: de Gloster Meteor, al snel opgevolgd door de eveneens Britse Hawker Hunter. Deze vliegtuigen werden ingezet als onderscheppingsjager onder leiding van radarstations, die tot het Meldings- en Gevechtsleidingsstelsel (M&G) behoorden.

Het in 1950 opgerichte Commando Luchtverdediging (CLV) was belast met de algehele leiding. Dit commando had via het M&G-stelsel tevens de tactische leiding over de territoriale luchtdoelartillerie (lua). De lua bleef in 1953, na de verzelfstandiging van de KLU, deel uitmaken van de Koninklijke Landmacht. Deze constructie, waarbij alle luchtverdedigingsmiddelen tactisch-operationeel gezien in één hand werden gehouden, namelijk die van de KLU, zou bij de besluitvorming rondom de geleide wapens nog een cruciale rol spelen. Omstreeks 1950 was de luchtverdediging in hoofdzaak een nationale aangelegenheid. Er was wel enige samenwerking in pril NAVO-verband, maar van een geïntegreerde luchtverdediging in West-Europa was nog geen sprake.

De opkomst van grond-luchtgeleide wapens

Het eerste Westerse Grond-Lucht Geleide Wapen (GLGW)-systeem was

de Amerikaanse NIKE, die werd ontwikkeld als opvolger van de zware lua. Na het aanbreken van het straaltijdperk konden aanvalsvliegtuigen hoogtes en snelheden bereiken waartegen de zware lua niet meer was opgewassen. Zelfs het modernste geschut had een effectief hoogtebereik van niet meer dan acht à negen kilometer en bevond zich aan het einde van zijn technologische ontwikkeling. Tegen moderne bommenwerpers met nucleaire wapens, die ruim boven de tien kilometer konden vliegen, was de zware lua kansloos. De NIKE was vooral bedoeld tegen deze vorm van dreiging, in casu de strategische luchtmacht van de Sovjet-Unie. Vanaf 1953 verschenen de eerste NIKE-batterijen bij de grote Amerikaanse steden.

Door hun grote hoogte- en afstands-bereik drongen de GLGW door in een domein dat traditioneel voorbehouden was geweest aan de bemande onderscheppingsjager: de verdediging van grote delen van het lucht-ruim. De GLGW konden in menig opzicht het bemande vliegtuig *vervangen*. Had de bemande onderscheppingsjager nog wel een toekomst? Daarover werd heftig gediscussieerd, ook in ons land. Nu de GLGW tot een zekere technische rijpheid waren gekomen stond wel vast dat de toekomstige luchtverdediging *zonder* deze wapens ondenkbaar was. Zo dacht men er in de leidende kringen van de NAVO ook over, met name bij SHAPE (*Supreme Headquarters Allied*

* Kol KLU b.d. M. Nederlof is medewerker van de Sectie Luchtmachthistorie te Den Haag. Gedurende zijn loopbaan heeft hij verschillende functies vervuld bij de geleide wapens.

NETHERLANDS

STRIKE AND SUPPORT	LB/FB STRIKE	0	1/25	1/25	1/25	1/25	1/25	0
	LB/FB ATTACK	5/125	3/75	3/75	3/75	3/75	3/75	6/150
	LWSF	0	0	0	0	0	0	0
	RECCE	1/18	1/18	1/18	0	0	0	1/18
	LW RECCE	0	0	0	0	0	0	0
	SSM	0	0	1	1	1	1	0

AIR DEFENSE	AWX	3/48	3/48	3/48	3/48	4/64	5/80	3/48
	IDF	5/125	5/125	5/125	5/125	3/75	0	6/144
	SAM	0	1	1	2	3	4	0

TOTAL TACTICAL SQ/ACFT	14/316	13/291	13/291	12/273	11/239	9/130	16/360
OTHER TRANSPORTS	1/16	1/16	1/16	1/16	1/16	1/16	1/16
GRAND TOTAL SQ/ACFT	15/332	14/307	14/307	13/289	12/255	10/196	17/376

**Afb. 1
'Country
Breakdown'
uit de
MC 70.
Nederland:
onder
Air Defense
vier SAM-
eenheden**
(Bron:
archieff auteur)

Powers Europe, te Fontainebleau), waar de luchtverdediging de volle aandacht had van de SACEUR.

'The weakest link'

The existing Air Defence system for NATO Europe is inadequate and is the weakest link in my defense.

Deze uitspraak van de SACEUR, generaal A. Gruenther, stamt uit MC 54, een belangrijk NAVO-document uit 1955. Gruenther betoogde daarin dat de zwakke, verbrokkelde luchtverdediging van Europa niet opgewassen zou zijn tegen een grote aanval van de Sovjet-Unie. Zo'n verrassingsaanval zou gedurende vrijwel de gehele periode van de Koude Oorlog het denken over de westerse luchtverdediging blijven beheersen. De SACEUR pleitte voor *integratie* van de Europese luchtverdediging en voor *eenhoofdige leiding*, waarbij hij zichzelf het meest geschikt achtte als leider. Nationale grenzen mochten geen rol meer spelen en om snel te kunnen reageren in geval van een verrassings-

aanval zou de NAVO-luchtverdediging reeds in vredetijd onder operationeel bevel moeten komen van NAVO-commandanten.

Aangezien de Sovjet-dreiging in die tijd als zeer reëel werd ervaren, bleken de NAVO-lidstaten uiteindelijk wel bereid om enige concessies te doen aan de zeggenschap over het eigen luchtruim, zij het schoorvoetend. Het heeft dan ook tot 1960 geduurd voordat de SACEUR kon worden geïnstalleerd als commandant van de geïntegreerde luchtverdediging. De Nederlandse luchtmachtstrijdkrachten werden ingebed in de *Second Allied Tactical Airforce (2ATAF)*, tezamen met Belgische, Duitse en Britse luchtmachtstrijdkrachten. Geografisch gezien omvatte 2ATAF het gebied van de Benelux en Noord-Duitsland.

MC 70

In het kader van de toenmalige strategie van de Massale Vergelding, vastgelegd in het NAVO-document MC 14/2 en de sedert 1958 aanvaarde 'Forward Defence' vervulde de lucht-

verdediging een belangrijke rol. In geval van de Grote Aanval uit het Oosten diende de luchtverdediging de aanvallers maximale verliezen toe te brengen en tezamen met de grondstrijdkrachten stand te houden tot het Amerikaans-Britse nucleaire tegenoffensief effect zou sorteren.

Onderschepping van vijandelijke vliegtuigen diende zo ver mogelijk naar het Oosten te geschieden. In document MC-70, de 'Minimum force requirements 1958-1963' legde de NAVO vast welke strijdkrachten er ten minste nodig zouden zijn voor afschrikking van de tegenstander en, zo nodig, de tenuitvoerlegging van de Massale Vergelding indien de afschrikking onverhoopt mocht falen.

Om de lidstaten een handje te helpen, was per natie keurig aangegeven wat er geleverd moest worden aan zee- en luchtmachtstrijdkrachten. Voor wat betreft de luchtverdediging werd Nederland in de MC-70 vermeld voor vijf squadrons AWX (circa tachtig *All Weather*-jachtvliegtuigen) en vier bataljons (groepen) SAM (*Surface to Air Missiles*, grond-luchtgeleide

Wapens). IDF-squadrons (*Interception Day Fighters*) werden niet meer verlangd.

Gordelconcept

SACEUR's plannen voor de geïntegreerde luchtverdediging in de centrale regio van de NAVO, i.c. de Benelux en West-Duitsland, voorzagen in gescheiden operatiegebieden voor vliegtuigen en GLGW. De vier Nederlandse groepen geleide wapens zouden deel uitmaken van de SAM-Belt ofwel een gordel van GLGW die in het kader van de Forward Defence was geprojecteerd langs de grens met het Oostblok. Duitsland, België en de Verenigde Staten droegen eveneens bij met de nodige eenheden en de gordel vormde de grootste concentratie van GLGW ter wereld. Achter deze gordel, ook wel aangeduid als *Forward Missile Intercept Zone* (FMIZ), opereerden de jachtvliegtuigen in de *Fighter Engagement Zone*. Het gehele gebied was verdeeld in een aantal sectoren waar *Sector Operation Centres* (SOC) de tactische leiding uitoefenden over vliegtuigen en GLGW. De GLGW-gordel was

een vorm van *gebiedsverdediging* waarbij het gehele achterland werd beschermd, inclusief de landstrijdkrachten die in dat gebied opereerden. De primaire taak van de gordel was het 'uitdunnen' van de eerste aanvalsgolven. De eenheden in de gordel moesten reeds in vredetijd een hoge paraatheid onderhouden. Aan de snelle reactie op een verrassingsaanval ontleende de gordel een belangrijk deel van zijn bestaansrecht.

Het gordelconcept was niet onomstreden. Als alternatief zou men GLGW kunnen opstellen bij alle kwetsbare vitale objecten, zowel civiele als militaire. Echter, daarvoor waren veel meer wapensystemen nodig, de keuze van de objecten lag politiek gevoelig en bovendien zou het luchtruim in tijd van oorlog een chaos worden met vijandelijke vliegtuigen, eigen vliegtuigen en geleide wapens door elkaar. Het gordelconcept met zijn strikte scheiding tussen vliegtuigen en GLGW kwam tegemoet aan de meeste bezwaren en was met de toenmalige middelen voor tactische leiding ook uitvoerbaar. Toch is de NAVO er in de jaren na de Zesdaagse oorlog van

1967 toe over gegaan vitale objecten in het achterland, voornamelijk vliegbases, te beschermen met GLGW die daartoe ten dele uit de gordel werden teruggetrokken.

Zowel de gordel als de basisverdediging waren vooral bedoeld als bescherming van het nucleaire potentieel van de NAVO in West-Europa; dit potentieel vervulde een sleutelrol in de NAVO-strategie en mocht niet verloren gaan bij een verrassingsaanval.

KL of KLU?

Omstreeks 1955 stond het nog allerminst vast dat Nederland zou overgaan tot de invoering van geleide projectielen en evenmin bij welk krijgsmachtdeel deze wapens thuishoorden. Minister van Oorlog, ir. C. Staf, had in 1956 een interservice Commissie Ontwikkeling Raketten (COR) ingesteld om zich te laten adviseren ten aanzien van het 'rakettenprobleem'. In Nederland was er weinig kennis over deze nieuwe wapens en de minister wenste advies over de vraag waaraan behoefte bestond bij de krijgsmachtdelen en of men raketten

Afb. 2 NIKE-raketten op launcher (Bron: archief SLH)

ook in Nederland zou kunnen ontwikkelen. De voorzitter van de COR, generaal-majoor KLU A.J. de Vries (de commandant CLV), zag vooral de noodzaak van *grond-lucht* geleide wapens en had zijn oog laten vallen op de Bloodhound en Thunderbird, destijds in ontwikkeling in het Verenigd Koninkrijk. De Engelsen waren bereid kennis met ons te delen en opleidingen te verzorgen.

In 1957 werd het pad van de 'Engelse School' doorkruist door een brede snelweg: het NIKE-aanbod van de Amerikanen. In het kader van het *Mutual Defense Assistance Programme* (MDAP) waren de Amerikanen bereid een bataljon NIKE-raketten in bruikleen te geven, mits Nederland deze eenheid zou ontplooiën conform SACEUR's plannen voor de geïntegreerde luchtverdediging, dat wil zeggen, in de gordel in Duitsland.

De kosteloze opleiding van het personeel in Amerika was erbij inbegrepen. Een fraai aanbod, waarmee ons land de zo begeerde deskundigheid kon binnenhalen, het materieel gratis ter beschikking kreeg en bovendien een bijdrage kon leveren aan de oplossing van de dringende problemen op het gebied van de luchtverdediging.

KL in de startblokken

Het Amerikaanse NIKE-aanbod maakte de vraag actueel welk krijgsmachtdeel de beschikking zou krijgen over dit nieuwe wapen: landmacht of luchtmacht. In het buitenland kwamen beide constructies voor. De landmacht, die de NIKE vooral zag als opvolger van de zware lua – deze stond op de nominatie om te verdwijnen – had goede argumenten en stond als het ware in de startblokken om met de NIKE te beginnen. Er waren al enige KL-officieren opgeleid voor

geleide wapens en binnen de lua was natuurlijk veel kennis aanwezig over grondgebonden luchtverdediging. Door de opheffing van de zware lua zou er bovendien voldoende personeel beschikbaar komen voor het te formeren NIKE-bataljon.

De KLU stelde zich echter op het standpunt dat de verdediging van het luchtruim van oudsher een taak was van de luchtmacht, en zag in de NIKE, die tezamen met vliegtuigen grote delen van het luchtruim kon verdedigen, een typisch luchtmachtwapen. Voorts zou de KLU als gevolg van de aanvaarding van MC-70 een aantal HUNTER-luchtverdedigingssquadrons (IDF) opheffen en met een aanzienlijk gereduceerd bestand aan vliegtuigen de (AWX-) taak voortzetten. Het daardoor vrijkomende personeel zou beschikbaar zijn voor de nieuwe geleide wapens, die naar hun aard en techniek nauw aan vliegtuigen verwant waren.

Bij de KLU wenste men de boot niet te missen voor het geval dat de geleide wapens in de toekomst de luchtverdediging geheel zouden gaan domineren. Zonder deze moderne wapens zou het bestaansrecht van de prille KLU als zelfstandig krijgsmachtdeel weleens in het geding kunnen komen.

NIKE naar de KLU

Bij zowel de KL als de KLU was dus sprake van een combinatie van operationele en 'huishoudelijke' argumenten om de NIKE binnen te halen. Minister van Oorlog, ir. C. Staf, moest de knoop doorhakken, daarbij geadviseerd door het Comité Verenigde Chefs van Staven. De beslissende vergadering vond plaats op 20 mei 1957, onder voorzitterschap van de Chef Generale Staf, luitenant-generaal B.R.P.F. Hasselman. De KLU werd vertegenwoordigd door de Chef van de Luchtmachtstaf, luitenant-generaal H. Schaper. Gelet op het onderwerp was tevens de Commandant Lua, brigade-generaal J.T. Winkel aanwezig. Het comité kwam unaniem tot de conclusie dat de *Koninklijke Luchtmacht* moest worden belast met het formeren van het NIKE-onderdeel. →

MINISTER VOOR DEFENSIE

Afschrift.
's-Gravenhage, 25 mei 1957.

Nummer

Onderwerp:

NIKE geleide projectielen.

In antwoord op uw brief van 24 mei 1957 nr. 7262 AI, deel ik U mede, dat het mijn instemming heeft dat de Koninklijke luchtmacht met de formatie van het nieuw op te richten NIKE-onderdeel wordt belast.

Ik verzoek U het terzake vereiste te verrichten.

DE MINISTER VOOR DEFENSIE,

w.g. C. Staf.

AAN

de voorzitter van het comité verenigde chefs van staven (ex.1-4)

Afb. 3
Brief van
minister Staf
d.d. 25 mei
1957

(Bron:
archief SLH)

Afb. 4 HAWK-raketten worden op de launcher geladen (Bron: archief SLH)

De volgende overwegingen gaven hierbij de doorslag. Ten eerste was de KLU belast met de verantwoordelijkheid voor de luchtverdediging. Ten tweede behoorde de lua weliswaar tot de landmacht, maar stond onder operationeel bevel van de luchtmacht. Ten derde bezaten de componenten van geleide wapens veel overeenkomst met die van vliegtuigen, zodat de KLU zowel qua personeel als materieel beter toegerust was voor de instandhouding van deze wapens.

Nadat aldus het besluit ten faveure van de luchtmacht was uitgevallen, werd brigade-generaal Winkel bedankt en verliet de zaal. Een gang van zaken die wellicht symbolisch was voor de lua.

Een toekomstdroom was in rook opgegaan en voor de lua braken moeilijke tijden aan als gevolg van verschillende reductie- en bezuinigingsrondes. Wat overbleef van een zeer grote en bloeiende tak van de KL was een deels mobilisabele, lichte lua voor het Eerste Legerkorps met geleidelijk verouderend materieel. Deze

trend werd pas omgebogen met de komst van de Pantserpans Tegen Luchtdoelen (PRTL) in de jaren zeventig. Overigens vormde ook de opbouw van ILK als gemechaniseerd legerkorps een factor die een rol speelde bij de besluitvorming rond de GLGW. Deze opbouw vergde het uiterste van de KL en het leek minder wenselijk dat de KL tegelijkertijd ook nog een nieuw, geavanceerd wapen zou moeten invoeren.

Generaal Hasselman informeerde de minister omtrent het advies van het comité en op 25 mei 1957 ondertekende deze een briefje aan de v-CVCS dat een en ander zijn instemming had. De KLU kon uiteraard tevreden zijn en reeds spoedig vertrokken de eerste toekomstige NIKE-specialisten voor hun opleiding naar de Verenigde Staten. Hoewel het NIKE-aanbod pas in 1958 officieel werd aanvaard, waren de beslissingen van mei 1957 doorslaggevend. Zij vormden de basis voor vijf groepen geleide wapens van de KLU, een groep méér dan de NAVO verlangde. Die geschiedenis is verweven met de invoering van de HAWK.

De HAWK wordt aangeschaft

SACEUR's plannen voor SAM Belt voorzagen in een dubbele gordel met zowel NIKE als HAWK. De eveneens Amerikaanse HAWK was ontwikkeld als mobiel wapensysteem om grondtroepen te beschermen tegen lucht-aanvallen op lage hoogte. De beide systemen vulden elkaar aan en vormden een gesloten luchtafweer van grondniveau tot circa dertig kilometer hoogte. Het lag in de rede dat Nederland tezamen met de bondgenoten ook enige HAWK-eenheden zou verwerven. Het MDAP-programma, dat was bedoeld om de Europese bondgenoten militair op de been te helpen, liep inmiddels ten einde. Anders dan de NIKE moest de HAWK worden aangeschaft.

Een aantal Europese landen, waaronder Nederland, voelde er wel voor de HAWK in Europa te produceren en zodoende de industrie aan deze zijde van de oceaan te betrekken in de *missile business*. Daarom besloot men in het voorjaar van 1958 tot het oprich-

ten van de *NATO HAWK Working Group* met België, Duitsland, Frankrijk, Italië en Nederland als leden. HSA, Fokker en Philips zouden een aandeel krijgen in de productie van de HAWK dat evenredig was met het aantal bataljons dat Nederland zou aanschaffen. Dat waren er twee, ter aanvulling van de twee NIKE-bataljons die ons land inmiddels onder MDAP-voorwaarden waren toegezegd.

In totaal zag de verdeling er als volgt uit: België drie, Duitsland negen, Frankrijk tien (algauw gereduceerd tot drie), Italië vier en Nederland twee HAWK-bataljons elk à vier wapensystemen; tezamen dus in eerste instantie 28 bataljons met 112 systemen. Een indrukwekkend programma, waaraan militaire maar vooral ook *economische* motieven ten grondslag lagen.

Een gul gebaar

De KLU kon wel leven met twee HAWK-bataljons, maar gezien de economische belangen die op het spel stonden, vond minister van Oorlog ir. C. Staf dat Nederland er maar bekaaid afkwam. Wij waren de kleinste deelnemer. Dat zinde de bewindsman niet. België bestelde nota bene drie bataljons. Staf wist begin 1959 in de ministerraad gedaan te krijgen dat Nederland zijn aandeel verhoogde naar drie bataljons (groepen) met in totaal twaalf batterijen (squadrons). Daarmee stak Nederland internationaal beter af, vormde de Benelux een aardig tegenwicht ten opzichte van de groten en haalde de Nederlandse industrie een ruimer aandeel binnen in de productie van de 112 Europese HAWK systemen.

Met het gulle gebaar van de bewindsman, naar mijn weten uniek in de geschiedenis van Defensie, was de zaak echter nog niet rond. Het derde bataljon is fel omstreden geweest in de plannenwereld voordat het veilig en wel bij de KLU belandde. De HAWK bleek duurder uit te vallen dan oorspronkelijk was begroot. Mede doordat de Amerikaanse MDAP-hulp voor de nieuwe AWX-jager van de KLU, de Starfighter, ver achterbleef bij de verwachtingen, konden er veel minder

vliegtuigen worden aangeschaft dan de luchtmacht wenste. En er was ook geen geld voor drie HAWK-groepen. De derde groep werd geschrapt uit de plannen.

Maar omdat Nederland zich al internationaal had gebonden aan 3/22 deel van alle kosten (22 was op dat moment het totaal aantal bataljons) zou dat neerkomen op een schadepost van 40 à 50 miljoen gulden. Dat kon natuurlijk niet. Men besloot het derde bataljon toch maar te handhaven en een oplossing te zoeken om de zaak budgettair voor elkaar te krijgen. Afstoten van een of meerdere HAWK-eenheden aan de Duitsers in ruil voor meer vliegtuigen voor de KLU werd eveneens overwogen; de Duitsers zagen daar evenwel niets in. Ten slotte wilde de KL het derde HAWK-bataljon inlijven bij 1LK. Dat was echter strijdig met het besluit over de indeling van de geleide wapens bij de KLU, en ging dus niet door.

Uiteindelijk bleef het Nederlandse aandeel bij vijf groepen geleide wapens: twee NIKE en drie HAWK-groepen, alle in te delen bij de KLU en bestemd voor de FMIZ in Duitsland. De NAVO paste verheugd de MC-70 aan.

De NIKE terloops nucleair

Met de komst van de NIKE had Nederland een nucleaire taak op zich genomen. Dit was een uitvloeisel van een NAVO-conferentie in Parijs in december 1957, waar Nederland toezeggingen deed over toekomstige nucleaire taken voor de krijgsmacht. Overigens werd slechts een deel van de NIKE-raketten uitgerust met atoomkoppen. Die werden op de sites (NIKE-stellingen) in Duitsland opgeslagen en in vredetijd beheerd door Amerikaanse *custodians*. De nucleaire NIKE was in staat formaties vliegtuigen op grote hoogte effectief te bestrijden. Voorts kon men er ook gronddoelen mee aanvallen. De nucleaire NIKE werd dan ook gezien als een belangrijk wapen in het kader van de afschrikking.

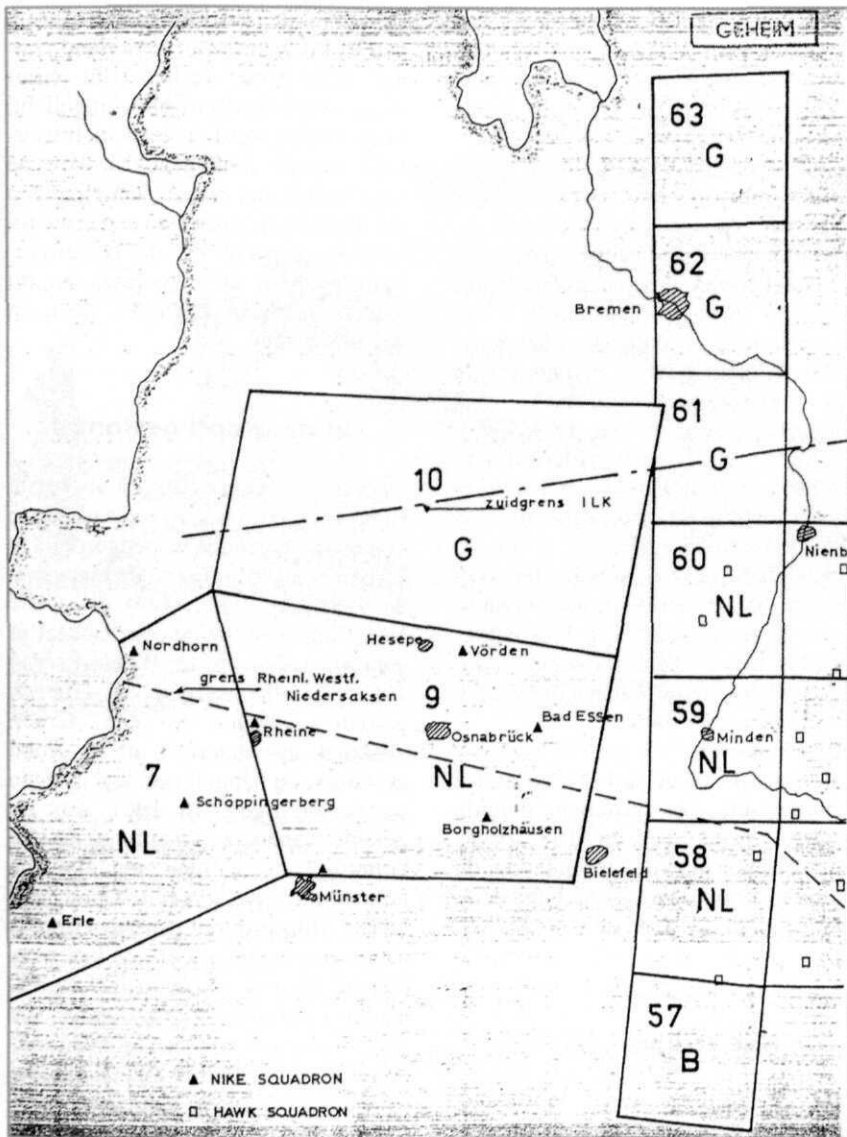
Opmerkelijk is dat de nuclearisering van de krijgsmacht in Nederland zonder enige ophef verliep. Het parlement werd vertrouwelijk ingelicht, maar verder werd er geen ruchtbaarheid aan de zaak gegeven. Wat de NIKE betreft zijn er geen aanwijzingen dat de nucleaire aspecten een grote rol hebben gespeeld bij de besluitvorming omtrent de invoering van dit wapen, noch in positieve noch in negatieve zin.

Uit de grond gestampt

Nederland slaagde erin om als eerste Europese NAVO-lid zijn plaats in te nemen in de geleide wapengordel. Op 10 oktober 1961, kort na de bouw van de Berlijnse muur, werd de eerste Nederlandse NIKE-site operationeel in gebruik genomen te Handorf. Van 1960 tot 1967 werden vijf groepen geleide wapens en een Groep Techniek en Materieel uit de grond gestampt, zij het met veel tegenslagen en vertragingen. In 1967 was de geleide wapencomponent van de KLU voltallig, hoewel toen nog niet alle permanente sites gereed waren. Het laatste (twaalfde) HAWK-squadron is echter nooit gerealiseerd en kan worden beschouwd als het eerste slachtoffer van de bezuinigingsrondes, die de geleide wapens keer op keer zouden treffen. Niettemin zijn de wapensystemen in de loop der jaren voortdurend gemoderniseerd en voegde de aanschaffing van de Patriot in 1984 een nieuw en krachtig wapen toe aan het KLU-arsenaal. De NIKE werd in 1988 uitgefaseerd, maar de HAWK – inmiddels totaal vernieuwd – is nog steeds in gebruik.

Strijdend ten onder

Ook na de belangrijke besluiten van 1957-1959 bleef het onrustig rond de GLGW. Met name de HAWK oefende grote aantrekkingskracht uit op de landmacht. Nog in 1962 had de KL graag enige HAWK-eenheden *organiek* in het Legerkorps willen hebben, eenheden waarover de C-1LK dan zeg-

Afb. 5 Deel van de GW-gordel in Duitsland. Vak 7 en 9: NL NIKE. Vak 58, 59 en 60: NL HAWK. Vak 61, 62 en 63: Duitse HAWK. Door het ruilen van vak 58 tegen vak 61 zou één Nederlandse HAWK-groep binnen het gebied van 1lk komen (Bron: archief SLH)

genschap zou hebben. De gedachte dat de inzet in de gordel maar van korte duur zou zijn, speelde hierbij een rol. Dit 'Belgische model' – de Belgische HAWKS behoorden organisatorisch tot het legerkorps – voorzag een korte gevechtsfase van ten hoogste twee dagen waarin de gordel, als onderdeel van NATO *Integrated Air Defence* (NATINAD) en onder operationele leiding van 2ATAF, strijdend ten onder zou gaan. Daarna had het leger-

korps het voor het zeggen. Daarom, zo redeneerde men in landmachtkringen, konden de HAWK-eenheden beter van meet af aan bij het korps worden ingedeeld, dat na twee dagen oorlog immers nog aan het begin van zijn inzet stond.

In NAVO-luchtmachtkringen zag men juist de eerste fase van de strijd als beslissend; daarvoor was de gordel gecreëerd (zie afbeelding 5). Wat er vervolgens nog over was van de

GLGW-eenheden beschouwde men als 'bonus'. Maar, ook in latere fasen van de strijd behield de *Air Defence Commander*, i.c. de Commandant 2ATAF, de verantwoordelijkheid voor de inzet van *alle* luchtverdedigingsmiddelen, vliegtuigen en GLGW. De luchtverdediging van de NAVO-legerkorpsen, hoe belangrijk ook, behoeftte niet noodzakelijkerwijs zijn eerste prioriteit te zijn.

Voorts werd de luchtmacht niet moe erop te hameren dat de NATINAD een grote paraplu vormde waardoor ook de grondstrijdkrachten werden beschermd en dus was het uit den boze de legerkorpsen te voorzien van 'eigen' HAWKS. Dit tastte *het wezen* aan van de geïntegreerde luchtverdediging: eenheid van leiding. Wel zag men de noodzaak de inzet van de HAWK te coördineren met de landstrijdkrachten door middel van liaison-teams, vooral voor de verplaatsingen in het legerkorpsgebied die natuurlijk in de plannen van de korpscommandant moesten passen. Maar de inzet als *luchtverdedigingswapen* bleef te allen tijde voorbehouden aan 2ATAF.

De verschillende inzichten, die zowel nationaal als bij de NAVO-staven de gemoederen bezighielden, zijn nooit geheel tot elkaar gekomen. De grondstrijdkrachten bleven de behoefte voelen aan een wapen met een groter bereik, zoals de HAWK, naast de SHORAD (*Short Range Air Defence*) systemen waarover men reeds beschikte. Dat het legerkorps geen zeggenschap had over zijn eigen luchtverdedigingsmiddelen voor de middelbare afstand werd als een ernstig manco ervaren; een onbalans in de structuur van het korps.

Bovendien bevonden zich in de zone van het Nederlandse legerkorps geen Nederlandse, maar Duitse (Luftwaffe) HAWKS waarmee men in geval van oorlog zaken moest doen. Een complicerende factor. Pogingen van de Chef van de Generale Staf om tot een ruil van locaties te komen, strandden op Duitse bezwaren. Ook de luchtmacht voelde er niets voor om nog in 1962, toen deze zaak speelde,

de vredeslocaties van de HAWKS te wijzigen en daarmee de HAWK- en NIKE-vakken geografisch verder uit elkaar te trekken.

Alles uit de kast

De invloed van de NAVO, het Amerikaanse NIKE-aanbod en Haagse keuzes waren van dominerend belang voor de invoering van de GLGW bij de KLU. Nederland was een trouwe bondgenoot en de invloed van de NAVO op de structuur en de bewapening van de krijgsmacht was bijzonder groot. Het NIKE-aanbod trok Nederland over de streep. Als consequentie van SACEUR's plannen voor de SAM-Belt en de aanvaarding van de *Forward Defence* werden de eenheden niet in Nederland, maar in Duitsland opgesteld.

Literatuur

Bij de samenstelling van dit artikel werd gebruik gemaakt van verslagen van de Luchtmachtraad, het Comité Verenigde Chefs van Staven en andere stukken uit het Centraal Archief KLU en het Centraal Archief Depot van Defensie. De geraadpleegde NAVO-stukken MC 54 en MC 70 zijn afkomstig uit het archief van SHAPE. Daarnaast werd de volgende literatuur benut:

- D.J. Bloem (e.a.), Nederland en de kernwapens, Een studie over het Nederlands nucleair beleid 1972-1985, uitgave van de Atlantische Commissie. Alphen aan de Rijn/Brussel 1987.
W.A. Feitsma, Lua op het gevechtveld blijft noodzakelijk (II), MS januari 1959 p. 14.
R.A. Hengsdijk, De Geschiedenis van de

Bij de aanschaf van de HAWK speelden behalve militaire overwegingen ook de economische belangen van ons land een belangrijke rol. De KLU haalde alles uit de kast om de beslissing van de minister over de indeling van de GLGW in de zin van de KLU te beïnvloeden, en met succes. De argumenten sloten goed aan bij het operationele concept van de NAVO-luchtverdediging. De opzet van de NATINAD, het luchtruim als gevechtveld, de hoge paraatheid en de luchtvaarttechniek – dit soort zaken werkte in het voordeel van de luchtmacht.

Monument

De besluitvorming rond de invoering van de GLGW levert een beeld op dat hedentendage nog veel herkenbare

aspecten bevat: vraagstukken van taken en middelen, de invloed van de NAVO, de worsteling om het budget, onverwachte tegenvallers, nukken van de politiek en dergelijke. Voorts moet worden bedacht dat alles zich afspeelde tegen de achtergrond van de Koude Oorlog, die op zijn hoogtepunt was. De opeenvolgende crises rond Berlijn, de oorlog in Korea (1950-1953), het ontstaan van het Warschaupact (1955), de opstand in Hongarije (1956) en de lancering van de Sputnik (1957) bepaalden de sfeer. West-Europa leek een belegerde vesting, en de dreiging was voelbaar. De Westerse luchtverdediging was zwak en er was haast geboden; besluiten moesten vooral snel worden genomen en tijd voor langdurig (her)overwegen ontbrak.

Met de oprichting van – uiteindelijk – negentien operationele squadrons GLGW (acht NIKE en elf HAWK), nam de KLU een zeer zware taak op zich. Rond 1970 was het hoogtepunt bereikt en bevonden zich bijna vijfduizend KLU-militairen in Duitsland, velen met hun gezinnen. Met de NIKE en de HAWK leverde de KLU door de jaren heen een belangrijke bijdrage in de geleide wapengordel, die kan worden gezien als een 'monument' van de Koude Oorlog. De deelname aan de gordel eindigde in 1995 met de terugtrekking van de laatste eenheden naar Nederland en de formering van de huidige Groep Geleide Wapens op de voormalige vliegbasis De Peel.

Psychologische begeleiding rond uitzendingen

drs. H.W. de Swart – kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst*
drs. A. Flach*

Inleiding

In 1991, bij de Nederlandse deelname aan de operatie *Provide Care* in Noord-Irak, kreeg de psychosociale zorg voor de uitgezonden militairen aanzienlijk meer aandacht dan ooit tevoren. Bij die operatie zond de Koninklijke Landmacht (KL) namelijk voor de eerste keer een psycholoog uit, te weten een officier van de militair psychologische en sociologische dienst. Deze psychologische ondersteuning te velde werd daarna bij de (grotere) VN- en NAVO-operaties een standaardprocedure. Bij de aanname-selectie en bij opleidingen krijgen psychologische aspecten meer aandacht dan ooit. Gevechtstressmanagement is zo langzamerhand een geveleugeld woord.

Effect

Vaak wordt de vraag gesteld wat nu het daadwerkelijke effect is van de geboden zorg. Wetenschappelijk gezien zou die vraag alleen maar kunnen worden beantwoord door zogenaamde *randomized controlled trials*, wat wil zeggen dat je een aantal proefpersonen *willekeurig* in twee groepen opsplijst (zodat ze niet systematisch verschillen), waarna één groep een bepaalde behandeling (opleiding, therapie, of toediening van een medicijn, enzovoort) krijgt,

en de andere groep niet. Als de groepen na deze behandeling (statistisch) van elkaar verschillen, dan mag dat effect worden toegewezen aan die behandeling.

Het zal de lezer duidelijk zijn dat een dergelijke methode niet kan opgaan bij de zorg voor militairen bij uitzendingen. In de eerste plaats bestaat die zorg uit een heel scala van 'behandelingen' (van selectie tot en met veteranenzorg vele jaren na terugkeer), zodat het onmogelijk is het effect van de afzonderlijke onderdelen vast te stellen. In de tweede plaats is het ethisch onverantwoord militairen een bepaalde behandeling te onthouden als op andere gronden aannemelijk is te maken dat die behandeling 'werkt' (en het onthouden daarvan dus tot schade kan leiden).

Ondanks deze beperkingen is er wel degelijk iets te zeggen over het effect (en dus de kwaliteit) van het (na)zorgprogramma zoals dat door de KL aan uitgezonden militairen wordt geboden. Naar analogie van de rechtspraak zou in dit geval gesproken kunnen worden van *circumstantial evidence*.

Opzet

In dit artikel willen we aannemelijk maken dat het Defensie-zorgprogramma (waarbij de nadruk ligt op de KL) van voldoende kwaliteit is. Dit gebeurt aan de hand van zeven aspecten, te weten:

- enkele theoretische uitgangspunten;
- het Nederlandse Defensie-zorgprogramma;

- de effectiviteit van preventieprogramma's;
- internationale veteranenzorg;
- vergelijking van Nederlandse met internationale programma's;
- effecten van uitzending;
- frequenties van uitzendingen.

Theoretische uitgangspunten

Een goed zorgbeleid dient op goede theoretische uitgangspunten gebaseerd te zijn. Hoewel het Nederlandse beleid in de praktijk is gegroeid, liggen er gedegen wetenschappelijke uitgangspunten aan ten grondslag, dan wel is het in de praktijk 'gevalideerd'. Dit kan worden geïllustreerd aan de hand van de volgende drie onderdelen van het beleid.

• Selectie en screening

Literatuuronderzoek en het KL-onderzoek naar de Libanonproblematiek (Van der Beek, Onzenoort & Verkuyll, 1987) lieten zien dat screening op aanwezige problematiek en op persoonlijkheid zinvol was. Op grond hiervan is de screening ingevoerd bij dienstplichtige militairen. Een evaluatieonderzoek (Van Slagmaat, 1997) toonde aan dat de screening zijn waarde voor de KL heeft bewezen: van de niet gescreende dienstplichtigen moest 5,6 procent voortijdig terugkeren uit het uitzendgebied, van de wel gescreende slechts 2,5 procent. Een significant verschil.

• Psychologische debriefing

Tijdens de uitzending kunnen militair-

* De Swart, psycholoog, is werkzaam als projectofficier veteranen- en nazorgbeleid van het ministerie van Defensie.

* Flach, psycholoog, is werkzaam bij de afdeling Gedragwetenschappen van de Koninklijke Landmacht.

ren na een ingrijpende gebeurtenis deelnemen aan een psychologische debriefing. Het doel van een psychologische debriefing is het op gang brengen van het verwerkingsproces, het verstrekken van informatie, en het screenen op mogelijke latere problemen. Hoewel recent artikelen in de pers verschenen zijn, onder meer naar aanleiding van de Bijlmerramp, over de mogelijke schadelijke bijwerking van psychologische debriefing, geven talrijke studies aan (bijvoorbeeld de recente proefschriften van Bramsen, 1995, en Schreuder, 1996) dat diegenen die direct na een calamiteit over hun ervaringen hebben kunnen praten, minder kans hebben op later optredende problematiek, zoals een posttraumatische stressstoornis (PTSS). Volgens de huidige stand van zaken in de wetenschap is er alles voor te zeggen om personeel *op een systematische wijze, door deskundigen* psychologisch te laten debriefen.

• Actieve nazorg

Actieve nazorg, dat wil zeggen dat de organisatie uitgezonden militairen geruime tijd na terugkeer benadert met vragen over hun gezondheid (in plaats van te wachten tot militairen of veteranen met problemen zich zelf melden) is een arbeidsintensieve, maar theoretisch goed onderbouwde maatregel. Het proefschrift van Hovens (1994), de UNIFIL-studie en anderen, van Weisaeth (1993), studies in Israël die zijn verricht door Solomon (1986; 1993) en vele andere publicaties maken duidelijk dat juist veteranen met problemen zich niet gemakkelijk zelf melden. Zahava Solomon (kolonel-psychiater in de Israeli Defense Forces en autoriteit op het gebied van posttraumatische stressstoornis) schrijft in 1993:

Whether they (veterans with Post Traumatic Stress Disorder) arrive with delayed onset following a long incubation period or after years of silent suffering is somewhat academic in the long run. But in the interim, if the responsible agencies are aware of the probability, they may be moved to provide detection and

outreach services to the men who had resigned themselves to living with their symptoms.

Dankzij de eerste studie naar actieve outreach door de KL (Van Willigenburg & Alkemade, 1995) komt vier procent van de bereikte militairen bij de afdeling Individuele Hulpverlening (AIH) in behandeling; een groep die nu snel en kortdurend kan worden behandeld, waardoor de kans op latere ernstige en veel moeilijker te behandelen problematiek aanzienlijk wordt verkleind. In navolging van de KL is dit inmiddels ook bij de Koninklijke Marine (KM) en de Koninklijke Luchtmacht (KLu) een standaardprocedure.

Het Nederlandse Defensie-zorgprogramma

Het Nederlandse Defensie-zorgprogramma kent zorg vóór, tijdens en na uitzendingen, met de volgende onderdelen (gemakshalve volgen wij de 'tien stappen' van de KL; de KM, KLu en KMar wijken op detail af onder meer als gevolg van de 'cultuur' en de verschillende situaties waarin wordt opgetreden).

- 1 aannameselectie (met de nadruk op uitzendgeschiktheid en psychische belastbaarheid);
- 2 screening (in het verleden van dienstplichtigen, thans ook van burgerpersoneel en Natres-reservisten);
- 3 opleiding (informatie over stress in het Handboek Militair, in het VN-handboek, in lessen School voor Vredesoperaties (SVV), opleiding in psychologische debriefing van het kader, onderhandelen voor VN- en EU-monitors, grensverleggende activiteiten, enzovoort);
- 4 thuisfrontzorg;
- 5 een klinisch psycholoog 'te velde' als aanvulling op de Sociale Coördinatie Commissie per batal-

jon ('SCC+'), of 'SPRINTeam' (Special Psychiatric/Psychological Rapid Intervention Team) stand-by wanneer geen psycholoog wordt meegezonden;

- 6a psychologische debriefing na calamiteiten;
- 6b psychologische eindbriefting kort vóór (KL) of direct na terugkeer (KM, KLu);
- 7 na thuiskomst: adaptatieprogramma (KM), terugkeergesprekken na acht weken (KL), individueel 'traject' (KLu);
- 8 nazorg (door middel van een vragenlijst die negen maanden na thuiskomst zowel aan niet als wel actief dienenden wordt gestuurd); bij problemen wordt hulp aangeboden door AIH (KL), afdeling Geestelijke Gezondheidszorg KLu (AGGZ), Sociaal Medische Dienst (SMD KM), Maatschappelijke Dienst Defensie (MDD) of de afdeling Psychiatrie van het Centraal Militair Hospitaal (CMH), alsmede het verzamelen van managementinformatie;
- 8a veteranenzorg (zie hiervoor de paragraaf over veteranenzorg);
- 9 lessons learned;
- 10 onderzoek. Zowel bij de krijgsmachtdelen, de Koninklijke Militaire Academie (KMA) als – in opdracht van de staatssecretaris of de krijgsmachtdelen – door universiteiten of TNO wordt veel onderzoek verricht naar aspecten die aan de uitzending zijn gerelateerd. Bijvoorbeeld:
 - nazorgvragenlijst (KL, KM, KLu)
 - PPK/PRISMA (KL), POPKM, MANSKLU (enquetes – soms telefonisch – onder het personeel van de krijgsmachtdelen waarin vragen over uitzendingen worden gesteld)
 - evaluatie van de screening (KL)
 - thuisfrontzorg (KMA, KL, KM)
 - evaluatie van de terugkeer-

- gesprekken (KL)
- evaluatie van het adaptatieprogramma (KM)
- emotieverwerking bij uitzendingen (KM)
- uitzendtermijn (KL)
- tyrosine (stressreducerend voedings-supplement; KL/TNO/Vrije Universiteit Amsterdam)
- grensverleggende activiteiten (KL/TNO)
- selectie op stressbestendigheid (KM, KL, KLU/TNO)
- veteranenzorg (Directoraat Generaal Personeel/VU)
- Post Cambodja klachten (DGP/Academisch Ziekenhuis Nijmegen, VU)
- Lukavac gezondheidsklachten (KL/TNO)

(Voor een beschrijvend overzicht van de KL-studies zie het artikel van Flach in de *Militaire Spectator* van januari 1998). Als afsluiting van deze paragraaf is het zinvol om een citaat van Ask Elklit te noemen:

Finally, within military psychology there will be an accumulation of experiences within personnel selection and education together with psychological prophylaxis (maatregelen met als doel ziekte te voorkómen - red.) and development of forms of intervention. Especially Holland plays a leading role as regards psychological prophylaxis.¹

De effectiviteit van preventieprogramma's

Met het Defensie-zorgbeleid trachten de inzetbaarheid van militairen tijdens een uitzending zo hoog mogelijk te houden en problemen op lange termijn te voorkomen. In die zin kan het worden beschouwd als een

gezondheidszorg-preventieprogramma. In een uitvoerige metastudie naar effectiviteitsmetingen van ruim honderd preventieprogramma's op het gebied van psychosociale gezondheid komen Bosma en Hosman (1990) tot de conclusie dat wanneer een dergelijk programma effectief wil zijn, het in ieder geval aan de volgende uitgangspunten moet voldoen:

- het programma moet gedegen theoretisch gefundeerd zijn;
- de doelgroepen en sleutelfiguren moeten bij de programmaontwikkeling betrokken worden;
- programmaontwikkeling en evaluatieonderzoek moeten gedurende de looptijd van het programma gecombineerd zijn;
- het programma moet zich vooral richten op groepen met een hoog risico en meervoudige risicogroepen;
- het programma moet zoveel mogelijk zijn gericht op homogene doelgroepen;
- interventies moeten worden afgestemd op specifieke behoeften;
- het programma moet zijn gericht op meerdere determinanten (bijvoorbeeld aandacht voor zowel de persoon als zijn of haar fysieke en sociale omgevingsfactoren);
- het programma moet gedurende een langere periode worden aangeboden;
- het programma moet met verschillende methoden worden geïmplementeerd, zijn georiënteerd op het gedrag van de doelgroep, en de boodschap moet worden herhaald.

Het KL-(na)zorgprogramma voldoet goed aan alle negen vermelde uitgangspunten, en het is dus op theoretische gronden redelijk te veronderstellen dat de kans groot is, dat het programma effectief is.

Ten overvloede is aan prof. dr. C. Hosman van de Katholieke Universiteit Nijmegen, expert op het gebied van preventiestudies en mede-auteur van de hiervoor genoemde studie, gevraagd het Defensie (na)zorgbeleid zoals dat op papier staat, te beoordelen. In een uitvoerig evalu-

atiegesprek gaf Hosman aan 'onder de indruk te zijn van de grondigheid en compleetheit van het programma'.

Van enkele onderdelen van het programma is hiervoor illustratief aangegeven welke theoretische uitgangspunten eraan ten grondslag liggen.

Internationale veteranenzorg

Veteranenzorg, de nazorg aan die militairen die na uitzending de dienst verlaten hebben, is een essentieel onderdeel van de personeelszorg. In een groot onderzoek onder 3500 veteranen van vredesoperaties is door de Vrije Universiteit Amsterdam de behoefte aan zorg geïnventariseerd (Bramsen, Dirkszwaiger & Van der Ploeg, 1997). Ten behoeve van de gedachtewisseling in de begeleidingscommissie van dit onderzoek (Commissie Tiesinga I), is een inventarisatie gemaakt van de zorg aan veteranen zoals die in tien andere landen wordt verleend (Verenigde Staten, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk, Duitsland, België, Canada, Australië, Noorwegen, Finland en Israël). Van zeven landen is informatie ontvangen (Verenigde Staten, Canada, Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Duitsland, Noorwegen en Australië). De overige informatie is uit literatuuronderzoek verkregen.

Nadere bestudering leidde tot de constatering dat de diverse zorgstelsels voor veteranen aanzienlijk verschillen, en elk een voortbrengsel zijn van de cultuur en de geschiedenis van dat land. De belangrijkste verschillen en overeenkomsten zijn als volgt:

- In geen van de betreffende landen is de definitie van veteraan beperkt tot 'dienen onder oorlogsomstandigheden', met uitzondering van Canada.
- In enkele landen is er een apart departement voor veteranenzaken (Verenigde Staten, Canada, Frankrijk (in het laatste geval ook voor oud-strijders en oorlogsinvaliden).

¹ Ask Elklit, *The Psychological After-effects among UN-soldiers serving in Peacekeeping Missions: A Review*. Paper presented at the First European Conference on Traumatic Stress in Emergency Services, Peacekeeping Operations and Humanitarian Aid Organisations, Sheffield, UK, 17-20 March 1996.

in andere landen een combinatie van verantwoordelijke ministeries (Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Australië) en in een enkel land valt de zorg voor veteranen geheel onder een ministerie met een algemeen karakter, te weten: Noorwegen met het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Opvallend is Canada, waarin wordt samengewerkt met het ministerie van Onderwijs met betrekking tot een programma voor voorlichting en bewustwording over de gevolgen van oorlog in het algemeen.

- In landen met een relatief groot aantal veteranen bestaat een uitgebreid stelsel van voorzieningen voor veteranen. In alle landen is er een lobby van veteranen, die druk op de regering heeft uitgeoefend om voorzieningen voor veteranen tot stand te brengen en nog steeds pressie uitoefent (bijvoorbeeld in de Verenigde Staten: sterke lobby van Vietnam-veteranen).

- In vrijwel geen enkel land bestaat een voornamelijk symbolische vorm van erkenning, zoals in Nederland de veteranenpas en een tijdschrift specifiek voor veteranen (*de Opmaat*). Uitzondering wordt gevormd door Australië, met de Goldpass. Frankrijk kent weliswaar ook een identiteitsbewijs (*carte combattant*, voor oud-strijders en oorlogsinvaliden) maar dit is naast symbolische erkenning vooral gericht op een zeer uitgebreid pakket van financiële voordelen.

- In de meeste landen kunnen alle burgers, onder wie ook veteranen, aanspraak maken op een systeem van algemene gezondheidszorg. Alleen in de Verenigde Staten is dit niet het geval. In diverse landen zijn er speciaal voor veteranen aanvullende voorzieningen (Canada, Australië en Frankrijk) en in twee landen niet of nauwelijks (Engeland en Noorwegen).

- In veel landen – met name huidige of voormalige grote mogendheden –

bestaat een veteranencultuur waarin collectieve erkenning een grote rol speelt, bijvoorbeeld in de vorm van herdenkingsdagen en parades (Verenigde Staten, Verenigd Koninkrijk, Frankrijk).

- Momenteel is een reorganisatie van het veteranenstelsel gaande in die landen waar oorspronkelijk een uitgebreid veteranenstelsel gold (Verenigde Staten, Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Australië). In de informatie van de betreffende landen worden als redenen genoemd: een afname van de doelgroep (Tweede Wereldoorlog-veteranen), bezuinigingen en het streven naar doelmatigheid.

Nederlandse versus internationale veteranenzorg

Een vergelijking met het buitenlandse 'aanbod' laat overduidelijk zien dat zelfs landen die een goede personeelszorg hebben (Verenigde Staten, Canada, Noorwegen, Denemarken) niet een dergelijk zorgprogramma hebben, om nog maar niet te spreken over andere landen. Psychologische eindbriefing, om maar een voorbeeld te noemen, wordt in de vs niet standaard toegepast, en het meezen van psychologen is in de meeste landen een uitzondering.

Actieve nazorg (het benaderen met een vragenlijst en aanbieden van hulp geruime tijd na terugkeer) gebeurt nu uitsluitend nog in Denemarken en Canada. Het is redelijk te veronderstellen, we komen daar later op terug, dat er door de uitgebreidheid van dit programma minder slachtoffers zullen zijn. De slachtoffers die er toch zijn worden door dit programma eerder 'opgespoord'. Het is aangetoond dat de behandeling daardoor eerder kan plaatsvinden, korter is en meer effect heeft, waardoor problemen op lange termijn worden voorkomen (Meichenbaum, 1994).

Overigens toont de vergelijking niet aan dat de Nederlandse (veteranen-)

zorg perfect is. Deze is zeker voor verbetering vatbaar (onder meer aan de hand van de aanbevelingen van de Commissie Tiesinga I, die door de staatssecretaris met voortvarendheid zijn opgepakt; zo wordt naar verwachting begin 2000 in Doorn het Instituut voor Veteranenzorg geopend). In vergelijking met het buitenland doen we het niet zo slecht. Met name 'erkenning' is echter een lastige zaak; maatschappelijke acceptatie van 'de veteraan' past niet zo in onze cultuur. Veel veteranen vinden dat negatieve publiciteit (bijvoorbeeld over de acties in het voormalig Nederlands-Indië of de val van Srebrenica) niet bijdraagt aan hun maatschappelijke erkenning.

Ondanks dat is het plezierig te vernemen welke conclusie buitenlanders trekken als zij de zorgprogramma's vergelijken:

What an impressive array of services your Department (GW & AIH, MPSD/KL) has established. I hope the forces of other European nations wish to follow suit.²

Effecten van uitzendingen

Publicaties over onderzoek naar de effecten van uitzendingen zijn – zeker gezien het aantal operaties, het aantal deelnemende landen en het aantal ingezette militairen – schaars.

Slechts 20 studies uit zes landen zijn gevonden die aan wetenschappelijke kwaliteitscriteria voldeden (vs (2), Canada, Noorwegen, Denemarken (4), Duitsland, en Nederland (11))! Tabel 1 en 2 geven een overzicht van de belangrijkste resultaten van deze Nederlandse en buitenlandse onderzoeken. →

² Roderic Ørner, Chairman Scientific/Programme Committee First European Conference on Traumatic Stress in Emergency Services, Peacekeeping Operations and Humanitarian Aid Organisations, Sheffield, UK, 17-20 March 1996.

Land van herkomst militairen	Land waarheen militairen zijn uitgezonden	Tijdstip onderzoek	Soort militaire operatie	Terminologie problematiek	Percentages problematiek	Literatuurverwijzing
Nederland	Voormalig Joegoslavië, Irak, Angola	1/2 jaar tot 3 jaar na uitzending	Unprofor, ECMM, Unavem Provide Comfort Irak	• PTSS • Partiële PTSS	• 3% • 20%	Afdeling Gedragswetenschappen & Afdeling Individuele Hulpverlening, KL: Willigenburg & Alkemade, 1995
Nederland	Voormalig Joegoslavië, St. Maarten, Cambodja, Angola	9 maanden tot 6 jaar na uitzending	Unprofor, Ifor, MFO Sinai, ECCM, Untac, Unavem	• PTSS • Partiële PTSS	• 4,3% • 20,4%	Afdeling Gedragswetenschappen & Afdeling Individuele Hulpverlening, KL: Flach & Zijlmans, 1998
Nederland	O.a. Cambodja, voormalig Joegoslavië, Zaïre	1/2 jaar tot 4 jaar na uitzending	O.a. IFOR, Unscm, Unprofor, Unamic	• PTSS • Partiële PTSS	• 2% • 9%	Afdeling Gedragswetenschappen Koninklijke Luchtmacht, 1996
Nederland	Alle uitzendingen vanaf Libanon, 1979	1/2 jaar tot 20 jaar na uitzending	O.a. Unifil, Unprofor, Unavem, Unamic, Untso	• PTSS • Partiële PTSS	• 4-5% • 21%	Vrije Universiteit: Bramsen, Dirkzwager & Van der Ploeg, 1997
Nederland	Cambodja	5-6 jaar na uitzending	Untac	• PTSS • Partiële PTSS	• 1-2% • 16%	Van Esch et al., 1998
Nederland	Haïti	2 jaar na uitzending	Haïti I	• PTSS • Partiële PTSS	• 4% • 12%	Alkema, 1998
Nederland	Haïti	2 jaar na uitzending	Haïti II	• PTSS • Partiële PTSS	• 1% • 9%	Alkemade, 1998
Nederland	Bosnië	1-2 jaar na uitzending	SFOR	• Partiële PTSS	• 8%	Theunissen, 1997
Nederland	Bosnië	1 jaar na uitzending	SFOR	• Partiële PTSS	• 5%	Alkemade, 1997
Nederland	Voormalig Joegoslavië	3-4 jaar na uitzending	Unprofor	• PTSS • Partiële PTSS	• 3% • 20%	Mulder & Reijneveld, 1999
Nederland	Libanon	2-8 jaar na uitzending	Unifil	• Psychosociale problematiek	• 2.5 % tot 10% (naar schatting)	Afdeling Gedragswetenschappen KL: Van der Beek, Van Onzenoort & Verkuyl 1987

Tabel 1. Percentages psychische problematiek na uitzendingen bij Nederlandse militairen

Canada	Voormalig Joegoslavië	* een maand voor terugkeer * een maand na uitzending * zes maanden na uitzending	Unprofor •	PTSS	variërend van 2,5% tot 11% afhankelijk van tijdstip meting	Passey, 1995 (in Elklit, 1996)
Denemarken	Voormalig Joegoslavië	na uitzending, niet vermeld wanneer precies	Unprofor	• posttraumatische stressreacties • ernstige PTSS-reacties	• 30% • 7%	Egge, Mortensen & Weisaeth, 1996
Denemarken	Kroatië	zes maanden na uitzending	Unprofor	• denken aan onplezierige ervaringen • herbelevingen • dromen over ervaringen • schuldgevoelens	• 30% • 16% • 14% • 16%	Bache & Hommelgaard, 1994
Denemarken	Voormalig Joegoslavië	1-8 maanden na uitzending (gemiddeld 3 maanden erna)	Unprofor	• slaapproblemen • rusteloosheid • agressiviteit • geïrriteerdheid • alertheid	• 25% • 25% • 20% • 20% • 40%	Elklit (1996)
Denemarken	Kroatië	een jaar na uitzending	Unprofor	• rusteloosheid • stemming-sveranderingen • slaapproblemen • concentratieproblemen	• 50% • 38% • 38% • 15%	Idem
Duitsland	Cambodja	6 maanden en 18 maanden na uitzending	Untac	• PTSS	• 2-8% (afhankelijk van tijdstip meting)	Schüffel, Schade & Schunk (1996)
Noorwegen	Libanon	gemiddeld 6.6 jaar na uitzending	Unifil	• PTSS-symptomen • PTSS	• 17% • 5%	Weisaeth et al., 1993
VS	Somalië	ongeveer 5 maanden na terugkeer	Operation Restore Hope, Operation Continue Hope	• psychologische distress • PTSS	• 25% • 8%	Litz, 1996; 1997
VS	Voormalig Joegoslavië	halverwege de uitzending	Peace-keeping	• PTSS	• 8-30% (afhankelijk van ernst symptomen)	Bartone & Adler (1997)

Tabel 2. Percentages psychische problematiek na uitzendingen bij militairen van diverse andere landen

De resultaten van die studies zijn helaas niet altijd even goed vergelijkbaar: niet in alle gevallen zijn dezelfde meetinstrumenten gebruikt, niet altijd is de wijze waarop 'de steekproef getrokken is' vergelijkbaar, vaak verschillen de tijdstippen waarop gemeten is.

Desalniettemin zijn er enkele algemene conclusies te trekken wanneer we de 5 Nederlandse en 10 buitenlandse beschikbare studies met cijfers over psychosociale problematiek en PTSS na uitzendingen vergelijken.

De percentages psychosociale problematiek na uitzending variëren (Nederland niet inbegrepen) tussen 17 en 50 procent, de percentages PTSS tussen 2,5 en 11 procent. Voor Nederland bedragen diezelfde metingen (nazorgstudies KL, KLU en KM) voor psychosociale problematiek ongeveer 20 procent en PTSS ongeveer 4 procent (bij het onderzoek van de VU onder uitsluitend veteranen – vanaf Libanon – lagen de percentages iets hoger, en het ligt voor de hand dat bij bijvoorbeeld Dutchbat III de percentages ook in ongunstige zin zullen afwijken).

Op grond van deze internationale vergelijking kan geconcludeerd worden dat de gemiddelde Nederlandse percentages psychosociale problemen en PTSS na terugkeer van recente vredesoperaties relatief laag zijn. Hoewel uit onderzoek geen causale relatie tussen het Nederlandse zorgprogramma en het relatief lage percentage psychosociale problemen te leggen is, zijn er geen aanwijzingen om het uitgebreide programma niet te handhaven.

Frequenties van uitzendingen

Uiteraard hebben niet alleen de uitzendingen op zich, maar ook de lengte van de uitzendperiode en de herstelperiode tussen uitzendingen en het aantal opeenvolgende uitzendingen psychologische gevolgen. Om de

effecten van uitzendtermijn, recuperatietijd en uitzendfrequentie vast te stellen, begon de KL in 1996 een onderzoek. Dit onderzoek verloopt langs drie lijnen:

- internationale vergelijkingen;
- de aanvaardbaarheid van het huidige uitzendregime bij de militairen en hun eventuele partners;
- de effecten op langere termijn.

Om met dit laatste te beginnen, de gegevens daarvoor komen uit het nazorgonderzoek van de KL. Thans zijn er nog onvoldoende militairen meerdere malen uitgezonden om wetenschappelijk verantwoorde conclusies te kunnen trekken. Dit spoor wordt echter nauwlettend gevolgd.

a Internationale vergelijkingen.

Informatie is gevraagd en verkregen in de Verenigde Staten, Noorwegen, Duitsland, Verenigd Koninkrijk, België en Canada.

De Verenigde Staten: IFOR formeel 1 jaar uitzending, in de praktijk vaak 6 maanden. USAF 4 maanden. Geen minimum rustperiode. Wel onderzoek op dit terrein. Bienvenu (1998).

Noorwegen: uitzending 6 maanden, vaak 1 jaar. Geen minimum rustperiode. Geen onderzoek.

Duitsland: nog weinig ervaring met uitzendingen, geen beleid, geen onderzoek.

Verenigd Koninkrijk: uitzendingen maximaal 6 maanden, uitzonderingen daargelaten. In principe twee jaar rust, hoewel dit moeilijk wordt. Geen onderzoek. (Het dienen in Noord-Ierland wordt overigens niet als een 'uitzending' beschouwd).

België: uitzending 4 maanden (na aanvankelijk 6 maanden), 1 jaar rust. Geen systematisch onderzoek, wel indicaties van enkele risicogroepen.

Canada: uitzendtermijn afhankelijk van de missie. Rustperiode minimaal 1 jaar, in principe 3 jaar. Geen onderzoek.

b De aanvaardbaarheid van het huidige uitzendregime bij de militairen en hun eventuele partners.

Gevraagd is of de militairen en hun thuisfront het huidige uitzendregime (6 maanden weg, 1 jaar rust) acceptabel vonden (Bergman & Bekink, 1996). Van de militairen antwoordde 26 procent ja, 17 procent met een voorwaardelijk ja (als het geldt voor iedereen, uitzendingen mogelijk blijven en een maximum aan het aantal uitzendingen gesteld is), geen mening 2 procent, niet acceptabel 49 procent (voor militairen met partner 52 procent, voor militairen zonder partner 32 procent), acceptabel voor de militair maar niet voor de partner: 6 procent. 9 Procent van de militairen gaf aan als gevolg van de uitzendingen een baan buiten Defensie te gaan zoeken.

Conclusie: over de (objectieve) effecten op langere termijn van frequente uitzendingen is thans nog geen uitspraak mogelijk. Internationaal gezien is het Nederlandse regime 'streng' maar niet onredelijk. De acceptatie ervan bij het personeel dient niet verder te verminderen.

Conclusie

Hoewel hier geen sprake is van een 'harde' wetenschappelijke studie, zijn wij van mening dat op grond van de aangevoerde argumenten geconcludeerd kan worden dat het Nederlandse (na)zorgprogramma de toets der kritiek ruimschoots kan doorstaan. Door de 'compleetheid' steekt het gunstig af bij de programma's van onze partners in NAVO- en VN-verband, en wordt het daar dikwijls ook als voorbeeld genomen.

Dat neemt niet weg dat – gelet op de grote aantallen betrokkenen (zowel uitgezonden militairen als zorgverleners) en de soms hectische situatie waarin wordt opgetreden – het in de uitvoering af en toe fout loopt. Voortdurend moet dan ook aandacht worden besteed aan een zo zorgvuldig mogelijke toepassing van de uitgangspunten van het beleid.

Door continue evaluatiestudies zal ook het beleid zelf voortdurend kritisch moeten worden getoetst, en waar nodig, bijgesteld. Dat blijkt onder meer uit het artikel van Flach dat eerder in dit blad is verschenen.³

³ Flach, A. 'Uitzendingen als gedragswetenschappelijk onderzoeksobject in de KL'. MS 167 (1998) (1) 26-34.

Daarnaast moet helaas ook worden geconstateerd dat hoe 'goed' het (na)zorgprogramma ook is, het een *fact of life* lijkt dat aan een uitzending in het kader van een vredesoperatie in VN- of NAVO-verband globaal 20 procent van de militairen nadelige (psychosociale) gevolgen overhoudt, en dat zo'n 5 procent voor die problemen specialistische (psychotherapeutische of psychiatrische) hulp nodig heeft. Ook vele van de achtergebleven

gezinsleden ondervinden (soms ernstige) problemen als gevolg van de uitzendingen. Als deze problemen ondanks maximale inspanning in preventie en zorg tijdens uitzendingen (blijkbaar) niet zijn te voorkomen, zal er alles aan moeten worden gedaan om door een goede veteranen-(na)zorg de gevolgen van die problemen in de persoonlijke, familie- en werksfeer zo gering mogelijk te laten zijn.

Literatuur

- Afdeling Gedragswetenschappen van de Koninklijke Luchtmacht (1996). *Verslag van een onderzoek naar de behoefte aan nazorg van uitgezonden militairen*. Den Haag: DPKLU.
- Alkemade, N.D. (1997). *Rapport Nazorg Bosnië II, Koninklijke Marine*. Den Haag: DPKM/SWO.
- Alkemade, N.D. (1998). *Rapport Nazorg Haïti I, Koninklijke Marine*. Den Haag: DPKM/SWO.
- Alkemade, N.D. (1998). *Rapport Nazorg Haïti II, Koninklijke Marine*. Den Haag: DPKM/SWO.
- Bache, M. & Hommelgaard, B. (1994). *Danish UN soldiers. Experiences and stress reactions*. Defence Centre for Leadership.
- Bartone, P.T., Britt, T.W. & Adler, A.B. (1997). Stress and health in Bosnia peacekeeping operations. *Paper presented at the American Psychological Society Annual Meeting, May 1997*, Washington.
- Bartone, P.T. & Adler, A.B. (1997). Predictors and moderators of PTSD in American Bosnia Forces. *Paper presented at the 5th European Conference on Traumatic Stress, 29 juni-3 juli*, Maastricht.
- Beek, J.C. van der, Onzenoort, A.G.L.V. van & Verkuyil, J. (1987). *Nazorg ex-Unifil militairen. Een evaluatie-onderzoek naar de nazorgbehoefte van ex-Unifil militairen*. Den Haag: DPKL/Afdeling Gedragswetenschappen.
- Bergman, R.J.F. & Bekink, D. (1996). *Onderzoek uitzendcyclus. Onderzoek naar de aanvaardbaarheid van de huidige uitzendcyclus voor het BOT-personeel*. Den Haag: CDPO/Afdeling Gedragswetenschappen.
- Bienvenu, R.V., Adler, A.B. & Castro, C.A. (1998). Joint medical surveillance in Bosnia: Psychological screening. Report VI: Task Force Eagle decentralized screening. Heidelberg. USAMRU-E Technical Report.
- Bosma, M.M.W. & Hosman, C.M.H. (1990). *Preventie op waarde geschat. Een studie naar de beïnvloedbaarheid van determinanten van psychische gezondheid*. Katholieke Universiteit Nijmegen: vakgroep klinische psychologie en persoonlijkheidsleer.
- Bramsen, I. (1995). *The long-term psychological adjustment of World War II survivors in the Netherlands*. Delft: Eburon Press.
- Bramsen, I., Dirkzwager, J.E. & Ploeg, H.M. van der (1997). *Deelname aan vredesmissies: gevolgen, opvang en nazorg. Een onderzoek onder veteranen, gezinsleden en zorginstellingen*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- EGge, B., Mortensen, M.S. & Weisaeth, L. (1996). Armed conflicts. Soldiers for peace: ordeals and stress. The contribution of the United Nations Peace-Keeping Forces. In Y. Danieli, N.S. Rodley & L. Weisaeth (Eds.), *International responses to traumatic stress*, (p. 257-282). New York: Baywood Publishing Company.
- Elklit, A. (1996). *Strains and afteractions in Danish UN-soldiers*. Sheffield: First European Conference on Traumatic Stress.
- Elklit, A. (1996). *The psychological after-effects among UN-soldiers serving in peace-keeping missions: a review*. Sheffield: First European Conference on Traumatic Stress.
- Esch, S.C.M. van et al. (1998). *Het Post-Cambodja Klachten Onderzoek. Het welbevinden van Cambodja-gangers en hun behoefte aan hulp en nazorg*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Flach, A. & Zijlmans, A. (1998). *Vragenlijst Nazorg KL. Verwerkingsproblemen na uitzendingen*. Amersfoort/Den Haag: afdeling Individuele Hulpverlening en afdeling Gedragswetenschappen.
- Hovens, J.E. (1994). *Research into the psychodiagnostics of posttraumatic stress disorder*. Delft: Eburon Press.
- Litz, B.T. (1996). The psychological demands of peacekeeping for military personnel. *NCJ Clinical Quarterly*, 6, 1-8.
- Meichenbaum, D. (1994). *A clinical handbook practical therapist manual. For assessing and treating adults with post-traumatic stress disorder*. Waterloo/Ontario: Institute Press.
- Mulder, Y.M. & Reijneveld, S.A. (1999). *Gezondheidsonderzoek UNPROFOR. Een onderzoek onder militairen die uitgezonden zijn geweest naar Lukavac, Santici en Busovaca (Bosnië-Herzegovina) in de periode 1994-1995*. Leiden: TNO Preventie & Gezondheid.
- Schüffel, W., Schade, B. & Schunk, T. (1996). *Belastungen und Streßreaktionen von Sanitätspersonal im humanitären Hilfseinsatz in Kambodscha*. Marburg/Lahn; Zentrum für Innere Medizin, Abteilung Psychosomatik.
- Schreuder, J.N. (1996). *Nachtmerries van de oorlog. Een onderzoek naar nachtelijke herbelevingen van psychotraumatische oorlogservaringen*. Delft: Eburon.
- Slagmaat, G.P. van (1997). *Screening van dienstplichtig personeel voor uitzending naar voormalig Joegoslavië. Exit onderzoek uitzendgebied (repatriëring)*. Den Haag: CDPO/afdeling Gedragswetenschappen.
- Solomon, Z. (1993). *Combat stress reaction. The enduring toll of war*. New York: Plenum Press.
- Solomon, Z. & Benbenishty, R. (1986). The role of proximity, immediacy, and expectancy in frontline treatment of combat stress reaction among Israelis in the Lebanon war. *American Journal of Psychiatry*, 143, 613-617.
- Theunissen, B.M.H. (1997). *Verwerking van negatieve emoties door militairen, Bosnië I Koninklijke Marine*. Den Haag: DPKM/SWO.
- Weisaeth, L. (1990). Stress of UN military peace-keeping. *Wismic Newsletter*, 2, 15-18.
- Weisaeth, L., Aarhaug, P., Mehlum, L. & Larsen, S. (1993). *The Unifil study (1991-1992), positive and negative consequences of service in Unifil, contingents I-XXVI. Report 1: Results and recommendations*. Oslo: Headquarters Defense Command Norway- the Joint Medical Service.
- Willigenburg, T. & Alkemade, N.D. (1995). *Pilot nazorg Koninklijke Landmacht*. DPKL/Afdeling Gedragswetenschappen en afdeling Individuele Hulpverlening.

Tsjetsjenië

Keerpunt voor het Russische doctrinaire denken?

drs. M. de Haas – kapitein van de Koninklijke Luchtmacht*

Inleiding

In Tsjetsjenië heeft van 1994 tot 1996 een oorlog gewoed tussen het Russische leger en het Tsjetsjeense verzet. Het was voor Rusland, na Afghanistan, de tweede maal dat strijd werd gevoerd tegen een irreguliere vijand. Toen betrof het een interventie van de Sovjet-Unie in een buurland, ditmaal was het een post-Koude Oorlog conflict van Rusland tegen een interne vijand.

Tegen de achtergrond van het conflict in Tsjetsjenië schets ik in dit artikel een beeld van het huidige Russische militaire denken, toegespitst op grondoptreden en *air power*. Daartoe wordt allereerst de regio Tsjetsjenië belicht. Vervolgens geef ik een kort overzicht van de oorlog van 1994-1996, waarna wordt ingegaan op de actuele toestand van Tsjetsjenië. Hierna behandel ik het Russische militaire optreden en de *lessons learned* voor het doctrinaire denken. Ten slotte vergelijk ik vigerende militaire doctrine met de *grand strategy* van Rusland.

Tsjetsjenië

Geografie

Tsjetsjenië maakt deel uit van de Noord-Kaukasus, die in het zuiden begrensd wordt door de transkauka-

sische republieken Georgië, Armenië en Azerbeidzjan, in het westen door de Zee van Azow en in het oosten door de Kaspische Zee. Het zuidelijke deel van deze regio, waarvan Tsjetsjenië deel uitmaakt, ligt aan de voet van het Kaukasus-gebergte. De bevolking van de Noord-Kaukasus bestaat uit bijna 16 miljoen inwoners, die verdeeld zijn over ruim honderd nationaliteiten. Russen vormen de grootste groep en wonen hoofdzakelijk in het noordelijke deel van de regio. De Noord-Kaukasische deelrepublieken van de Russische Federatie, waaronder Tsjetsjenië, worden gedomineerd door niet-Russische nationaliteiten.

Tsjetsjenië heeft een oppervlakte van minder dan de helft van Nederland. Tsjetsjenië wordt omringd door Georgië, de Russische deelrepublieken Dagestan en Ingoesjetië en door het territorium van de Russische Federatie. De hoofdstad Grozny, gelegen aan de rivier de Soenzja, werd in 1818 gesticht als een vesting van Kozakken. In 1989 telde Tsjetsjenië ruim één miljoen inwoners, waarvan negentig procent etnische Tsjetsjenen. De Tsjetsjenen zijn aanhangers van de islam (soefi-moslims).

Economie en sociale ontwikkeling

Tsjetsjenië is rijk aan olie. In 1893 begon de grootschalige oliewinning, waarvoor pijpleidingen en spoorlijnen werden aangelegd naar de Kaspische en naar de Zwarte Zee. De oliewinning bracht petrochemische industrie, fabricage van materiaal voor oliewinning en chemicaliën met

zich mee. Andere bedrijfstakken zijn die voor bouwmaterialen, bosbouw en machinebouw. De huidige economische toestand is zeer slecht als gevolg van de verwoestingen van de oorlog met Rusland en de daaraan voorafgaande Russische economische sancties. De productie is ingestort en de werkeloosheid is hoog. Verder heeft er een vlucht van hoger opgeleid personeel naar het buitenland plaatsgevonden. Het na de wapenstilstand van augustus 1996 door Rusland toegezegde sociaal-economisch hulpprogramma heeft nog geen substantiële invulling gekregen. Rusland heeft de oliepijpleijnroutes buiten Tsjetsjenië om verlegd, wat de al deplorabele economische toestand nog verder heeft verslechterd.

Ondanks de industrialisatie als gevolg van de oliewinning is de Tsjetsjeense bevolking hoofdzakelijk agrarisch gebleven. De dominante sociale organisatie is het stamverband, de clan. De immigratie van buitenlanders door de oliewinning en de gedwongen collectivisatie van de landbouw deed de voornamelijk agrarische bevolking in zichzelf keren als verzet tegen het communisme en de Russische overheersing. De consequenties hiervan waren een toename van religieuze (moslim-)broederschappen en een hang naar behoud van traditionele dorps- en clan-structuren, gewoonten en tradities.

Geschiedenis

Na tientallen jaren van hevige strijd werd Tsjetsjenië in 1859 door Tsaristisch Rusland veroverd. Het

* Kap drs. M. de Haas is Ruslandkundige en docent Internationale Betrekkingen bij de vakgroep Militaire Operationele Wetenschappen van de Koninklijke Militaire Academie.

Afb. 1 Kaart van Tsjetsjenië

verzet tegen de Russische overheersing was daarmee niet over. Tijdens de Russische Revolutie werd door Tsjetsjenen eerst strijd gevoerd tegen het Tsaristische en vervolgens tegen het Rode Leger. De gedwongen landbouwcollectivisatie in de jaren '20 en '30 deed het verzet tegen de Sovjetoverheersing weer oplaaien. Staatsrechtelijk werd Tsjetsjenië een autonoom gebied binnen de Russische Federatieve Sovjetrepubliek. In 1936 werd het samengevoegd met het etnisch verwante Ingoesjetië tot de Autonome Sovjetrepubliek Tsjetsjenië-Ingoesjetië. Op verdenking van collaboratie met de Duitsers werden in 1944 op last van Stalin een half miljoen Tsjetsjenen en Ingoesjeten gedeporteerd naar Centraal-Azië. Na

Stalins dood, in 1953, brak langzaam een proces van rehabilitatie aan en keerden deze Tsjetsjenen en Ingoesjeten geleidelijk aan terug naar hun geboortegrond. In de jaren '70 en '80 leidde de combinatie van religieuze, anti-communistische en anti-Russische gevoelens en etnische trots aanvankelijk tot eisen ter herstel van historisch onrecht, vervolgens tot een streven naar autonomie, om uiteindelijk te resulteren in een roep om onafhankelijkheid.

Na de poging tot staatsgreep in de Sovjet-Unie, in augustus 1991, zagen de Tsjetsjenen hun kans om het doel van onafhankelijkheid te verwezenlijken. In het najaar van 1991 greep een Tsjetsjeense voormalige Sovjet-lucht-

machtgeneraal, Dzochar Doedajev, de macht in Tsjetsjenië, waarbij de onafhankelijkheid werd uitgeroepen en hij zichzelf tot president liet 'kiezen'. Nadat Moskou tevergeefs met militaire middelen had getracht deze ontwikkeling in de kiem te smoren, koos men tot de zomer van 1994 voor een vreedzame koers van onderhandelingen met de oppositie tegen Doedajev. Moskou ging ervan uit dat de interne strijd in Tsjetsjenië een meer pragmatische leider aan de macht zou brengen, die bereid zou zijn te onderhandelen met de Russische regering.

Intussen was de toenemende instabiliteit voor veel Russen aanleiding om te vertrekken uit Tsjetsjenië. Behalve overleg met de oppositie had Rusland een financieel-economische blokkade gelegd rond Tsjetsjenië en versterkte het zijn militaire presentie in de regio. De groeiende oppositie tegen het bewind van Doedajev escaleerde tot een burgeroorlog vanaf de zomer van 1994. Rusland was nu ook direct betrokken bij de interne strijd. De Russische regering leverde tanks en militair personeel aan de oppositie. Na een mislukte invasie van Grozny, op 26 november 1994, door de oppositie met steun van de Russische veiligheidsdiensten, werd de Russische betrokkenheid zichtbaar met televisiebeelden van Russische krijgsgevangenen. Op 29 november zou de Russische Veiligheidsraad, een adviesorgaan dat onder meer bestaat uit de ministers van Defensie, Binnenlandse Zaken, Buitenlandse Zaken en de hoofden van de veiligheidsdiensten, onder leiding van de president, besloten hebben om de Russische strijdkrachten in te zetten in Tsjetsjenië.

Gewapend ingrijpen door Rusland

Het behoud van Tsjetsjenië was voor Rusland om een aantal redenen van belang. Allereerst een economische: de oliewinning. De verwachting was dat de oliewinning in de regio rond de Kaspische Zee verder zou toenemen. Het beheer van deze olievelden en het

29 juli 1994	De Russische regering bestempelt Doedajevs regime als onwettig en stelt deze verantwoordelijk voor de moord op honderden oppositieleden en de onrust in het noorden van de Kaukasus. Rusland dreigt met militair ingrijpen als Russen in gevaar komen.
juli/augustus	De strategisch belangrijke stad Argoen valt in handen van de oppositiestrijdkrachten. Een Voorlopige Raad wordt gevormd als tegenregering. President Doedajev reageert met harde tegenmaatregelen.
26 november	Anti-Doedajev groeperingen, gesteund met materieel en op instigatie van de Russische inlichtingendienst, rukken op naar Grozny. Het offensief wordt een totale mislukking. Ondanks formele ontkenning blijkt uit verklaringen van familieleden en televisiebeelden van Russische krijgsgevangenen in Tsjetsjenië, dat Rusland actief betrokken is bij de strijd van de oppositie tegen Doedajev.
7 december	Jeltsin stelt een ultimatum aan Doedajev om de wapens neer te leggen en de Russische krijgsgevangenen in leven te laten.
11 december 1994	Invasie van Russische troepen in Tsjetsjenië na het verlopen van het ultimatum. De Russische strijdkrachten vallen Tsjetsjenië binnen over drie assen, noord, west en zuid.
27 december	Russische troepen zijn opgerukt tot de hoofdstad Grozny.
14 februari 1995	Grozny valt in handen van het Russische leger. In het zuiden van Tsjetsjenië gaat de guerrilla-oorlog onverminderd voort. Moskou benoemt een voorlopige regering in Tsjetsjenië. Onderhandelingen met de oppositie zijn moeizaam, omdat vrijwel alle Tsjetsjeense oppositiegroeperingen na de inval besloten zich te verenigen met Doedajev tegen de Russische agressor.
20 juni	Tsjetsjeense guerrilla's voeren een gijzelingsactie uit in een ziekenhuis in de Zuidrussische stad Boedjonnovsk uit en verkrijgen hiermee de toezegging van de Russische regering voor een bestand en vredesbesprekingen in het gewapend conflict. Tot tweemaal toe bestormen Russische troepen tevergeefs het ziekenhuis, hetgeen tientallen slachtoffers eist.
1 juli	De Russische regering overleeft een motie van wantrouwen van de Doema, die werd ingediend naar aanleiding van de falende aanpak van de gijzeling in Boedjonnovsk. Als gevolg van het gijzeldrama ontslaat Jeltsin de minister van binnenlandse zaken en het hoofd van de binnenlandse veiligheidsdienst.
19 januari 1996	De crisis rond Tsjetsjenië ondergaat een nieuw dieptepunt met twee gijzelingsacties in Rusland door Tsjetsjeense strijders, waarbij 150 mensen om het leven komen.
21 april	De Tsjetsjeense president Doedajev komt om het leven bij een Russische raketaanval. Jandarbijev wordt benoemd tot zijn opvolger.
6 augustus	Tsjetsjeense strijders heroveren Grozny, de Russische troepen worden verdreven. Ondanks zware bombardementen slagen de Russische eenheden er niet in Grozny terug te winnen. In Rusland wordt geschokt gereageerd op het onvermogen van het Russische leger.
31 augustus	Generaal Lebed, secretaris van de Russische Veiligheidsraad, bereikt een bestand in Tsjetsjenië. Het akkoord houdt in dat een definitieve beslissing over de onafhankelijkheid van Tsjetsjenië wordt uitgesteld tot 31 december 2001. Tot die datum blijft Tsjetsjenië deel uitmaken van de Russische Federatie. Verder zal Rusland haar troepen terugtrekken uit Tsjetsjenië
23 november 1996	De Russische president Jeltsin besluit de laatste twee Russische brigades, die eerder waren bestempeld als permanent gestationeerd, terug te trekken uit Tsjetsjenië. De Russische (militaire) overheersing over Tsjetsjenië wordt hiermee symbolisch beëindigd.

Afb. 2
Chronologisch
overzicht gewapend
conflict
Rusland - Tsjetsjenië
1994-1996

pijpleidingennet, dat onder meer door Tsjetsjenië liep, waren essentieel voor de Russische economie. Vervolgens waren er binnenlandse redenen. De neiging tot separatisme van Tsjetsjenië zou mogelijk navolging kunnen vinden in andere delen van de Russische Federatie. Uiteindelijk zou dit het voortbestaan van Rusland van

binnenuit kunnen ondergraven. Verder werd de kritiek op het leiderschap van president Jeltsin steeds sterker. Een korte oorlog in Tsjetsjenië, resulterend in een glanzende overwinning, zou Jeltsins machtspositie aanmerkelijk verstevigen en zijn kansen voor een tweede termijn als president vergroten.

Een derde reden is van geopolitieke aard. Rusland wenste zijn invloed te behouden op de aan de zuidgrens gelegen Transkaukasische republieken Georgië, Armenië en Azerbeidzjan, die in voorkomend geval als bufferzone zouden kunnen fungeren voor een dreiging vanuit het zuiden. Iran en Turkije hadden ook belang-

stelling voor deze regio. Onrust en separatisme in de Russische deelrepublieken zou afbreuk doen aan het behoud en zeker aan versterking van de Russische invloed in de transkaukasische regio. Deze redenen zijn aanleiding geweest voor het besluit van de Russische Veiligheidsraad tot militair ingrijpen.

De opmars in Tsjetsjenië verliep niet zo vlot als gedacht. Al direct na het verlaten van de verzamelgebieden op 11 december 1994 ondervonden de Russische troepen hardnekkige tegenstand. De uitspraak van minister van Defensie Gratsjov dat Grozny in twee uur tijd door een enkel luchtlandingsregiment zou zijn veroverd, werd bepaald niet bewaarheid. Slechts door aanhoudende bombardementen werd toegang verkregen tot de Tsjetsjeense hoofdstad Grozny. Omdat maar weinig Tsjetsjenen Grozny hadden verlaten voorafgaande aan het Russische ingrijpen, veroorzaakten de bombardementen veel slachtoffers onder de burgerbevolking. In maart 1995 waren reeds 40.000 burgers gedood en waren er 250.000 gevlucht.

In toenemende mate was er kritiek op de Russische strijdkrachten vanwege het gebrek aan succes en de vele burgerslachtoffers. Hoewel de Russische troepen in bezit kwamen van de steden, bleef het platteland het terrein van het Tsjetsjeense verzet. In augustus 1996 bleken de Russische troepen ook niet meer in staat om de steden te behouden: Grozny werd heroverd door de Tsjetsjenen. Nu restte slechts een vredesregeling en een aftocht van het Russische leger, eind 1996 (zie ook afbeelding 2).

Actuele toestand in Tsjetsjenië

De huidige positie van Tsjetsjenië is er een van kwetsbaarheid, armoede, gevaar, gewelddadigheid, verdeeldheid, chaos en anarchisme. Tsjetsjenië wordt niet erkend door de internationale gemeenschap en bevindt zich dus in isolement. Tsjetsjenië is verworpen tot een *failed state*: het ontbreekt aan een centraal gezagsapparaat en centrale voorzieningen (een door het

merendeel van het volk gesteunde nationale regering, politie en leger en de aanwezigheid van een nationaal elektriciteits- en telefoonnet). De nationale grenzen zijn hun betekenis kwijt zijn doordat slechts grenzen tussen clans nog een rol spelen. Er heerst een criminele anarchie van krijsheren voor wie geweld uitzicht biedt op politiek-economische vooruitgang.

In Tsjetsjenië heerst onder de bevolking grote verdeeldheid over de inrichting en toekomst van het land. Clans en *field commanders* bepalen de zaken in hun regio, in weerwil van de regering in Grozny. Deze beschikken over talloze paramilitaire groeperingen. Sinds 1996 zijn in Tsjetsjenië 700 mensen ontvoerd: Russen, Tsjetsjenen en buitenlanders.

Gijzelaars worden regelmatig dood teruggevonden. De georganiseerde misdaad is op grote schaal aanwezig, zowel binnen Tsjetsjenië als in Rusland en het buitenland. Op de huidige, in januari 1997 gekozen president Maschadov, worden net als op zijn voorganger Doedajev, regelmatig aanslagen gepleegd. Een geslaagde poging zou een burgeroorlog binnen

Tsjetsjenië kunnen ontketenen. Wel zijn alle Tsjetsjenen het erover eens dat over de onafhankelijkheid van het land geen twijfel bestaat.

Grozny ligt nog steeds in puin; de wegen zijn nauwelijks berijdbaar. Onderwijsvoorzieningen zijn minimaal, evenals de medische verzorging. 400.000 Tsjetsjenen hebben geen werk, maar zijn vaak wel bewapend. Radicale moslimorganisaties, waarvan de fundamente rusten in de Arabische wereld, krijgen in toenemende mate steun van de Tsjetsjenen, vanwege hun directe aanpak van het armoedeprobleem. Moskeeën worden gebouwd en kinderen krijgen islamitisch onderwijs. Deze islamitische stroming, die bekend staat onder de naam *Wahhabism*, heeft een islamitische staat voor ogen.

Rusland wil enerzijds geen problemen meer met Tsjetsjenië, maar laat anderzijds de zaak op zijn beloop. Rusland heeft geen sociaal-economisch hulpprogramma opgezet, waarmee de gevaarlijke tendenzen in Tsjetsjenië zouden kunnen worden teruggebracht. De magere financiële

Afb. 3 Rusland maakte voor de strijd in Tsjetsjenië onder meer gebruik van luchtlandingstroepen

(Bron: Agentschap 'Vojeinform' van het Russische ministerie van Defensie)

	Personeelssterkte grondstrijdkrachten	Materieel grondstrijdkrachten	Materieel luchtstrijdkrachten
Tsje- tsjeense troepen:	12.000-13.000 guerrilla's	handvuurwapens en lichte anti-tankwapens, geïmproviseerde luchtdoelartillerie en weinig zwaar materieel	265 vliegtuigen: voornamelijk trainings- toestellen, enkele gevechtsvliegtuigen, heli's en transporttoestellen
Russische troepen:	23.000 reguliere troepen: luchtlandingseenheden, gemechaniseerde divisies, <i>special forces</i> en binnenlandse troepen	zwaar materieel: tanks, gepantserde gevechtsvoertuigen, gemechaniseerde artillerie	140 gevechtsvliegtuigen, 55 transport- en gevechtsheli's en transporttoestellen.

Afb. 4 Militaire krachtsverhoudingen bij het begin van de Russisch-Tsjetsjeense oorlog in december 1994

bijdragen van Rusland en het verleggen van oliepijplijnroutes buiten Tsjetsjenië om, verslechteren de economische toestand van Tsjetsjenië en bevorderen de Tsjetsjeense afkeer van Rusland. De anarchische, gewelddadige toestand die de failed state van Tsjetsjenië in zich draagt, is van invloed op de rest van de (Russische) Kaukasus en andere landen rond de Zwarte en Kaspische zee.

Dit is zeker de afgelopen maanden gebleken met het uitbreken van een islamitische opstand in de Russische buurrepubliek Dagestan, ten oosten van Tsjetsjenië. Gewapende islamitische fundamentalisten zijn hier, met steun van Tsjetsjeense strijders en militie-aanvoerders, een strijd begonnen tegen de Russische heerschappij. In afwijking met Tsjetsjenië kunnen het gewapend verzet en het beoogde concept van een onafhankelijke islamitische staat in Dagestan echter niet rekenen op brede steun onder de bevolking.

Het debacle van het Russische militaire optreden

De teloorgang van de Russische troepen in Tsjetsjenië staat een ieder nog duidelijk voor ogen. In het navolgende komt aan de orde wat de oorzaken zijn van het falende optreden. Hierbij zal slechts beperkt aandacht worden

geschonken aan interne Russische politieke en economische ontwikkelingen, waaronder de sterke reducties op het Russische defensiebudget, die het vermogen van de Russische strijdkrachten aanmerkelijk hebben aangestast. De nadruk zal liggen op de inzet van materieel en personeel van zowel grond- als luchtstrijdkrachten.

Het grondoffensief

Op papier leek de uitgangspositie voor de Russische troepen gunstig. Rusland beschikte voor het offensief over tweemaal zoveel troepen als Doedajev. Terwijl de Tsjetsjenen hoofdzakelijk waren bewapend met handvuurwapens en een beperkt aantal stukken gemechaniseerd materieel, was de Russische invasiemacht voorzien van grote hoeveelheden zwaar materieel (zie afbeelding 4). De numerieke en materiële zwakte van Doedajevs troepen werd echter gecompenseerd door een hoog moreel en een sterke verdediging. Grozny was voorzien van diverse ringen met versterkingen.

Het moreel van de Russische troepen daalde al vrij snel, toen zij niet bleken te worden ingezet als vredesmacht voor herstel van het gezag, maar werden geconfronteerd met een hun vijandig gezinde Tsjetsjeense bevolking. De uitvoering van grootschalige bombardementen op Grozny door de

Russische luchtmacht, vanaf 21 december, deed het laatste beetje geloof in het vredesbewarende karakter van de operatie verdwijnen, met alle consequenties van dien voor het moreel van de Russische troepen.

Een groot probleem voor de Russische troepen bleek te liggen in de commandovoering. Er bestond geen formele bevelvoeringslijn tussen de Veiligheidsraad in Moskou en de troepen te velde. De eenheid van bevelvoering, die gewoonlijk bij de Generale Staf lag, was nu doorbroken doordat verantwoordelijkheden op ad-hocbasis waren overgedragen aan het ministerie van Defensie en de andere ministeries met militaire eenheden.

Ook op theaterniveau was de bevelvoering onduidelijk. Het operationele bevel lag in handen van de commandant van het militaire district Noord-Kaukasus, maar deze werd in zijn hoofdkwartier te Mozdok op de vingers gekeken door minister van Defensie Gratsjov en leden van de Veiligheidsraad en van de Generale Staf. Verder werd ook de afstemming tussen de conventionele strijdkrachten en *Special Forces* verwaarloosd. Op tactisch niveau gaven de verbindingen grote problemen. De verbindingsapparatuur was verouderd, van slechte kwaliteit en verbindingen werden voortdurend afgeluisterd.

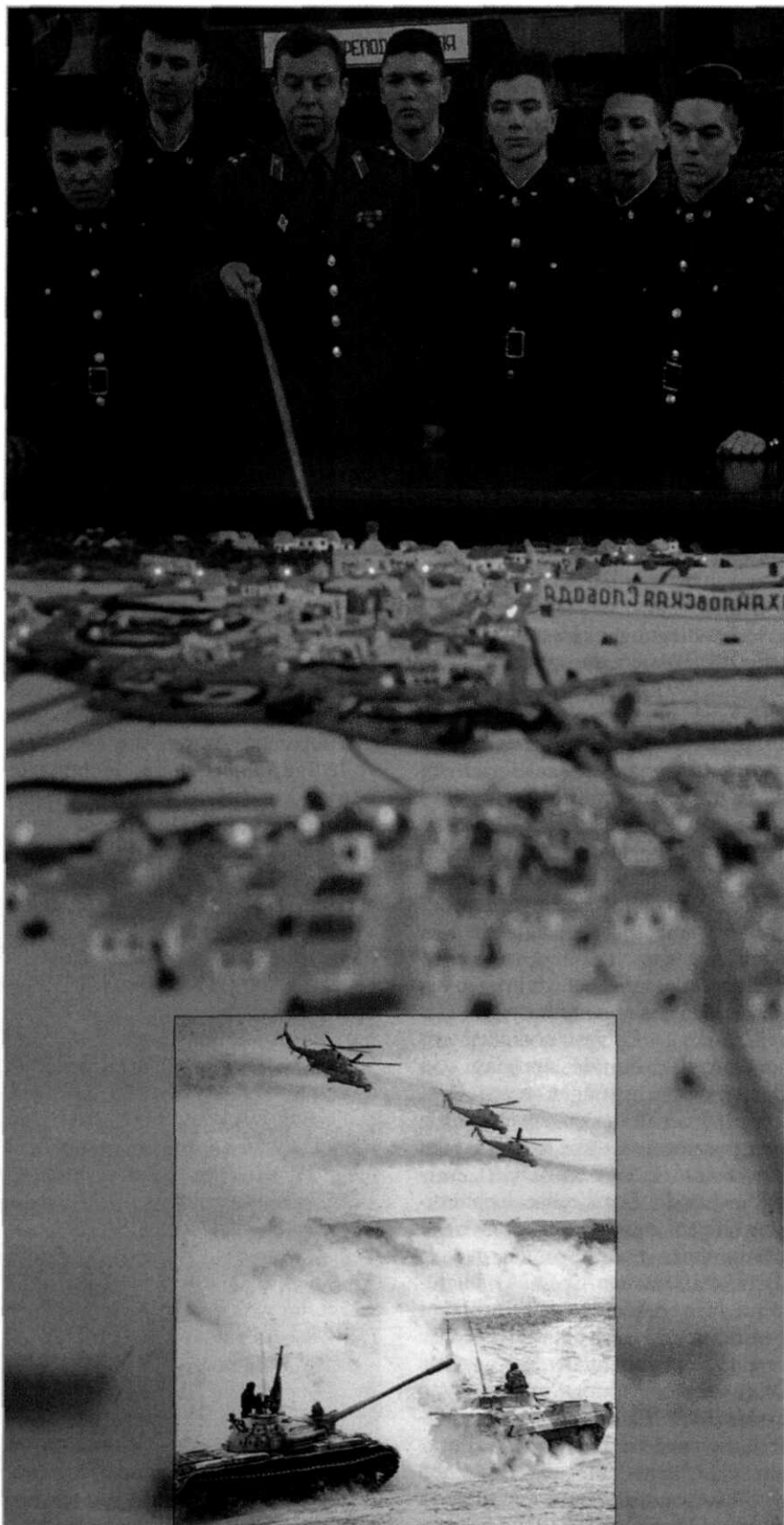
Zodoende schoot ook de bevelvoering op tactisch niveau ernstig tekort.

Een andere tekortkoming lag bij de planning van de operatie, die verre van volledig was. De troepen van het ministerie van Defensie zouden Grozny omsingelen, Doedajev ontwapenen en vervolgens de opdracht om de orde te handhaven overdragen aan de binnenlandse troepen totdat onderhandelingen zouden leiden tot een nieuw bewind in Tsjetsjenië. Er was niet voorzien in *contingency*-plannen om in te spelen op onverwachte situaties, zoals vertragingen en hardnekkig verzet.

De geoeffendheid van de Russische troepen liet ook sterk te wensen over. Als gevolg van tekorten op het gebied van materieel en personeel waren de meeste eenheden niet organiek, maar samengesteld uit diverse eenheden. Gezien het korte tijdsbestek tussen het besluit tot militair ingrijpen en de uitvoering ervan, ontbrak de tijd voor verbetering van de gevechtsgereedheid en samenwerking tussen de eenheden.

Na een moeizame tocht, met hardnekkig verzet van Doedajevs troepen, arriveerde de Russische invasiemacht eind december in de buitenwijken van Grozny. De intocht in Grozny op oudejaarsavond 1994 bleek catastrofaal. De Russische eenheden waren niet berekend op het vechten in oorden, noch tegen ongeregelde gewapende elementen en leden dan ook zware verliezen. Het stedelijk gevecht bood geen mogelijkheden voor het optreden met omvangrijke gemechaniseerde formaties, waarop de officieren waren getraind. Hier werd initiatief verwacht van lagere commandanten die niet konden terugvallen op bevelen van hogere niveaus. De Russische officier was niet opgeleid voor zelfstandig optreden op eenheidsniveau. Pas nadat alsnog lessen

Afb. 5 De afstemming tussen het Russische land- en luchtop treden in Tsjetsjenië was verre van optimaal
(Bron: Agentschap 'Vojeninform' van het Russische ministerie van Defensie)

uit Afghanistan en Berlijn 1945 werden toegepast voor dit type van oorlogvoering werd een tweede aanval op Grozny een succes. Met speciaal samengestelde en opgeleide 'bestormings'-eenheden werd eind januari 1995 Grozny ingenomen, wat gepaard ging met vernietiging van de stad en - opnieuw - veel burgerslachtoffers.

De inzet van air power

De uitgangssituatie was voor de Russische luchtmacht vergelijkbaar met die van de grondtroepen. Doedajev beschikte over ruim 250 vliegtuigen, voornamelijk trainingstoestellen en enkele gevechtsvliegtuigen, die in 1992 door de Russische luchtmacht waren achtergelaten. Hiertegeover stond aan Russische zijde bij de aanvang van het conflict een luchtwapen, bestaande uit onder meer 140 gevechtsvliegtuigen, 55 transport- en gevechtsheli's en transporttoestellen. In maart 1995 was het aantal beschikbare heli's opgelopen tot 105, waaronder 52 Mi-24 HIND gevechtshelikopters. Er was dus sprake van een aanzienlijke overmacht aan slagkracht aan de zijde van het Russische luchtwapen.

De inzet van de Russische luchtmacht was tijdens de operatie in Tsjetsjenië gericht op de volgende missies: allereerst het verkrijgen en behouden van luchtoverwicht (air superiority). Luchtoverwicht was noodzakelijk om de dreiging van Tsjetsjeense vliegtuigen tegen Russische kerncentrales en conventionele energiecentrales te neutraliseren (Defensive Counter Air-DCA). Verder moest de Tsjetsjeense luchtdreiging tegen oprukkende Russische grondtroepen teniet worden gedaan (Offensive Counter Air-OCA). Luchtsteun, bij voorbeeld vanuit Turkije of Azerbeidzjan, aan het Tsjetsjeense verzet werd, als onderdeel van de DCA-missies, door middel van Combat Air Patrols (CAP) verhinderd. Een andere missie was het leveren van luchtsteun aan de eigen grondtroepen (Offensive Air Support-OAS). Geleidelijkaan, door het uit-

blijven van successen van de eigen grondtroepen, werd het moreel van de bevolking en van de Tsjetsjeense strijders een doelwit: er werden strafbombardementen uitgevoerd in stedelijke gebieden (strategische bombardementen).

Bij het uitvoeren van de luchtaanval boven Tsjetsjenië traden de volgende problemen op. De slechte weersomstandigheden beperkten de inzet. Apparatuur die deze belemmeringen deels zou kunnen opheffen was op grond van budgettaire beperkingen niet beschikbaar. Verder werd de doelbepaling bemoeilijkt door het gevecht om oorden, waarbij de exacte locatie van de tegenstander vaak onduidelijk was, zodat eigen troepen ook geraakt konden worden. Lichtbepalende guerrilla's bleken een lastig doel te vormen.

Het resultaat van de inzet van Russische air power was wisselend maar overwegend ontoereikend. De missies ten behoeve van OCA- en CAP-operaties waren succesvol. De volledige Tsjetsjeense luchtmacht werd in kort bestek vernietigd, waarmee de luchtdreiging voor de Russische luchtmacht en de grondtroepen werd opgeheven. De intensieve CAP-operaties hebben gedurende de gehele periode van het Tsjetsjeense conflict eventuele luchtsteun uit het buitenland onmogelijk gemaakt. Een ander positief resultaat was de toename aan gevechtservaring van de Russische vliegers. Daarentegen was de effectiviteit van de OAS-operaties, als gevolg van tekortkomingen aan training, materieel en onbekendheid met optreden in oorden, ronduit slecht. Zo was er regelmatig sprake van 'blue-on-blue' aanvallen, het aanvallen van eigen troepen. Verder speelden politieke beperkingen op de uitvoering van de OAS-operaties een rol. De bombardementen op Grozny, waarbij veel burgerslachtoffers vielen, genereerden negatieve reacties bij de Russische publieke opinie, maar ook bij de internationale gemeenschap. De Russische regering legde daarom beperkingen op aan deze operaties. Dit oogmerk om bur-

gerslachtoffers te voorkomen werd echter grotendeels weer teniet gedaan door het verouderd en slecht onderhouden materieel en de lage trainingsstandaard van de luchtmachtbemanningen, die veel *collateral damage* veroorzaakten. In een later stadium verstomde de binnenlandse en buitenlandse kritiek op de operaties in Tsjetsjenië, waarmee de weg vrijkwam voor strategische bombardementen. Deze hadden echter geen beslissende invloed op het moreel van de Tsjetsjeense bevolking noch op dat van het Tsjetsjeense verzet.

De *lessons learned* van de inzet van het Russische luchtwapen in Tsjetsjenië zijn als volgt. Air superiority bleek geen garantie voor overwinning op de grond te zijn, de inzet van het luchtwapen had geen beslissende invloed op het Tsjetsjeense verzet. De al eerder genoemde onderschepping van het Russische berichtenverkeer door Doedajevs troepen werkte ook verstorend op de *command and control* van de luchtoperaties. Zo werden uit angst voor onderschepping berichten onvolledig verzonden, hetgeen regelmatig leidde tot verkeerde inzet van middelen. Daarnaast waren de Tsjetsjenen goed op de hoogte van de Russische tactieken, vanwege het feit dat veel van hun commandanten een opleiding hadden genoten aan Russische militaire scholen. Guerrilla's kunnen dus ook moderne oorlogvoering bedrijven.

De effectiviteit van vliegtuigen, met name van de in Close Air Support (CAS)-operaties gespecialiseerde SU-25 FROGFOOT toestellen, bleek bij de inzet in oorden hoger dan de inzet van gevechtshelikopters. Dit type gevechtsvliegtuig biedt, in vergelijking met bij voorbeeld de Mi-24 HIND-heli, meer bescherming voor de bemanning, heeft een groter bereik, een hogere snelheid, meer vuurkracht en een hogere mate van wendbaarheid. Overigens voldeden de gevechtshelikopters wel redelijk bij gevechten buiten de steden. Toch werden gevechtshelikopters in aanzienlijke aantallen uit de lucht

gehaald, vanwege hun lagere snelheid waren het namelijk gemakkelijke doelen voor de eenvoudige, maar doeltreffende mobiele luchtdoelwapens van de Tsjetsjenen. Daarmee lijkt voor het Russische luchtwapen de vooraanstaande rol van de gevechtsheli bij irreguliere oorlogvoering, zoals ten tijde van het conflict in Afghanistan, dus verdrongen te worden door die van op CAS-operaties gespecialiseerde gevechtsvliegtuigen.

Verder ontbrak het veelal aan coördinatie tussen de luchtmachtleiding en de leiding van de legerluchtvaart, voor de gezamenlijke inzet van gevechtsvliegtuigen en heli's. De al eerder geschetste problemen in de commandovoering van de grondtroepen, speelden ook bij de coördinatie en afstemming tussen het land- en luchtoptreden. *Joint* optreden is dus bepaald nog geen automatisme voor de Russische strijdkrachten. Ten slotte bewees Tsjetsjenië dat grondige

studie van guerrillatactieken en een goede inlichtingenpositie met betrekking tot de vijandelijke luchtdoelartillerie vereist is voor een effectieve inzet van het luchtwapen in irreguliere oorlogvoering.

Consequenties voor het Russische doctrinaire denken

Tweespalt in de Generale Staf

De Generale Staf in Moskou lijkt lering te hebben getrokken uit de teloorgang van het Russische leger in Tsjetsjenië. Een aantal doctrinaire wijzigingen is in gang gezet:

- overkoepelende militair-politieke bevelvoering gebeurt door de Generale Staf;
- inzet van kleine *Task Forces* en luchtmobiele eenheden die zijn opgeleid voor irreguliere oorlogvoering in beperkte conflicten;

- decentralisatie van de planning, ter bevordering van initiatieven van lagere commandanten;

- betere afstemming en coördinatie tussen Moskou (Generale Staf) en commandanten te velde;

- erkenning van de noodzaak van flexibiliteit in optreden:

- het vermogen om gelijktijdig operationele en tactische manoeuvres uit te voeren in de diepte;

- de mogelijkheid om de vorm van het optreden te bepalen afhankelijk van de omstandigheden in plaats en tijd, met andere woorden: niet sjabloonmatig.

Met het doorvoeren van deze wijzigingen worden vooral de tekortkomingen in de commandovoering aangepakt. Een overkoepelend commando voor alle troepen, dus ook die van andere ministeries dan Defensie kwam tot stand. De coördinatie en afstemming voor het gezamenlijke optreden van krijgsmachtdelen wordt hierdoor eveneens bevorderd. Lagere commandanten krijgen meer bevoegdheden, zodat ze zelfstandiger kunnen optreden, hetgeen zeker bij irreguliere oorlogvoering een vereiste is. En ten slotte worden operationele concepten aangepast aan het type oorlogvoering.

Tegelijkertijd moeten we constateren dat er binnen dezelfde Generale Staf nog altijd krachten zijn die het primaat leggen bij high-tech conventionele oorlogvoering. Deze perceptie lijkt om twee redenen niet erg realistisch. Ten eerste omdat de economische toestand van Rusland het niet toelaat dat de schaarse middelen worden aangewend voor een dergelijke kostbare inrichting van de krijgsmacht. Ten tweede omdat de *externe* dreiging, die een high-tech oorlogvoering zou kunnen vereisen, voor Rusland laag is, daar waar de *interne* dreiging, gezien de voortgaande onrust op de Kaukasus, juist in belang is toegenomen. Deze tweespalt is niet bevorderlijk voor een daadkrachtige aanpassing van doctrines en operatio-

Afb. 6 Infanteristen op weg naar het inzetgebied

(Bron: Agentschap 'Vojeninform' van het Russische ministerie van Defensie)

Afb. 7
Grozny in puin
(Bron: Internet)

nele concepten. Gevreesd moet worden dat de discussies binnen de militaire leiding een obstakel zullen vormen voor de gewenste wijzigingen.

Doctrine versus grand strategy

De huidige Russische militaire doctrine van november 1993 schenkt bijzondere aandacht aan het 'nabije buitenland', te weten: de bescherming van Russen in de voormalige Sovjet-republieken. Verder erkent Rusland dat de relaties met deze voormalige Sovjet-republieken het voornaamste veiligheidsprobleem vormen. Deze doctrine wijdt echter niet uit over de intrastatelijke problemen van Rusland, zoals onrust en afscheidingsbewegingen van entiteiten binnen het Russische territorium.

In december 1997 werd door middel van een decreet van president Jeltsin het Concept voor de Nationale Veiligheid van de Russische Federatie bekendgemaakt, dat de politieke strategie oftewel *grand strategy* vorm gaf. Hierin wordt gesteld dat de grootste bedreigingen voor de Russische Nationale Veiligheid niet op *militair* gebied liggen, maar van *interne* aard zijn. De bedreigingen voor de nationale veiligheid zouden zich in hoofdzaak bevinden op binnenlands-politiek, economisch, sociaal, ecologisch, informatie- en geeste-

lijk terrein. Als *militaire* bedreigingen voor de Russische nationale veiligheid werden onder meer brandhaarden van lokale oorlogen en militaire conflicten aan de grenzen van Rusland aangewezen. Er is geen dreiging meer van een grootschalige agressie tegen Rusland. Dit Concept voor de Nationale Veiligheid moet op militair gebied richting geven aan:

- het karakter en de richting van de legervorming;
- de fundamentele vereisten voor de krijgsmacht delen op operatief-strategisch terrein voor toekomstige oorlogvoering;
- de hervormingen van de strijdkrachten;
- de grondbeginselen voor het zekerstellen van de veiligheid van de staat.

Het wachten is nu op een nieuwe Russische militaire doctrine. Deze doctrine zal invulling moeten geven aan bovenstaande militaire aspecten van Ruslands politieke strategie. Sinds de doctrine van 1993 is de focus van militaire bedreigingen echter verschoven van het 'nabije buitenland' naar binnenlandse conflicten. Daarom is het bijzonder interessant hoe het toenemende belang van lokale, interne conflicten, zoals dat met Tsjetsjenië, zich in een nieuwe militaire doctrine zal verdragen met de

nadruk op niet-militaire bedreigingen, zoals vermeld in het veiligheidsconcept.

Continuering van de huidige toestand, een militaire doctrine die niet is afgestemd op de grand strategy, is ongewenst. Gezien de instabiele toestand van het huidige Rusland is het allesbehalve zeker of en wanneer een nieuwe militaire doctrine het daglicht zal zien.

Epiloog

Tsjetsjenië heeft haar onafhankelijkheid met succes bevochten. Hoewel het *de jure* nog deel uitmaakt van de Russische Federatie vormt het feitelijk al een aparte staat. Tsjetsjenië zou met haar mineralenrijkdom een economisch florerende staat kunnen zijn. De werkelijke situatie van vandaag de dag is een andere. Nadat de Russen waren verdreven is het Tsjetsjeense eenheidsfront verbroken en is de interne strijd weer opgelaaid. Weliswaar vrijgevochten van Rusland, wordt Tsjetsjenië sinds 1996 geteisterd door elkaar bevechtende clans, criminelen en paramilitaire groeperingen. Als gevolg van de chaos en het gebrek aan staatsgezag is er nog geen sprake van economische wederopbouw, ondanks de potentiële rijkdom van de oliewinning.

Tsjetsjenië is een failed state. Deze status is ook bedreigend voor de regio; regelmatig wordt melding gemaakt van aanslagen en ontvoeringen in de buurlanden door Tsjetsjeense criminele organisaties.

De dreiging van voortwoekerende instabiliteit voor de regio blijkt ook uit de recente opstand door fundamentalistische strijders in de Russische buurrepubliek Dagestan.

Slechts ruimhartige economische steun, bij voorbeeld door Rusland en het Westen, zou deze toestand kunnen verbeteren. De enige hulp die thans wordt geboden, door fundamentalistische islamitische groeperingen, doet het land de weg op gaan van een islamitische staat. Het is maar de vraag of de bevolking daar beter mee af is dan ze was met de Russische overheersing.

Het voormalige Rode Leger heeft na Afghanistan in Tsjetsjenië wederom ondervonden dat het niet is voorbereid op irreguliere oorlogvoering. Enerzijds was dit het gevolg van de verzwakking van het Russische leger als gevolg van het uiteenvallen van de Sovjet-Unie en de budgettaire problemen van de Russische staat. Anderzijds bleken de lessons learned van Afghanistan niet te zijn toegepast in de operationele concepten van leger en luchtmacht.

De vigerende Russische militaire doctrine van 1993 is achterhaald. Deze richt zich op de bescherming van Russen in de voormalige Sovjetrepublieken en niet op irreguliere oorlogvoering binnen de Russische staat, waarvan thans de grootste dreiging uitgaat. Daar komt nog bij dat de Russische grand strategy niet-militair-

re, interne aspecten als de voornaamste bedreiging onderkent voor Rusland.

Het is dus de hoogste tijd dat er een militaire doctrine verschijnt waarin zowel de gewijzigde militaire dreiging als de niet-militaire aspecten van dreiging worden verdisconteerd. De vooruitzichten hierop zijn echter somber. De tweespalt binnen de Generale Staf lijkt een door de militaire leiding geïnitieerde, ingrijpende aanpassing van de doctrine in de weg te staan. De politieke leiding zou hier toe de doorslag moeten geven, maar helaas moeten we constateren dat het Kremlin aan de consolidatie van de politieke macht een hogere prioriteit toekent dan aan de veiligheidsproblematiek van de Russische Federatie.

Literatuur

'Rossija gotova otstaivat' svoi interesy' (Rusland is bereid om haar belangen te verdedigen), *Krasnaja Zvezda*, 27 december 1997, p. 1-4.

'Afschuw over moorden op ontvoerden Tsjetsjenië', *NRC-Handelsblad*, 9 december 1998.

Baev, P.K., 'Russia's Airpower in the Chechen War: Denial, Punishment and Defeat', *The Journal of Slavic Military Studies* 10 (2) (June 1997), p. 1-18.

Balburow, D., 'Chechnya: just a little civil war', *Moscow News*, July 30-August 5 1998.

Blandy, C.W., *Chechnya: a beleaguered president*, Conflict Studies Research Centre, Occasional Brief 61, July 1998.

Encarta Multimedia Encyclopaedia, cd-rom, 1995.

Encyclopaedia of Conflicts, Disputes and Flashpoints in Eastern Europe, Russia and the Successor States, Harlow, 1993.

Geibel, A., „Caucasus Nightmare”, *Armor*, March-April 1995, p. 10-15.

Grau, L.W., en Thomas T.L., 'A Russian View of Future War: Theory and Direction', *The Journal of Slavic Military Studies* 9 (3) (September 1996), p. 501-518.

Harding, A., „Moscow retreats to a Chechen stalemate”, *The World Today*, January 1997, p. 4-6.

Keesings Historisch Archief, jaargang 1994.

Kroniek van de 20e eeuw, jaargangen 1994, 1995 en 1996.

Marshall-Hasdell, D.J., *Russian Airpower in Chechnya*, Conflict Studies Research Centre, March 1996.

Sheveliov, M., „Chechnya: poor and dangerous again”, *Moscow News*, 19-25 February 1998.

The new Russia and her neighbours, cd-rom, 1994.

Thomas, T.L., 'Air Operations in Low Intensity Conflict: the Case of Chechnya', *Air Power Journal*, Winter 1997, p. 51-59.

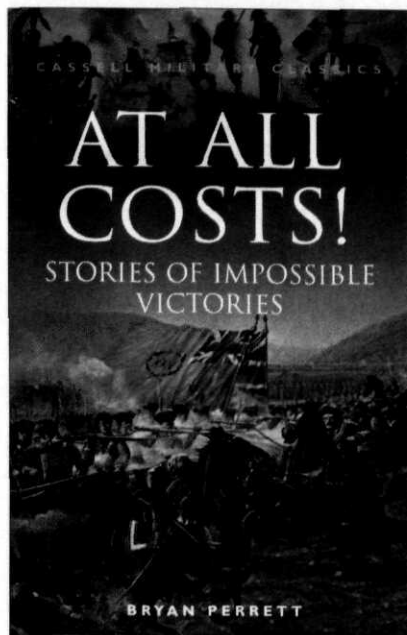
Van Dyke, C., 'Kabul to Grozny: A critique of Soviet (Russian) Counter-Insurgency Doctrine', *The Journal of Slavic Military Studies* 9 (4) (December 1996), pp. 689-705.

Website Chechen Republic: <http://www.amina.com/article/>.

Webster's Encyclopaedia, cd-rom, 1996.

BOEKEN bespreking

At All Costs!

Stories of Impossible Victories, door B. Perrett, 223 blz. (pb). Arms & Armour Press / Cassell Military Classics edition, London, 1998.

f 28,25

ISBN: 03 0435 054 0

In deze heruitgave van 1993 beschrijft Perrett schijnbaar onmogelijke overwinningen, die tegen alle verhoudingen in werden behaald. In tegenstelling tot zijn eerder verschenen en ook in dit blad gerecenseerd boekje *Last stand! Famous Battles Against the Odds** waarbij hij inging op schijnbare uitzichtloze verdedigende gevechten betreft het hier vooral slagen waarbij het aanvallend gevecht centraal staat. Zijn krijgshistorische analyses beslaan een periode van meer dan twee eeuwen, beginnend bij de slag bij Minden in Duitsland (1759) en eindigend

bij de slag om Goose Green op de Falklands (1982). In de periode daartussen worden bekende en minder bekende veldslagen 'treffend' beschreven: Balaclava (1854), Delhi (1857), Little Round Top (1863), Vionville en St.-Privat (1870), Egypte en de Sudan (1884-1885), Arras (1940), Longstop (1942-1943), Nijmegen (1944) en Corregidor (1945). De lezer van de *Militaire Spectator* zal een meer uitvoerige behandeling van een aantal interessante slagen wellicht op prijs stellen.

Rondom Balaclava (1854) – bij ons beter bekend als de *Charge of the Light Brigade* – rekt Perrett af met de door leken maar al te vaak getrokken oppervlakkige conclusie dat de daar opgelopen hoge verliezen (483 van de in totaal 678 man sterke brigade) het gevolg zou zijn geweest van het weinig benijdenswaardige imago van de Britse cavalerie van dom, deftig en dapper. De schrijver laat hierbij zien hoe oneindig veel genuanceerder de slag moet worden gezien en hoe complex de omstandigheden in die tijd waren, afgezet tegen de beperkte mogelijkheden voor effectieve commandovoering. Zeker, de Light Brigade ging met open ogen hun fatale lot tegemoet, in voor hen zeer ongunstig terrein en tegen een overmacht aan Russische artillerie, maar ze deden dat op een voorbeeldige, waardige en professionele wijze!

Hun ongelukkige plaats in de geschiedenis is hoofdzakelijk te wijten geweest aan het gebrek aan vakmanschap, leiderschap en karakter bij de Britse legercommandant (Raglan) en was tevens het gevolg van verstoorte onderlinge verhoudingen, misverstanden en interpretaties van onduidelijk gegeven, mondelinge orders. Onbekend is overigens ook dat in diezelfde slag *93rd Highlanders* en de *Heavy Brigade* zeer succesvol zijn geweest in hun gevecht met het Russische leger van prins Alexander Menshikov.

Een andere interessante expeditie vond plaats in het zuiden van de Sudan, waar de moslim-fundamentalistische Mohammed Ahmed – zichzelf 'de Mahdi' (Verwachte Gids) noemend – opstand predikte tegen Egypte, dat destijds onder Britse bescherming stond. De Britten waren noodzaak tegen de rebellen op te treden, omdat onrust in deze regio de vitale

scheepvaartroute door het Suezkanaal bedreigde. Zij zonden daarop de voormalige gouverneur-generaal van de Sudan, kolonel der genie Gordon, die uiteindelijk in Khartoum kon beschikken over een garnizoen van 7.000 soldaten en 30.000 onbetrouwbare burgers. Tegenover hen stonden ongeveer 60.000 fanatieke en rebellerende moslim-soldaten van de Mahdi. Al snel werd Gordon afgesneden van eigen troepen en omsingeld. De Britse regering besloot daarop vanuit Caïro een ontzettingmacht van ongeveer 10.000 soldaten te sturen onder leiding van luitenant-generaal Sir Garnet Wolseley. Hij besloot de Nijl in zuidelijke richting te volgen. Toen deze strijdmacht Khartoum tot op ongeveer 500 kilometer genaderd was, verslechterde de situatie van Gordon en werd het Wolseley duidelijk dat hij met het tempo van ongeveer 25 kilometer per dag te laat zou komen.

Hij besloot daarop tot een gewaagd alternatief plan. Met een relatief licht bewapende eenheid van 2.000 man (we zouden het nu een 'voordetachment' noemen) onder leiding van Wilson zou hij een doorsteek van ongeveer 200 kilometer dwars door de woestijn maken, terwijl zijn hoofdmacht met zware wapens (waaronder kanonneerboten) de oorspronkelijke route langs de Nijl zou blijven volgen. De Relief Column werd door de rebellen voortdurend en heftig aangevalen. 27 Dagen na de start van de Relief Column kwamen ze uiteindelijk met 1.000 man uitgeput maar nog steeds gevechtvaardig aan in Gubat, aan de Nijl, ongeveer 150 kilometer ten noorden van Khartoum en besloot Wilson om – in een allerlaatste poging Gordon te bevrijden – met twee inmiddels gearriveerde kanonneerboten door te stoten naar Khartoum. Toen hij daar aankwam, kon hij nog slechts constateren dat de stad de dag daarvoor gevallen was, waarbij Gordon het leven liet. Daarop besloot Wolseley terug te keren naar Caïro. Vijf maanden later stierf de Mahdi aan pokken en stabiliseerde de toestand in Egypte en de Sudan zich.

In zijn beschrijving van de slag tussen de geallieerden en de Duitsers om Longstop Hill in Tunesië (december 1942 tot april 1943) toont Perrett aan dat tanks, mits deskundig ingezet en effectief onder-

* MS 168 (1999)(3) 157.

Ieper 14-18

Bezoek aan 'Ypres Salient', door R. Heijster, 250 blz., geïll. Uitgeverij Lanno, Baarn, 1998.

f 49,90

ISBN: 90 2093 443 0

Van grootschalig oorlogsgeweld en bizarre aantallen doden gaat een onweerstaanbare fascinatie uit, voorop gesteld dat het andermans geweld en andermans doden betreft en er geen dus eigen trauma's te verwerken vallen. Het moet deze paradoxale combinatie van gevoelens zijn die de laatste jaren ook in Nederland een publiek heeft geschapen dat genoeg in de Eerste Wereldoorlog is geïnteresseerd om er boeken over te kopen en vervolgens busreizen te maken naar de voormalige slagvelden van die oorlog. En het moet gezegd, deze belangstelling is in Ieper goed te bevredigen. Op drie tot vier uur rijden van Midden-Nederland zijn nog allerlei sporen in het terrein, in musea, bij gedenksteden en op erevelden te zien van de eerste op industriële schaal uitgevochten oorlog in Europa.

Wie zich op een dergelijk bezoek wil voorbereiden, kan nu het boek ter hand nemen van Richard Heijster, een Nederlandse vrijetijdshistoricus die eerder al publiceerde over een andere plek die onlosmakelijk met de herinnering aan de Grote Oorlog is verbonden, de Franse stad Verdun. Heijsters boek kreeg een inleiding mee van schrijver en programmamaker Bram Vermeulen. Waar Heijster in de eerste plaats het verhaal van de Eerste Wereldoorlog en de slagen bij Ieper wil vertellen, is Vermeulens introductie een getuigenis van zijn verbijstering over de gekte van die vier jaren durende, zinloze slachtpartij aan het westelijk front. Het zou wel eens kunnen zijn dat dit beeld van de Eerste Wereldoorlog als een zinloze slachting, die alleen nog zin kan krijgen als we ervan leren dat deze zich nooit meer mag herhalen, deze *war to end all wars*, het onderbuikgevoel voedt dat zoveel landgenoten naar Ploegsteert, Passendale, Langemark, Tyne Cot en de Menenpoort drijft.

Heijster zelf blijft gelukkig op gepaste afstand van dit soort gevoelens, die overigens meer tot de maatschappelijke ver-

werking van de oorlog in de jaren twintig behoren, dan tot de oorlog zelf. Hij weet veel van zijn onderwerp en wil die kennis met zijn lezers delen. En Heijster doet dat in drie slagen.

In het eerste deel van het boek geeft hij algemene toeristengids-informatie over Ieper: de route erheen, de hotels en restaurants, plaatselijke gidsen en een niet overbodige opmerking over de verschillen tussen de Nederlandse en Belgische wapenwetten. Het is nog altijd mogelijk daar dingen in de grond te vinden die reuze interessant zijn voor verzamelaars, maar die er beter kunnen blijven liggen. In het tweede deel vertelt Heijster het verhaal van de internationale crisis van de zomer van 1914, het uitbreken van de oorlog en de Duitse verovering van België. Daarna richt Heijster de aandacht op het IJzerfront en de frontsector van Ieper in de jaren 1914-1918.

Heijster schrijft prettig en wisselt de beschrijving van veldslagen elegant af met passages die zijn geïnspireerd op de werkwijze van Martin Middlebrook en John Keegan: het slagveld door de ogen en in de woorden van individuele soldaten. Tevens weeft hij thematische stukjes door zijn betoog over de mijnoorlog, de gasoorlog, soldatenpoëzie, het leven in de loopgraven, de Belgische geïnterneerden in Nederland, en de demobilisatie en terugkeer van de soldaten aan het eind van de oorlog. In het laatste deel voert Heijster zijn lezers langs een kleine vijftig bespreekpunten in de omgeving van Ieper en komt het verhaal uit het tweede deel verder tot leven.

Wie overweegt nu eindelijk zelf ook eens naar Ieper te gaan, heeft in Heijster een plezierige metgezel.

prof. dr. H. AMERSFOORT, SMG/KL

steund door infanterie, ook in schijnbaar ongunstig, bergachtig terrein van doorslaggevende betekenis kunnen zijn. Dit hoofdstuk gaat uitvoerig in op het synergetisch effect van de samenwerking tussen infanterie en cavalerie, waarbij moed, motivatie en doorzettingsvermogen gecombineerd met vakmanschap uiteindelijk het pleit in het voordeel van de geallieerden beslechtten.

De slag om Goosse Green op de Falklands (27 tot 29 mei 1982) laat zien hoe een hoog moreel, een hoge mate van geoefendheid, waaronder de beheersing van (infanterie)drills en 'leidinggeven van voren', kunnen leiden tot superioriteit op het gevechtveld. In dit gevecht tussen Britse beroepssoldaten en Argentijnse dienstplichtigen komt het typerende verschil tussen beiden soorten leger goed tot uiting. Slecht gemotiveerde, marginaal opgeleiden en zonder samenhang optredende Argentijnse dienstplichtigen bleken geen partij te zijn voor klokronde optredende Britse professionals, die adequaat ondersteund werden door (scheeps)artillerie, mortieren en vliegtuigen, en vastberaden waren de wil van de tegenstander te breken.

Perrett concludeert dat de samenstellende delen van professionalism – goed leiderschap, discipline, *esprit de corps* en zinvolle traditie – prestatiegerichtheid, het verlangen naar wraak, opofferingsgezindheid en de wil tot overleven, de drijvende krachten kunnen zijn om in schijnbaar hopeloze situaties een dreigende nederlaag om te buigen naar een klinkende overwinning.

Hoewel deze conclusies op het eerste gezicht tamelijk oppervlakkig overkomen, dient de lezer van de Militaire Spectator te beseffen dat ze worden getrokken aan het eind van een grondige militair-historische analyse in de vorm van de hiervoor genoemde veldslagen. Voor wie met enige operationele achtergrond het boek leest, zijn de conclusies vanzelfsprekend: ze benadrukken de morele aspecten van militaire geschiedenis. Er zijn ook nog andere conclusies te trekken. Maar hiervoor kunt u het boek beter zelf lezen. U zult er geen spijt van hebben!

drs. P.J.E.J. VAN DEN AKER, kol cav

Samenvattingen

P.L.J. Loukes. Topstructuur Koninklijke Luchtmacht

Op 7 juli 1999 gaf de Bevelhebber der Luchtstrijdkrachten het startschot voor de implementatie van de nieuwe topstructuur van de Koninklijke Luchtmacht. De auteur beschrijft de achtergrond, de uitgangspunten en de gevolgde procedure. Er zijn drie belangrijke veranderingen. De eerste betreft het nauwkeurig vastleggen van verantwoordelijkheden. De tweede betreft de invoering van een nieuw niveau: het ressort. De derde betreft de introductie van het kwaliteitsmodel INK als methodiek voor zelfevaluatie, en verbetering. Uiteindelijk gaat het om 'totale kwaliteit'. De werkelijke betekenis daarvan ligt in het inprenten van het belang van gestructureerde samenhang.

H. Binneveld. De ontbrekende schakel

Er bestaat weinig discussie over de gedachte dat de Eerste Wereldoorlog een wanverhouding tussen offers en resultaten laat zien. Deze verliezen en het immense verschil tussen het leven en de loopgraven en de ver weg gelegen commandoposten beschadigden de reputatie van de hogere generaals. Commandovoering was – zoals de schrijver aangeeft – een probleem, gegeven de enorme legers, de toename van vuurkracht en de mogelijkheden die het spoor bood om snel massa's te verplaatsen. Telegraaf en telefoon waren nuttig bij voorbereidingen. Zodra een massale actie startte stonden de postduif en de koerier ter beschikking. Draagbare radio's vormden de ontbrekende schakel. De prijs die hiervoor betaald werd was hoog.

M. Nederlof. Grond-luchtgeleide wapens voor de Koninklijke Luchtmacht

Op 1 november 1959 werd de Eerste Groep Geleide Wapens opgericht. De auteur beschrijft de geschiedenis van de luchtverdediging binnen de NAVO in het algemeen en in Nederland in het bijzonder. In 1957 werd besloten dat de luchtmacht verantwoordelijk was voor de luchtverdediging. Dit besluit maakte geen einde aan de discussie tussen land- en luchtmacht. Uiteindelijk, we leven dan in de jaren zeventig, telt de luchtmacht negentien operationele squadrons; acht uitgerust met NIKE, elf met HAWK. Wat nu kan worden gezien als een monument van de Koude Oorlog was toen een wezenlijke bijdrage aan de luchtverdediging binnen de NAVO.

H.W. de Swart, A. Flach. Psychologische begeleiding rond uitzendingen

Er is altijd een eerste keer. De eerste maal dat de landmacht een militair-psycholoog met een missie meestuurde was in 1991, in het kader van 'Provice Care' in Noord-Irak. Toch is dit maar één van de vele wegen waarlangs eenheden en individuen psychologische begeleiding krijgen. De auteurs bespreken verschillende instrumenten en het Defensiezorgprogramma in het bijzonder. Ze analyseren de effectiviteit van deze steun. Wetenschappelijke criteria en een vergelijking van dergelijke programma's in diverse landen vormen indicatoren. De conclusie luidt dat het Nederlandse (na-)zorgprogramma de toets der kritiek ruimschoots kan doorstaan.

M. de Haas. Tsjetsjenië

Tussen 1994 en 1996 opereerden de Russische strijdkrachten in Tsjetsjenië. De auteur verduidelijkt de historische achtergrond en de huidige situatie in dit gebied. Hij analyseert de gewapende confrontatie tussen beide partijen, met inbegrip van de inzet van de luchtstrijdkrachten. Het Russische debacle beïnvloedde het denken binnen de Generale Staf in Moskou. Tweespalt binnen deze staf en zwak politiek leiderschap liggen vermoedelijk ten grondslag aan een breuk tussen strategie en doctrine. De consolidatie van politieke macht lijkt belangrijker dan het zoeken naar een brug tussen deze domeinen.

Summaries

P.L.J. Loukes. Topstructure Royal Air Force

On July 7 1999 the Commander of the Royal Netherlands Air Force gave the starting of a new topstructure of his organization. The author describes background, starting points and procedures. There are three important changes. The first has to do with a clear definition who is in control of what. The second is the introduction of a new executive level. The third is the introduction of a civil quality control concept (the so-called 'INK-model') to change organization and culture. The final goal is nothing less but 'total quality'. As the author explains, the meaning of 'total quality' is to inculcate the importance of structured coherence.

H. Binneveld. The Missing Link

There is little debate that WW1 demonstrates a disproportion between gains and losses. These losses and the gap between life in the trenches in the far-away commandposts damaged the reputation of senior commanders. Yet, as the author explains, command was a real problem, given the enormous armies, the increase of firepower and the possibilities to move masses by train. Telegraph and telephone were useful during preparations. Pigeons and couriers were the only means to keep up with developments as soon as a massive action started. Portable radio's were the missing link. The price that was paid was high.

M. Nederlof. Ground-to-air rockets for the Dutch Air Force

On November 1 1959 the First 'Guided Weapons Group' was established. The author describes the history of Air Defense within NATO in general and in the Netherlands in particular. In 1957 it was decided that the Air Force would be responsible for Air Defense. This decision did not end the discussions between Army and Air Force. In the end – around 1970 – the Air Force counted nineteen operational Air Defense squadrons; eight NIKE, eleven HAWK. What now may be seen as a monument of the Cold War was then a real contribution to NATO Air Defense.

H.W. de Swart, A. Flach. Psychological support on behalf of military missions

There is always a first time. It was in 1991 during Operation 'Provide Comfort' that the army decided to include a military psychologist in the detachment that was sent to Iraq. Yet this is only one of the many ways in which units and individuals get psychological support. The authors discuss the various instruments, and the framework of the psychological care in particular. The authors analyse the effectiveness of this support. Scientific criteria and a comparison of practices in several countries are used as indicators. They conclude that the Dutch framework does better than to stand the test.

M. de Haas. Tsjetsjenie

Between 1994 and 1996 Russian forces operated in Tsjetsjenie. The author clarifies the historical background of this conflict as well as the present situation in this area. He analyses the clash of opposing armed forces, including the use of Air Power. The Russian debacle influenced military thinking within the General Staff in Moscow. Discord within this Staff and weak political leadership might be at the roots of a gap between grand strategy and doctrine. Consolidation of political power seems to be more important than the search for a bridge between those domains.